

ARKIPÄIVÄN SOLIDAARISUUTEEN

KATKELMIA PAREMMAN MAAILMAN MAHDOLLISUUKSISTA

Kuinka voisimme tuoda solidaarisuuden, yhteisestä maailmastamme välittämisen ja myötäelämisen, osaksi arkipäiväistä elämäämme? Käsissäsi olevaan vihkoseen on koottu kirjoituksia, jotka tavalla tai toisella vastaavat tähän kysymykseen. Osassa artikkeleista käsitellään hyvin arkipäiväisiä toiminnan ja vaikuttamisen malleja kuten luomuruokapiirejä ja vaihtopiirejä sekä ihmisten omien elämäntapojen muutoksia. Osassa taas pyritään suuntautumaan hieman pidemmälle pohdittaessa sitä, millaista yhteiskuntaa meidän tulisi tavoitella.

Kirjoitukset ja niiden kirjoittajat eivät ole kaikista asioista ja kaikilta osin yhtä mieltä, mutta tästä syntyikin varmasti arvokasta vuoropuhelua kaikkien tarjotessa omalla tavallaan mielenkiintoisia ja haastavia näkökulmia muutoksen mahdollisuuksiin. Kirjoituksissa ei niinkään pysähdytä kritisoimaan nykymenoa, vaan aikamme ongelmien tuolle puolen pyritään kysymällä: minne ja miten? Vihkosen tarkoituksena onkin muodostaa helpoluinen johdatus siihen, millaisia valtamediassa helposti syrjään jääviä visioita erilaisilla ”globalisaation vastaisiksi” kutsutuilla liikkeillä on tarjottavana.

Artikkelit on kerätty ja julkaistu Turun maailmankauppayhdistyksen toimesta ja ne sivuavat tavalla tai toisella maailmankauppatoimintaa ja sen tavoitteita. Perustietoa reilusta kaupasta ja maailmakauppojen toiminnasta on kuitenkin syytä etsiä myös muualta. Suosittelemme esimerkiksi Maailmankauppojen liiton julkaise-

maa Maailmankauppalehteä ajankohtaisen tiedon saamiseksi reilun kaupan tuottajista ja siitä, kuinka reilu kauppa parantaa ihmisten elinoloja kehitysmaissa.

Jos tuijottaisimme hetken omaa napaamme

Jotkut vihkosen artikkeleista saattavat aluksi vaikuttaa maailmankauppatoiminnalle hyvinkin kaukaisilta. Mitä merkitystä esimerkiksi maalle muuttamisella tai lähellä viljellyn luomuruoan suosimisella on kansainvälisen solidaarisuuden toteutumisen kannalta?

Se, millainen oma yhteiskuntamme on, vaikuttaa ratkaisevasti siihen, millaisia suhteita meillä on muihin maihin – siis myös siihen, missä määrin kaupankäyntimme tai muu taloudellinen vaihtomme on ”reilua” nykyään kehitysmaiksi kutsuttujen alueiden kanssa. Siksi koko maapalloa koskevia ilmiöitä pohdittaessa on syytä kiinnittää huomiota myös itselle läheisiin asioihin. Esimerkiksi kotimaisilla markkinoilla kyky myydä kilpailijoita halvemmalla on merkittävä tekijä yritysten välisessä kamppailussa. Lie-nee siis selvää, että yritykset pyrkivät ostamaan ulkomailta tulevat tuotteensa ja raaka-aineensa mahdollisimman halvalla. Tämä puolestaan johtaa helposti työntekijöiden ja luonnonvarojen kestäättömään riistoon maissa, joiden kansalaiset eivät pysty puolustamaan oikeuksiaan kunnollisiin työehtoihin tai puhtaaseen elinympäristöön.

Kova kilpailu täällä ruokkii kovaa kilpailua muualla – myös maissa, joissa kilpailussa häviävälle ei ole tarjolla minkäänlaisia turvaverkkoja ja joissa epätoivoiset elämäntilanteet pakottavat hyväksymään työn kuin työn, olivatpa sen ehdot kuinka huonot tahansa. Suuryritysten ja rikkaiden maiden ohjaama kansainvälinen kauppa ja valtapoliittikka luovat ja vahvistavat epäoikeudenmukaisia valtarakenteita köyhemmissä

maissa. Siksi maailman köyhimpiä voi auttaa erityisesti nakertamalla täältä käsin ylikansallisia vallan ja talouden rakenteita ja miettimällä, millaisia muutoksia voisimme toteuttaa omassa yhteiskunnassamme.

Jos esimerkiksi olisimme omavaraisia sillä tavoin, että tuottaisimme itse suurimman osan tarvitsemistamme raaka-aineista, energiasta, ruoasta ja muista käyttämistämme tuotteista, meidän tuskin tarvitsisi pelätä riistävämme muiden maiden asukkaita epäreilun kaupankäynnin kautta. Emmekä tulisi kovin helposti rohkuneeksi omaan käyttöömmme niitä voimavaroja, joita tarvitaan elämän ylläpitämiseen niin sanotuissa kehitysmaissa.

Samoin omat arkipäiväiset kokemuksemme – kuten se, millaista työtä teemme, miten turvalliseksi koemme olomme, millaisia mahdollisuuksia meille on tarjolla elämässämme, millaisia meitä ympäröivä kulttuuri ja sosiaalisten suhteidemme verkostot ovat ja niin edelleen – vaikuttavat siihen, missä määrin jaksamme ottaa muita huomioon ja missä määrin pystymme tuntemaan solidaarisuutta myös oman lähipiirimme ulkopuolelle.

Kauppa ja kritiikki

Keskeinen innoituksen lähde tämän vihkosen kokoamiseen ja julkaisemiseen löytyy vihkosen lopusta. Vuoden 2003 keväällä ja kesällä joukko Turun maailmankauppayhdistyksen aktiiveja kerääntyi pohtimaan maailmankauppatoiminnassa tärkeäksi kokemiaan asioita ja mahdollisia suuntaviivoja tulevalle toiminnalle. Näkyvänä tuloksena prosessista syntyi artikkeli ”Kauppa ja kritiikki – reilua ei-kaupallisuutta Maailmankauppa Aamutähdessä”, joka on julkaistu myös kirjassa *Talous ja demokratia* (toim. Hakkarainen & Airaksinen & Selin, Like 2005).

Artikkelissa Aamutähteä ei nähdä pelkääntään ”reiluna” kauppana, jonka tehtävänä olisi myydä mahdollisimman paljon reilun kaupan tuotteita kehitysmaissa olevien tuottajakumppaniensa auttamiseksi. Sen sijaan kaupan toiminta mielletään osaksi laajempaa yhteiskunnallista muutosliikettä, jossa otetaan huomioon muitakin arvoja ja asioita kuin pelkät myyntiluvut. Siksi pohdinnoistamme – samoin kuin tästä koko vihkosesta – voi olla hyötyä muillekin kuin reilun kaupan toimijoille. Esimerkiksi kaupankäynnin ja yhteiskunnallisen muutostyön yhteensovittamiseen liittyvät ongelmat ovat varmasti ajankohtaisia vihreälle liikkeelle sekä luomu- ja

ympäristöystävällisten tuotteiden tuottajille ja kauppiaille. Entä millaisia yhtäläisyyksiä ja millaisia vaihtamisen arvoisia kokemuksia löytyykään esimerkiksi maailmankaupan ja vallatussa talossa toimivan sosiaalikeskuksen väliltä, jos niitä tarkastellaan sosiaalisina, erilaisten ihmisten välisen vuorovaikutuksen tiloina?

Monet tässä vihkosessa julkaistuista kirjoituksista täydentävät ”Kauppa ja kritiikki”-artikkelissa esiin nostettuja teemoja, mutta mukana on myös ehdottamiamme toimintatapoja kyseenalaistavia äänenpainoja. Jotkut tyrmäävät kaikenlaisen kaupankäynnin ja vaihtoehtotalouden luomisen toimivina muutoskeinoina. Toiset taas patistavat kysymään, pitäisikö puretua vieläkin syvemmälle, kulttuurimme ja yhteiskuntamme juurille, ja kyseenalaistaa koko nykyinen sivilisaatiomme, jotta voisimme elää täyttä elämää tasapainossa itsemme ja muun luonnon kanssa.

Artikkeleiden tiimoilta on jo järjestetty opintopiiritoimintaa Turussa, ja tätä on tarkoitus jatkaa vastedes. Toivottavasti vihkonen innostaa keskustelemaan ja syventämään pohdintoja yhteiskunnallisen muutoksen mahdollisuuksista muuallakin.

Lisätietoa reilusta kaupasta ja maailmankauppatoiminnasta:

* www.maailmankaupat.fi

(Maailmankauppojen liitto ry)

* Maailmankauppalehti (katso tilausohjeet internetistä tai kysy lehteä kirjastostasi)

Globalisaatiosta, epäreilusta kaupasta ja suuryhtiöiden vallasta:

* www.globalisaatio.net

* www.corpwatch.org

Sisältö

ARKI

Yhteisöllisyyden etsintää	6
Ruoka on ihmisoikeus, ei kauppatavara	8
Vaihtopiirit ja paikallistalous.....	11
Turun vaihtopiiri	12
Yhteisökylä	14

AKTIVISMI

Ruokaa ei aseita.....	17
Ompelukerho	18
Reclaim Your Existence.....	21
Luovuus ja teatteri yhteiskunnallisen muutoksen välineenä ...	25
Anarkosyndikalismi	28

VISIOITA

Paikallisia markkinoita?	32
Omistus ihmisille	36
Sosialismi, vaihtoehtotalous ja itsehallinto	40
Kansankokouksia ja konfederaatioita	43
Elämä ilman hierarkiaa	46
Anarkoprimitivismi.....	48

KRITIIKKI

Feminismi(t) ja läntisen maailmanjärjestyksen (t)uho.....	51
Maan kunnioitus	55
'Kolmannen maailman nainen' globaalin kapitalismin ja länsimaisen hyvän tahdon puristuksissa	59
Reilu kauppa ja kapitalismi	67
Reilua ei-kaupallisuutta Maailmankauppa Aamutähdessä	69

Ajatuksia maailmankauppatoiminnasta
Arkkipäivän solidaarisuuteen -vihkosen
saatteenksi

Yhteisöllisyyden etsintää

JYRI JAAKKOLA

Perinteistä maailmankauppa- ja reilun kaupan toimintaa – samoin kuin tässä vihkosessa julkaisua ”Kauppa ja kritiikki”-artikkelia – voi pohtia ja laajentaa yhteisöllisyys-käsitteen avulla. Yhteisöjä on monenlaisia perinteisistä kyläyhteisöistä vain internetissä kohtaaviin keskusteluryhmiin asti. Myös jokaisen maailmankaupan ympärille muodostuu oma yhteisönsä. Vaikka yhteisö-sanalla onkin usein myönteinen kaiku, voi joidenkin yhteisöjen jäsenyys tuntua rajoittavalta, ahdistavalta ja pakonomaiselta. Ominaisuuksia, joiden ansiosta kuuluminen yhteisöön ja toimiminen siinä koetaan hyvänä, kuvataan sanalla yhteisöllisyys. Yhteisöllisessä yhteisössä ihmiset vaikuttavat toisiinsa myönteisellä tavalla.

Parhaimmillaan yhteisöllisyys luo turvallisuutta, joka vapauttaa ja ”voimauttaa” ihmiset toimimaan omana itsenään, vapaasti. Ihmiset uskaltavat rehellisesti kertoa, miten he asiat kokevat, mitä he toivovat, mikä heidän mielestään on ongelmallista ja millaisia muutoksia he kaipaavat. Hyvässä yhteisössä ihmiset tuntevat toisensa ja välittävät toisistaan. Yhteisöllisyyden kokeminen on tärkeää oman hyvinvointimme ja sekä sosiaalisen että henkisen elämämme kannalta. Se heijastuu myös kaikkeen muuhun toimintaamme, olipa tämä sitten kulttuurista, taloudellista tai poliittista. Jos emme osaa välittää ihmisistä lähellämme, kuinka kykenisimme kehittämään kykyä välittää muusta maailmasta?

Yhteisöllisyyden luomiseksi ei ole mitään yksinkertaista menetelmää. Yhteisöllisyys syntyy kaikesta siitä, miten teemme asioita. Miten otamme toisemme huomioon, miten kuuntelemme toisiamme. Miten keskustelemme asioista ja millä tavoin otamme toiminnassamme ja päätöksissämme huomioon yhteisön kaikkien jäsenten näkemykset. Siksi yhteisöllisyys on myös haavoittuvaista ja vaatii tietoista ylläpitämistä.

Yhteisö, jossa harvat määräilevät tai tietävät aina paremmin ja ovat ”oikeaoppisempia” kuin muut, turhauttaa, passivoi ja estää tasavertaista osallistumista.

Yhteisöllisyyden toteutuessa kaikki voivat kokea olevansa osallisia siinä mitä tapahtuu. Siten demokratia luo yhteisöllisyyttä ja yhteisöllisyys edistää demokratiaa. Demokraattisessa yhteisössä jokaisen yksilön mielipiteille ja kokemuksille annetaan arvoa. Kovaäänisten ja tottuneiden puhujien tai teoreettisesti suuntautuneiden ei anneta keskusteluissa ja päätöksenteossa jyrätä ujompia ja hiljaisempia tai asioihin käytännönläheisemmin suhtautuvia.

Tehokasta – taloudellisesti vaiko yhteisöllisyyden luomisessa?

Vahvan yhteisöllisyyden ja kaupankäynnin yhdistäminen ei kuitenkaan ole ongelmatonta. Yhteisöllisyyden luominen ja ylläpitäminen vaativat aikaa ja resursseja, jotka ovat mahdollisesti pois myynnin edistämisestä ja tuotemarkkinoinnista. Jotkin yhteisöllisyyttä tukevat toimintatavat saattavat olla suorastaan ristiriidassa kaupallisen tehokkuuden kanssa. Esimerkiksi mahdollisuus vaikuttaa yhteisen toiminnan päämääriin ja toimintatapoihin on olennaisen tärkeää, jotta yhteisön jäsenyys ja yhteisössä toimiminen olisi mielekästä. Kaupankäynti nykyisillä markkinoilla on todennäköisesti kuitenkin tuottoisampaa, mikäli toimintaa ohjailevat vain harvat rahan liiketaloutteen ja rahan matematiikkaan perehtyneet.

Sama ristiriita näkyy suhteessamme yhteiskunnalliseen muutokseen ja demokratiaan yleensä. Jos toistamme omissa toiminnassamme sitä, että talousasioista ja vastaavista ”tärkeistä asioista” päättävät tehokkuuden nimissä vain harvat asiaan perehtyneet, vahvistamme sellaista kulttuuria ja sellaisia ajattelutapoja, joissa tätä

pidetään väistämättömänä. Riskinä on, että tällöin vauhditamme omalta osaltamme kehitystä, jossa yhä suurempi osa yhteiskunnallisesta elämästä suljetaan demokraattisen päätöksenteon ulkopuolelle – liian vaikeana ”tavallisille ihmisille”.

Asiantuntijavallan ja auktoriteettiuskon pönkittämisen sijaan maailmankaupoilla on mahdollisuus tarjota kaikille vapaaehtoisille voimauttavia kokemuksia, joiden kautta voimme huomata, että olemme kuin olemmekin kykeneviä hoitamaan yhteisiä asioitamme demokraattisesti ja keskustelemaan niistä tasavertaisina. Omat organisaatiomallimme ja toimintatapamme ovat siis hyvin keskeisiä tavoitellessamme oikeudenmukaista ja demokraattista talous- ja yhteiskuntajärjestelmää.

Samoin jos kohtelemme kaupoissamme vierailevia ihmisiä ensisijaisesti kuluttajina ja

ostajina, luomme ja vahvistamme sellaista ajattelua, jonka mukaan kuluttaminen (valitsemalla valmiina tarjotuista vaihtoehdoista) olisi ensisijainen keino vaikuttaa maailmaan. Jos perustamme toimintamme väitteeseen, että useimmilla ihmisillä ei ole muuta mahdollisuutta vaikuttaa asioihin kuin kulutusvalintojensa (ja äänestämisen) kautta, vahvistamme yhteiskunnan kehitystä siihen suuntaan, että näin yhä suuremmassa määrin todella onkin. Juuri tällaista kehitystä ja kansalaiskäsitystä vastaan meidän pitäisi kapinoida luomalla monimuotoisempia yhteiskunnallisen vaikut-

Maailmankauppojen toimintaperiaatteet

- * käydä reilua kauppaa ihmisiä ja ympäristöä kunnioittaen – reilussa kaupassa etusijalla ovat ihmiset eikä liikevoitto
- * harjoittaa suoraa tuontia ilman välikäsiä
- * maksaa markkinahintoja korkeampi hinta tuotteiden valmistajille
- * maahantuoda pelkkien raaka-aineiden sijasta alkuperämaassa mahdollisimman pitkälle jalostettuja tuotteita
- * tehdä tiedotustyötä kansainvälisen kaupan köyhyyttä ylläpitävien rakenteiden poistamiseksi

Maailmankauppojen liitto ry
Världsbutikernas förbund rf

www.maailmankaupat.fi

Ajatuksia ruokapiiritoiminnasta ja reilusta kaupasta

RUOKA ON IHMISOIKEUS, EI KAUPPATAVARA

JYRI JAAKKOLA JA JOHAN EHRSTEDT

Suuri osa syömästämme ruuasta päätyy vatsoihimme monien mutkien kautta, pitkienkin matkojen päästä. Tämä koskee niin suomalaista kuin myös ulkomailla tuotettua ruokaa. Pitkät kuljetusmatkat ja tuotteiden säilöminen (esimerkiksi pakasteina) lisäävät energiankulutusta, saasteita ja pakkausjätteitä. Kehitystä on jouduttanut vähittäiskaupan siirtyminen muutaman keskusliikkeen haltuun, myymäläkokojen kasvu ja elintarvike-

teollisuuden omistuksen keskittyminen. Koska keskusliikkeet ostavat ruokaa koko myymäläketjun tai sen osien puolesta, ruoka tuodaan kotikauppaasi yhä pidempien matkojen takaa, vaikka kotiseudullakin voitaisiin tuottaa vastaavaa ruokaa. Lisäksi Suomi on yhä kiinteämpi osa maailmanlaajuisia elintarvikemarkkinoita.

Kansainvälinen elintarvikekaupan laajeneminen on nostanut esiin uusia kysymyksiä myös ruuan jakautumisesta maailman ihmisten kesken. Näлкä kehitysmaissa liittyy yllättävillä tavoilla toimiimme täällä. Esimerkiksi Kirkon Vastuuviikkojen teemana oli vuosina 2002–2003 ”Kenen leipää syömme?” Tällä muistutettiin jokaisen ihmisen oikeudesta ruokaan ja kehoitettiin työskentelemään nälän syiden poistamiseksi. Vastuuviikkojen mukaan voimme edistää sosiaalisesti ja ekologisesti kestävästä ruuantuotannon toteutumisesta valitsemalla kotimaista lähiruokaa, luomua ja reilun kaupan tuotteita, syömällä vähemmän lihaa sekä välttämällä ylikansallisten yritysten tuotteita.

Toimintaa nälän poistamiseksi jatkaa useiden kansalaisjärjestöjen Ruoka-aika-kampanja. Kampanjan tavoitteena on kasvattaa ihmisten tietoisuutta kulutusvalintojensa globaaleista vaikutuksista sekä vaikuttaa Suomen hallitukseen, jotta se pyrkisi osaltaan muuttamaan kansainvälistä kauppajärjestelmää oikeudenmukaisemmaksi. Samoilla linjoilla ovat jo pitkään olleet kehitysmaakaupat (nyk. maailmankaupat), jotka aloittivat reilun kaupan toiminnan Suomessa ja

ovat olleet mukana julkaisemassa vastuullisissa kulutusvalinnoissa auttavaa Kuluta harkiten-opasta jo 1980-luvulla.

Kaikille avoin ruokapiiri

Lähiruuan suosiminen ja reilu kauppa kehitysmaiden kanssa tukevat toisiaan kansainvälisen talousjärjestelmän muuttamisessa. Isotkin ”järjestelmät” rakentuvat pienten ihmisten arkisista toimista. Siksi myös Turun maailmankauppayhdistyksen tiloissa toimii kaikille avoin ruokapiiri. Ruokapiiri on yksinkertaisesti joukko ihmisiä, jotka hankkivat ruokansa yhteistuumin suoraan lähiseudun pieniltä ja keskisuurilta luomutiloilta. Piiri voi tilata myös maahantuojilta edullisesti sellaisia tuontielintarvikkeita (luomua, totta kai), joita Suomessa ei viljellä.

Ruokapiirit toiminta ja suoraan tilalta ostaminen ovat reilua kauppaa omalla tavallaan. Ne ovat konkreettisia tapoja pitää oman lähialueen maaseutu elävänä ja asutettuna. Ostaja tietää mistä tuotteet tulevat, ja viljelijä saa kunnon korvauksen kasvattamastaan ruuasta. Lisäkustannuksia ei ostajalle juuri tule, koska välikäsien (kauppojen, tukkuportaiden) hinnanlisä putoaa pois. Raha myös jää paikalliseen talouteen, toisin kuin suuri osa kauppaketjujen ja markettien ottamasta rahasta, joka siirtyy paikallistalouden ulkopuolelle – osakkeenomistajille, suurille elintarviketeollisuuden yrityksille tai ulkomaille. Rahan virtaaminen pois paikallistalouksista tekee ihmiset ja paikallisyhteisöt entistä haavoituvammiksi sekä riippuvaisemmiksi ”markkina-voimista” ja valtiovallasta.

Ruokaa voi toki hankkia suoraan lähitaloilta yksinkin, mutta ruokapiiriläisten järjestämä yhteiskuljetus säästää sekä luontoa, rahaa että aikaa. Lisäksi yhdessä toimiminen voi olla monella tapaa antoisampaa. Ruokapiiri voi järjestää esimerkiksi opintopiirejä tai tilavierailuja ja kannustaa oman asuinkunnan koulukeittäjiä käyttämään paikallista luomuruokaa. Voit perustaa ruokapiirin vaikka työkaverien, sukulaisten tai naapurien kanssa – piiri voi rakentaa mielekästä asukastoimintaa ja auttaa tutustumaan uusiin ihmisiin. Ruokapiiri toimii jäsentensä haluamalla tavalla ja on siten yksi tapa ottaa takaisin päätäntävaltaa omaan elämäämme. Piirin tilaamien tuotteiden valikoimaan on helpompi vaikuttaa kuin tavallisten kauppojen valikoimiin. Eikä piirin toiminta lopu siihen, ettei piiri pystyisi tuomaan tarpeeksi voittoa ”omistajilleen”.

Ruokapiirit toiminnassa kannattaa suosia

pieniä tai keskikokoisia tiloja. Viime vuosikymmenen EU-huuman aikana kymmenet tuhannet pienet ja keskisuuret tilat joutuivat lopettamaan toimintansa isojen tilojen kasvattaessa kokoaan. Tilojen harveneminen kiihdyttää maaseutua ja vähentää työpaikkoja paikallisesta taloudesta – niin kaupungeista kuin maaseudultakin – myös sellaisilta aloilta, joilla ei suoraan ole mitään tekemistä maatalouden kanssa. Kuntien palvelut keskittyvät taajamiin, mikä hankaloittaa kauempana keskuksesta asuvien elämää ja lisää saastuttavaa autonkäyttöä entisestään. Monipuolisesti viljelevät pienet luomutilat tukevat paremmin luonnon monimuotoisuutta kuin suuren mittakaavan tehomaanviljely. Luomu- ja biodynaamiset tuotteet ovat myös takuuvarmasti ilman geeniteknologiaa viljeltyjä.

Lähiruuan suosiminen voi vapauttaa kehitysmaiden viljelymaata ja muita voimavaroja omaan ruuantuotantoon rahakkaita länsimaita palvelevien vientituotteiden valmistamisen sijaan. Köyhyyden poistamisen ja kehityksen nimissä kehitysmaita on pitkään ohjattu osallistumaan enemmän maailmanmarkkinoille ja panostamaan erilaisten vientituotteiden valmistamiseen. Nurinkurisesti monissa kehitysmaissa tuotetaan ruokaa enenevässä määrin vientiin, vaikka samaan aikaan toisaalla näissä maissa asukkaat kärsivät nälästä. 1990-luvun alussa jopa 80 prosenttia aliravituista lapsista eli maissa, jotka tuottivat ruokaa ylijäämäksi asti. Vientituotannosta hyötyvät etupäässä paikalliset eliitit, joiden valta pönkitty ulkomaankaupan ansiosta.

Ruokaa tuotetaan tarpeeksi

Maailman nälkäisten tilanteen kannalta ratkaisevaa on, ettei ruoka ole heidän saavutettavissaan. Niinpä yksinomaan ruuantuotannon lisääminen ei voi ratkaista nälkäongelmaa – ruokaa tuotetaan jo nykyään tarpeeksi kaikille. Jos maailman ruokavarat jaettaisiin tasaisesti, niistä riittäisi jokaiselle kaksi kiloa päivässä: yli kilo viljaa, papuja ja pähkinöitä, puolisen kiloa lihaa, maitoa ja munia ja saman verran hedelmiä ja vihanneksia. Se, että ihmiset eivät pysty hankkimaan ruokaa itselleen, johtuu ennen kaikkea vallan puutteesta paikallisten voimavarojen käytöstä päätettäessä. Vallan puute johtaa paitsi rahassa mitattavaan köyhyyteen, myös osattomuuteen ruoan tuottamiseen tarvittavista voimavaroista: maasta, siemenistä, työvälineistä, pääomasta, työvoimasta ja tietotaidosta. Suuryritysten ja

suurmaanomistajien hallitsemman maatalouden leviäminen tukahduttaa köyhien mahdollisuuksia perinteisiin omavaraisiin toimeentulomuotoihin ja tekee heidät riippuvaisemmiksi rahataloudesta – lisäten siten todellista köyhyyttä.

Reilu kauppa

Vaikka kapitalismin etenevä maailmanvalloitus onkin kärjistänyt nälkä- ja köyhyysongelmia ja kiihdyttää ympäristön tuhoamista, ei kaikkea kansainvälistä taloudellista vaihtoa tarvitse lopettaa. Esimerkkinä oikeudenmukaisemmasta taloudellisesta vaihdosta on kehitysmaiden kanssa käytävä reilu kauppa. Reilua kauppaa käyvät järjestöt sekä reilun kaupan merkki tavallisissa supermarketeissa olevissa tuotteissa takaavat muun muassa sen, että työntekijöille on maksettu kunnol-

linen palkka työstään ja ettei lapsityövoimaa ole käytetty. Useat reilun kaupan tuottajista ovat pienviljelijöitä tai käsityöläisiä ja heidän osuuskuntiaan, ja maksetusta reilun kaupan lisästä osa käytetään koko yhteisöä hyödyttävään tarkoituksiin, kuten terveydenhuollon tai koulutuksen järjestämiseen.

Päämääränä ei kuitenkaan ole kasvattaa vain vientiä, vaan myös tukea paikallisille markkinoille suuntautuvaa tuotantoa. Näin reilun kaupan avulla voidaan ylläpitää kehitysmaiden maaseudun elinvoimaisuutta ja tukea työntekijöiden oikeudenmukaista tulonjakoa ja demokratiaa suosivaa järjestäytymistä. Lisäksi reilun kaupan tuoma taloudellinen turvallisuus voi

tuoda syrjäytyneille pienviljelijöille, alkuperäiskansoille ja muille vähemmistöryhmille myös omanarvontuntoa, poliittista valtaa ja mahdollisuuksia puolustaa oikeuksiaan paikallisten voimavarojen hyödyntämiseen.

Työ reilun kaupan ja lähiruuan puolesta on yksi askel siihen, että ruokaa ei kohdeltaisi kuin mitä tahansa kauppatavaraa, vaan sille annettaisiin arvo jokaisen ihmisen perusoikeutena.

Toimitettu versio julkaistu Varsinais-Suomen Agenda 21:n tiedotelehdessä 1/2004

Lisäluettavaa:

* Collins, Joseph & co: 12 myyttiä maailman nälästä. Like 2000.

* Ruokapiiriopas. KSL ja Maan ystävät 1999.

* Kuluta harkiten. Suomen Rauhanpuolustajat ja Maailmankauppojen Liitto ry 1999.

* www.ruoka-aika.net

Vaihtopiirit ja paikallistalous

Kun Michael Linton vuonna 1982 aloitti ystävineen ensimmäisen LETS:n (Local Exchange Trading Systems eli vaihtopiiri), he kirjasivat vaihdot paperille ja toiminta oli aluksi hyvin pienimuotoista. Yksi paikallisraha-ajatuksen innoittajista oli Eric Frank Russellin kirjoittama scifi-kirja *The Great Explosion*, jossa kuvattiin ulkoavaruudessa olevaa siirtolaisplaneettaa maan tultua asuinkelvottomaksi. Tällä planeetalla

ei ollut lainkaan painettua rahaa ja silti kaikki toimi, myös muukalaiset viettivät siellä heti saavuttuaan mukavaa elämää. Kaikkea mitä tarvitsi oli saatavilla, kunhan vain lupautui joskus tekemään vastapalveluksen ja todella piti lupauksensa. Ahneutta ei pidetty suotavana, planeetalla suosittiin kohtuutta.

Globalisoituvassa maailmassa tämän saman ajatuksen toivoisi toimivan myös tällä planeetalla: kun muuttaa paikkakunnalta toiselle tai maasta toiseen, voisi heti asettua haluamaansa paikkaan ja jatkaa elämäänsä paikallisten olosuhteiden sallimissa rajoissa.

Tällainen yhteiskunta olisi tietenkin ihanteellinen, mutta toisaalta hyvin kaukana toteutumisesta nykypäivän kilpailukykyä ja vahvimman valtaa korostavassa maailmassa. Globalisoituvassa arkipäivässä vaikuttavat vahvasti myös omistaminen ja ihmisten määrä maapallolla. Vapaakaupan ideologian hallitessa on vaikeaa perustella

omavaraisuuteen pohjaavan paikallistalouden etuja. Jos näin tekee, tulee usein leimatuksi protektionistiksi, joka haluaa rajoittaa ihmisten liikkuvuutta ja suojella vain omia etujaan. Kuinka siis välttää suljetun talouden huonot puolet ja samalla tarjota vaihtoehto ns. vapaiden markkinoiden ihmistä polkevalle koneistolle?

Vaihtopiirien alkuperäinen ajatus onkin ollut ihmisarvon löytäminen vaikeinkin taloudellisina aikoina kuten lama-aikoina. Erilaisissa poikkeusolosuhteissa vaihtopiiri ja sen käyttämä paikallisraha on yritetty tehdä niin houkuttelevaksi, että yhteiskunnan hyväosaisemmatkin kansalaiset kokevat hyödylliseksi toimia paikallisrahan piirissä. Teollistuneissa valtioissa vaihtopiirillä ja paikallistalouden tukemisella on osittain samanlainen muutto-liikettä vastustava vaikutuksensa, mutta enenevässä määrin vaihtopiirin merkitys on näissä maissa (kuten Suomessakin) yhteiskunnallinen ja samalla yhteisöllinen.

Jokaisen ihmisen omaan harkintaan pe-

rustuva valuutta, jota tasa-arvoiset ihmiset käyttävät, on hieno ajatus. Mielenkiintoista vaihtopiireissä on se, että vuosien kehittelyn seurauksena, idean kierrettyä maapallo jo useita kertoja, tästä ajatuksesta on saatu toimiva systeemi. Suomessa vaihtopiirit toimivat parhaimmillaan raha-käsitteen avaajina sekä toisaalta yrityshautomoina ja ystäväpalveluna.

Toimiakseen vaihtopiirissä ja suorittaakseen vaihdon on jäsenen ensin tuotteistettava osaamisensa, hinnoiteltava toimintansa, laadittava luetteloteksti ja neuvoteltava toimeksiannot erilaisten asiakkaiden kanssa sekä lopuksi vastattava toimintansa laadusta ja kehitettävä tarjontaansa. Nämä ovat vaihtopiirin yrityshautomopuoleen kuuluvaa, yleisesti yrittäjyyteen liittyviä asioita. Vaihtopiirissä voi kuitenkin vapaammin kokeilla hullujakin ideoita, joista ei välttämättä saisi elantoaan virallisen rahan piirissä. Ja vaihtopiirissä toiminnan voi pitää pienimuotoisena tulematta leimatuksi epäonnistuneeksi yrittäjänä. Vaihtopiiri siis laskee olennaisesti yrittäjyyteen lähtemisen kynnyistä, ja sellainenkin vaihtopiiriläinen, joka ei ikimaailmassa olisi kuvitellut toimivansa yrittäjänä, voi rohkaistua siihen testattuaan siipiään ensin pienemmissä ympyröissä.

Vaihtopiirin toiminnan ymmärtäminen vaikuttaa aina myös vaihtopiiriläisten käsitykseen kansantaloudesta ja rahan toiminnasta yhteiskunnassa. Itselleni toiminnan ymmärtäminen antoi ahaa-elämyksen siitä, että tavallinen käsitys rahasta, sen riittävydestä ja saatavuudesta, voidaan muuttaa. Rahasta tuli vaihtopiirin toiminnan kautta jotakin arkisempaa ja vähemmän mystistä. Raha myös asettui oikeisiin mittasuhteisiin toiminnan kanssa – ensin olivat tavarat ja työ, vasta myöhemmin keksittiin mitata niitä rahalla.

Kenellä sitten olisi aikaa ja mahdollisuuksia toimia paikallisrahalla? Ensimmäiseksi tulevat mieleen työttömät, nuoret ja eläkeläiset, joille toiminta antaisi luonnollisen kanavan olla aktiivisia. Monilla näihin ryhmiin kuuluvilla olisi mahdollisuuksia ja halua vaikuttaa paikalliseen toimintaan. Tälläkin hetkellä erilaista järjestötoimintaa on paljon, mutta ongelmana tuntuu olevan uusien aktiivisten henkilöiden mukaan sitominen. Voisiko paikallisraha olla mukana motivoimassa heitä toimimaan? Ainakin sen hyöty on jokaisen helposti ymmärrettävissä, ja toisaalta sitä on aina saatavilla.

Kuka sitten hyötyisi eniten paikallisrahasta? Kiireiset työssäkäyvät, vanhukset, vammaiset

ja sairaat ainakin, koska he voisivat saada apua sellaisiinkin palveluihin, joita kunta ei syystä tai toisesta ole voinut järjestää. Paikallisraha on kuitenkin parhaimmillaan, kun se koskettaa mahdollisimman monia ja kun kukin saa auttaa yhteisöä omien voimavarojensa ja kykyjensä mukaan. Mahdollisten jäsenten välisten luottavuusongelmien takia on tärkeää, että vaihtopiirin tiedotus voi tarvittaessa toimia myös paikallislehden tavoin ja että jäsenillä on mahdollisuus kertoa toisille huonoista tai hyvistä kokemuksistaan esim. vaihtoluettelon kautta. Tämä tiedottamisen mahdollisuus ja tavalliset, muiden antamat suositukset ovat paras tae luotettavasta toiminnasta – kukapa haluaisi tulla leimatuksi epäluotettavaksi omalla kotipaikkakunnallaan?

Paikallisraha antaa ihmisille mahdollisuuden seurata, mitä omalla paikkakunnalla todella tapahtuu, ja tehdä valintoja sen suhteen, haluavatko he globaalisuuden sijasta varmistaa tiettyjen palveluiden löytymisen omalta lähialueeltaan jatkossakin. Eikä tätä valintaa tarvitsisi selittää rahalla, sillä paikallisrahan käyttäminen on aina edullisempaa kuin ”oikea raha”, sitä on siis aina mukavampi käyttää. Tavallaan paikallisrahassa onkin kyse alueellisesta suosimisjärjestelmästä, eikä Suomessa varmaankaan tule koskaan olemaan kahta samanlaista paikallisrahaa. Jokaisella alueella paikallisraha on eri arvoinen, siinä on omat houkuttimensa, jotka voivat jopa toimia ratkaisijoina, kun tulevaisuudessa valitsee paikkaa jossa asua. Kysymyksellä ”Minkälainen paikallisraha teillä on?” voi saada paikkakunnas-

Turun vaihtopiiri

Turun seudulla on syksyllä 2004 pyörähtänyt käyntiin vaihtopiiri, erilainen tapa kuluttaa ja käydä kauppaa. Vaihtopiirin ideana on verkosto, jonka sisällä jäsenten on mahdollisuus käydä vaihtokauppaa ilman rahaa. Toiminta tukee paikallistaloutta ja toimeentuloa.

Jokaisella on erilaisia taitoja ja lahjoja, monenlaisia mahdollisuuksia tarjota apuaan ja monenlaista pulmaa, mihin tarvitsee apua. Vaihtopiirit toiminta on vastuuta, luottamusta ja ennakkoluulottomuutta ja myös lääke yksinäisyyteen. Vaihtopiirissä järjestetään tutustumistapaamisia, kirpputoreja ja yhteistä toimintaa, jossa syntyy kontakteja eri ikäisten ihmisten kesken.

ta paremmin tietoa kuin mistään muusta lähteestä – sehän kuvaa asukkaiden toimintaa ja aktiivisuutta.

Paikallisraha ja vaihtopiirit tarjoavat mielestäni varteenotettavan vaihtoehdon paikallisen hyvinvoinnin kehittämiseen ja lisäävät vaihtopiiriläisten mahdollisuutta tehdä itsenäisiä valintoja elämässään globalisoituvassa maailmassa. Alueellisesti rajatulla rahalla on monia tervehdyttäviä vaikutuksia sen toimintapiirissä asuvien ihmisten hyvinvointiin ja mahdollisuuksiin aktiivisesti vaikuttaa omaan elämäänsä ilman “oikeata rahaa”.

SALLA LAURILEHTO
TURUN VAIHTOPIIRIN
NEUVONANTAJA

Vaihtopiirejä toimii eri puolilla maailmaa. Useilla vaihtopiireillä on omat verkkosivut. Vaihtopiirejä on syntynyt erilaisiin yhteisöihin, kaupunkeihin ja kyliin, ja niillä voi olla satoja jäseniä ja ikää jopa 20 vuotta.

Vaihtopiirissä vaihdetaan palveluita, tavaroita ja tietoja jäsenten kesken. Jäseniä voivat olla myös järjestöt ja yritykset. Käypää valuuttaa on vaihtopiirin oma raha, paikallinen valuutta. Valuutalla on nimiä kuin rakkaalla lapsella: kyrö, lahja, wasa-valuutta, merkkari, ropo, käpy, huki, sopu-apu ja tinki. Tässä hienossa seurassa ovat tästä lähtien myös Turun seudun vaihtopiirin pojot. Pojon käypä arvo vastaa euroa. Pikku-pojo on sentin arvoinen.

Mahdollisia vaihdon kohteita ovat esim. lastenhoito, energiahoidot, tiedonvälitys ja asioi-

den toimittaminen. Kirpputorit ovat suosittuja. Jokainen hinnoittelee etukäteen oman työnsä arvon. Vaihdoista sovitaan yhdessä. Vaihtoja ei toteuteta "päikseen", vaan tarpeen mukaan eri jäsenten kesken. Vaihtoon osallistuminen on vapaaehtoista, oman "senhetkisen" tilanteen mukaan.

Jokaisella on jäsentili, johon merkitään vaihdot. Jäsentilin saldo voi olla nolla, plus- tai miinusmerkkinen, riippuen siitä, miten ahkerasti on tarjonnut tai käyttänyt palveluita.

SILJA PELTONEN
WWW.TURUNVAIHTOPIIRI.TK

Luottamuksen rakentajat

Yhteisökylä

ESA ARO-HEINILÄ

Ihmisellä on halutessaan vahva kyky astella toistensa saappaisissa – olla milloin George W. Bush, kurditaistelija, nälkäinen afrikkalainen, sarjamurhaaja, miljonääri, työtön pulliainen, kuka tahansa.

Kyse on halusta. Kyse on siitä, että kykenee sukeltamaan toisen kulttuuriin, maailmankuvaan ja elämäntilanteeseen. Nykyihmisen empatiakyky mitä erilaisimpiin rooleihin on aavistus yhteisöllisestä tietoisuudesta, siitä, joka meillä alkuperäiskansana on ollut, mutta joka on saanut väistyä yksilötietoisuuden kehittyessä.

Vahva yksilötietoisuus on edellytys sille, että yhteisöllinen tietoisuus voi jälleen syttyä, mutta uudella ja vahvasti tietoisella tasolla. Näin uskotaan monissa yhteisöpiireissä, ja mikäs siinä. Voihan sitä pitää ainakin mahdollisena. Olisihan metkaa kommunikoida eri puolille maailmaa muutenkin kuin internetin välityksellä.

Lähtökohtana on oivalus: ihminen kokee toisen kaltaiseksi. Tämä tosin ei vielä paljon auta. Koen toki nykyäänkin nälän kouristuksen, sodan tuskan ja menestyksen hurman maailman ihmisiä ajatellessani. Siihen se solidaarisuus helposti jääkin. Meistä ei ole toisen auttajiksi, turvaksi, olkapääksi tai rakkaaksi ilman harjoitusta.

Yhteisökylässä on puitteet ja ilmapiiri, joissa uskaltaa harjoitella. Se on ainakin tavoite. Tavoitteena on rakentaa niin vahva luottamus ihmisten välille, että yhteisöllisen tietoisuuden syttymiselle on tilaa. Pienin

askelin. Ensin minä itse, sitten muutama muu ja niin se etenee. Kädessä on oikeudenmukaisen maailman avaimet.

Saa syödä, paskoa ja saunoa

”Joutavaa sanoilla leikkimistä”, toteaa veljeni Timo vilkaistessaan kirjoittamaani tekstiä. ”Joutavaa, ilman toimintaa.” Niinpä kai, aika joutavaa, moneen kertaan kirjoitettua. On parempi kysyä yhteisökylän eväitä muiltakin kuin itseltäni. Talosta löytyy Timo, Hanna ja Ville, kaikki uudisraivaajajenkisiä yhteisökylän rakentajia.

Ensimmäiseksi Ville heittää tarpeen ”ryypätä, vetää röökiä ja nussia”, huulena tietenkin. Mutta, mikäs siinä; pikkupahe kaunistaa eikä perustarpeita kannata kieltää. Ryypääminen ja röökin poltto lienee yhteisökylässä kuitenkin sangen maltillista. Tavoitteena kun on hyvä elämä. Puutarhatielten opiskelija, hanslankari Villelle se toteutuu pitkälti fyysisen työnteon kautta: ”Hankitaan se paikka, jotta pääsee kunnolla painaan duunia.” Yhteisökylässä odottavan työn paljouden lisäksi hienoa on että ”pääsee oppimaan muilta ja on mahdollisuus elää yksinkertaisesti, tyytyä vähään ja olla onnellinen”.

Timo on sosiaalipsykologin koulutuksen saanut maanviljelijä. Hän korostaa vastuuta ja vastuullista yrittämistä. ”Yrittäjäys on tärkeää, jotta paikka saadaan hankittua. Ilman yrittäjiä olemme

työttömien kylä.” Timo ei koe kykenevänsä työskentelemään valtakulttuurin työpaikoilla koska, ”...työt eivät ole riittävän vastuullisia. On tietoa uhista, mutta niitä ei oteta tarpeeksi huomioon. Kaikki työpaikat käyttävät uusiutumattomia luonnonvaroja. Miten voi esim. työskennellä paikassa, jolla ei ole ekosähkösopimusta?” Maanviljelys on Timolle tapa toteuttaa vastuullista yrittämistä. ”On kyse ruoasta. Se ei ole mitään kaupunkikulttuurin elitismii.”

Hanna on kuppari ja kansantaitojen taitaja. Hänelle olennaista on ruoka ja katto päälle: ”Sen jälkeen kaikki on kunkin itsensä pään sisällä. Se on lähtökohta.” Tämän lisäksi yhteisökylässä on nyky-yhteiskuntaa vahvemmat turvaverkot vanhustenhuollossa ja lastenhoidossa. ”Huolehtijana ei ole kasvoton yhteiskunta vaan laaja perhe.” Voimavaraksi muodostuu tällöin ”arjen yhteys ihmisiin”.

Timo näkee yhteisökylän vähän niin kuin kehitys yhteistyöprojektina. ”Siinä pyritään rakentaman korruptoituneen yhteiskunnan keskelle positiivinen vyöhyke, joka tarjoaa työtä, kehittymisen mahdollisuuksia. Se sykkii hyvinvointia ympärille.” Lisäksi yhteisökylässä yritysten tuottama voitto ei kasaudu omistajille, vaan yhteisölle. Timon mukaan ”Suomi on kehitysmaa ja yhteisökylä globaalia elämänmuotoa edustava liike, mutta maltillinen”. Maltillinen siksi, että viesti voidaan vastaanottaa. Ihmisille

pitää puhua kielellä, jota he ymmärtävät.

Hannaa huolestuttaa, että ihmisellä on nykyään niin valtava hätä pärjäämisestä: ”Pitää päivittää jatkuvasti omaa osaamista, joka on suurelta osin kertakäyttöistä, esim. ohjelmistojen hallinta. Yhteisökylä perustaa enemmän ajattomaan osaamiseen, esim. yrtit, parantaminen, talon rakennus, ruoan tuotanto, yhteisöä ylläpitävä traditiot, käsityskyvyn ylittävien asioiden hyväksyminen/tunnustaminen osaksi arkea.”

Kyse on perimmiltään ihmisen vapaudesta: ”Kova fyysistieteellinen maailmankuva orjuuttaa. Se on ainaista pakenemista kohti kuolemattomuutta.” Kuolevaiselle se on typerää kilpajuoksua.

Perinteisestä maaseutukylästä yhteisökylä eroaa Hannalle siten, että ”se muodostaa syvemmän kodin kuin nykyiset maaseudun yhteisöt”. Olennaista on, ettei tarvitse kokea ”syyllisyyttä ihmisydestä, siitä että on. Se on vapautus ympäristö- ja solidaarisuusliikkeelle.

Saa syödä, paskoa ja sauna. Ei tarvitse olla henkiolento.”

Yhteisöliike

Yhteisökylä ei ole ilmiönä uusi. Yhteisöjä on perustettu aina, mutta kiihtyvällä tahdilla aina kun maailma on ympärillä järkkynyt. Ajanlaskumme alkukaudella varhaiskristityt myivät omaisuutensa ja muuttivat yhteen asumaan. Huolehdittiin toisista ja odotettiin Jeesusta. Uskonpuhdistuksen aikaan kristityt muodostivat omia onneloitaan pois pahan maailman

ulottumattomista. Ensimmäinen maailmansota loi tuhansia yhteisöjä eri puolille Amerikkaa, Kiinaa ja Siperiaa, tosin suuri osa näistä oli koko lailla keskusjohtoisesti viritettyjä. Vietnamin sota pisti jälleen, tällä kertaa varttuneen hippiliikkeen edustajat, lyömään tavaroita saman katon alle.

Suomalaisittain merkittävin yhteisöliike on ollut osuuskuntatoiminta. Sen avulla metsäläiset ovat kivunneet teollisuuskansojen joukkoon. Melkoinen hanke on ollut myös Sointula-yhteisö, jossa kouluja käynyt mies, Matti Kurikka, lähti vahvan sosialistisen utopian siivittämänä perustamaan suomalaista siirtokuntaa Brittiläiseen Kolumbiaan Malcom-saarelle. Yhteisö sai saaren omistukseensa sillä edellytyksellä, että vähintään 350 miestä on rakentanut oman talon seitsemän vuoden sisällä. Perustettiin Kalevan Kansa Colonization Co. Ltd, johon pääsi jäseneksi maksamalla 100 dollaria. Jos rahaa ei ollut, maksun kykeni suorittamaan tekemällä työtä. Ensimmäiset viisi jäsentä

purjehtivat saarelle 6. joulukuuta 1901. Vuosikymmenien mittaan utopiat karisivat, mutta elämä saarella jatkui. Nykyään siellä elää noin 800 henkeä, joista melkoinen osa puhuu vielä suomea.

Nykyään Suomessa lieenee joitakin satoja yhteisöjä, määrittelytavasta riippuen. Suurin osa niistä on melko väliaikaisia, opiskeluun liittyviä kokoonpanoja kaupungeissa. Pysyvämpiä yhteisöjä on kolmisenkymmentä. Näistä suurimpia ovat Keuruun ekokylä ja antroposofien Väinölä-yhteisö Vilppulassa.

2000-luvun aluepolitiikkaa

Perusteilla oleva yhteisökylä ei siis ole mikään uusi tarina. Uutta kuitenkin on, että yhteisökylä nähdään vahvasti osana maaseudun kehittämistä. Se on 2000-luvun aluepolitiikkaa, strategia, jolla kaupungin tukoisuuteen kyllästyneet voivat siirtää elämänsä sosiaalisesti vilkkaaseen maaseutuympäristöön.

Näin ei nähdä ainoastaan Suomessa. Esimerkiksi

EU komission kylätoiminnan neuvonantaja, GalgaFarm-ekokylän perustaja, unkarialainen Geza Varga näkee, että yhteisöllillä tulee olemaan merkittävä rooli EU:n maaseutupolitiikassa. Maatalouteen käytettyjä tukivaroja ollaan siirtämässä entistä enemmän maaseudun toimintojen ja etenkin kylien tukemiseen. Yhteisökylille povataan tässä saumassa vahvaa tuleamista, myös julkishallinnon tunnustamana.

Yhteisökylä luo ihmisoikeyden myös maattomille, sillä siellä ei noudateta tavanomaisista perimysjärjestystä. Pellot, metsät ja osa tuotanto- ja asuinrakennuksista ovat yhteisessä omistuksessa ja käytössä. Kylään muuttavan ei siis tarvitse näännyttää itseään velkavankuudessa. Talon tosin saattaa joutua itse rakentamaan. Ympäroivistä resursseista, oljesta, savesta, turpeesta ja puusta se käy kuitenkin melkoisen huokeasti.

Kulttuurisesti yhteisökylä sijoittuu kaupungin ja maaseudun välimaastoon; se toimii sillanrakentajana kaupungin ja maaseudun välillä. Lisäksi yhteisökylä luo elämisen mahdollisuuksia maaseudulla. Siellä on puitteet monenlaiselle elinkeinotoiminnalle. Yhteistoiminnalla ne saadaan rahoitetuksi. Työn ikeen alla ei tarvitse näännyttää, jolloin aikaa jää elämän laadun vaalintaan. Elämän laadusta tässä on loppujen lopuksi kyse: luodaan fyysinen ja henkinen ilmapiiri, jossa ihminen voi hyvin ja hän voi kasvaa ihmisenä. Se on yhteisökylä.

Oravanpyörää voi pae-ta loputtomiin. Samalla tulee kuitenkin pyörittäneeksi sitä pyörää. Pitää astua rehellisesti syrjään. Se sattuu, mutta yhteisökylä ottaa pehmeästi vastaan.

Yhteisökyläprojekti on kolmen kansalaisjärjestön, Maan ystävien (maaseutukampanja), Elävän Maan ja Suomen kestävän elämäntavan yhteisöjen yhteishanke, joka luo uutta, yhteisöllistä maaseutukulttuuria.

Tällä hetkellä Yhteisökylähankkeessa on vahva tekijöiden joukko, joka kokoaa elävä maalaisten piirissä syntyneen ”kimpassa maalle kaipuun”, Marjatan maa -osuuskunnan kalevalaisen hengen ja Maan ystävien Kestävän elämäntavan kiertokoulu -tradition viisauden saman katon alle, tai ainakin samaan kylään, yhteisökyläksi.

Ensimmäisen yhteisökylän paikka on löytynyt Turun lähistöltä Livonsaaresta. Kylän rakentamisesta vastaa sitä varten perustettu osakeyhtiö Livonsaaren yhteisökylä oy. Yhtiön osakkaat muodostuvat kylään muuttavista ihmisistä.

Lisätietoja hankkeesta:

- * www.yhteisokyla.net
- * www.maanystavat.fi/maaseutu
- * www.rihmasto.fi

Politiikka kabineteista kaduille

RUOKAA EI ASEITA

OLLI LYYRA

Yli kaksi vuosikymmentä sitten eräät yhdysvaltalaiset ydinvoiman vastustajat alkoivat jakaa kaduilla ilmaista kasvisruokaa ja puhua politiikkaa välittämättä vallanpitäjien, byrokraattien ja valtamedian tukahduttamisyrietyksistä. Tästä kehittyi maailmanlaajuinen, uskonnollisesti ja puoluepoliittisesti sitoutumaton ruohonjuuritason liike Ruokaa ei aseita (REA). Useimmiten ruokatarpeet saadaan lahjoituksina kauppoista niiden ollessa menossa myyntikelvottomiksi. Jakaessamme kulutuskeskeisen yhteiskunnan ylijäämäruokaa kaikille halukkaille pyrimme herättämään keskustelua siitä, miten paljon käyttökelpoista ruokaa kaatopaikoillemme päätyy miljoonien Ihmisten nähdessä nälkää. Lisäksi kritisoiimme muun muassa hallitusten tapaa käyttää rahaa asevarusteluun sosiaalisen oikeudenmukaisuuden kustannuksella.

REA eroaa perinteisistä hyväntekeväisyysjärjestöistä siinä, että me pyrimme esittelemään ja toteuttamaan suoran toiminnan ja suoran demokratian käytäntöjä suoraan ihmisten kanssa, katutasolla. Vaikka REA-ryhmät ympäri maailmaa ovatkin liikkeen itsehallinnollisia osia, on REA-nimeä käytettäessä pidettävä kiinni muuttamista peruseriaatteista. Näitä ovat väkivallattomuus ja vegetarismi sekä suora demokratia ja konsensus päätöksenteossa. Juuri hajautetut, hierarkiattomat ja tasa-arvoiset rakenteet ovat mahdollistaneet tämän radikaalin kansalaisliikkeen pitkäaikaisen olemassaolon ja toiminnan. Ruoka on kasvisruokaa paitsi eläinten itsensä takia myös siksi, että lihateollisuus pahentaa maailman nälänhätää käyttämällä viljelykelpoista maata tuhlaavasti karjan- ja rehunkasvatukseen. Näillä eväin on käyty ja käydään yhä kamppailua

sotaa, militarismia ja ihmisiä sortavia valtara-kenteita vastaan.

Autonomisesti toimivia REA-soluja löytyy nykyään ympäri planeettaa, Suomesta Filippiineille. Liike on levinnyt nopeasti omakustannejulkaisujen ja ”puskaradion” siivittämänä, ja aktiivisia ryhmiä arvioidaan olevan satoja. Pelkästään Suomessa REA-ryhmiä on noin kymmenen. Toiminta alkoi 1990-luvun lopulla Helsingissä ja levisi nopeasti Turkuunkin, jossa ruoanjako on jatkunut tähän päivään asti säännöllisen epäsäännöllisesti niin keskustan Kaupattorilla kuin syrjäisemmissä lähiöissäkin.

Kaduilla tapahtuvan ruoanjanon lisäksi olemme toimineet muonittajina erilaisissa tapahtumissa ja mielenosoituksissa, kuten kadunvaltauksissa, Älä osta mitään -päivillä ja Asunnottomien yö-tapahtumissa. Yksi REA-liikkeen vahvuuksista lieneekin sen konseptin monipuolisuus ja helppo muunneltavuus tilanteen mukaan, sillä toiminnan piiriin mahtuu monen eri liikkeen ihanteita: kasvissyöntiä ja ruokakysymyksiä, kulutuskritiikkiä ja vallan

hajauttamista, rauhan ja antimilitarismin politiikkaa. Muiden ruohonjuuritason liikkeiden ja järjestöjen kanssa teemme mieluusti yhteistyötä, kunhan päämäärämme ovat samat rauhasta aina suoraan demokratiaan asti. Samoin osallistumme erilaisten tapahtumien järjestämiseen, mikäli koemme niiden lähtökohdat ja päämäärät mielekkäiksi.

Kaikille ei yksipuolinen äänestäminen ja vuosittainen rahalahjoitus hyväntekeväisyyteen tunnu riittävältä tai edes toimivalta ratkaisulta yhteiskuntamme ongelmiin. Kamppailussa niinkin suuria yhteiskunnallisia ja sosiaalisia epäkohtia kuten sota, nälkä ja luonnonvarojen ylikulutus vastaan voi olla vaikea löytää oikealta tuntuvia tapoja ja menetelmiä. REA on kuitenkin yksi tapa yrittää. Henkilökohtaisella tasolla toteutettua suoraa toimintaa ja itseorganisoitumisen iloa.

Turun Ruokaa ei aseita -ryhmä kaipaa aina uusia toimijoita, joten tule ja tutustu meihin ruoanjakotilaisuuksissamme tai ota yhteyttä virtuaalimaailman kautta: rea_turku@yahoo.se

Lisätietoja:

- * www.anarkismi.net/reaturku/
- * www.aseistakieltaytyjaliitto.fi/rea/
- * www.foodnotbombs.net/

Nyt neidit neulomaan

OMPELUKERHO

Ompelukerho on forssalainen toimintaryhmä, jonka tavoitteena on vaikuttaa asioihin paikallisella tasolla. Haluamme saada ihmiset uskomaan omien jokapäiväisten tekojensa ja valintojensa merkitykseen. Ympäristö ja eläimet ovat sydäntämme lähellä. Toimimme lähinnä epäkohdista tiedottamalla. Meillä ei ole sääntöjä, eikä kaikkien tarvitse olla samaa mieltä asioista. **USKOMME POSITIIVISEEN VAIKUTTAMISEEN!**

Kokoontuimme Ompelukerho-nimellä ensimmäisen kerran helmikuussa 1998. Sitä ennen olimme kokoontuneet jo muutaman kerran pohdiaksemme, miten estää riistoyhtiö McDonald'sin tulo Forssaan. Teimme nimienkeruulistat ja keräsimme alle kahdessa viikossa noin 200 nimeä McDonald'sia vastaan – ja ainakaan vielä ei Forssassa mäkkiä ole.

Tällä hetkellä jäseniä on 35 (+5 kannatusjäsentä): kaikenikäisiä naisia alle vuoden vanhasta eläkeikäisiin. Miehet voivat olla kannatusjäseniä. Kun alun perin päätimme, ettemme ota miehiä jäseniksi, päällimmäinen syy oli se, että miehet haluavat MÄÄRÄILLÄ ja PÄÄTTÄÄ. Maailma on jo ennestään täynnä kaikenlaisia miesten kerhoja ym. tiloja, jonne naiset eivät pääse. Ja siinä ei ole mitään ihmeellistä. Mutta jos on yksikin paikka, joka on kielletty miehiltä, se herättää valtavasti huomiota tässä "tasa-arvoisessa" maailmassa. Kuten eräs jäsenemme sanoi: MIESTEN EI TARVITSE PÄÄSTÄ JOKA PAIKKAAN. Me emme vihaa tai inhoa miehiä. Tuntuu vain, että saamme enemmän aikaan ilman heitä. Ilmapiiiri on erilainen – ei tarvitse esittää... vai mitä se sitten onkaan (eikä meikata... heh heh). Kuten yksi jäsenemme kerran sanoi: "Ei tarvinnut pestä hiuksia, kun tuli kokoukseen." Eri-ikäisyys on VAHVUUTEMME ja RIKASTUTTAA toimintaamme. Saamme asioihin erilaisia näkemyksiä ja mielipiteitä. Opimme sosiaalisuutta ja suvaitsevuuutta. Opimme tietämään oman arvomme ja antamaan arvoa myös toisille.

Nyt kaikki neidit neula käteen ja parsiamaan arkipäivän epäkohtia – niitä kyllä riittää!

Pienistä teoista on ennenkin kasvanut suuria muutoksia.

Mitä sitten teemme?

Meiltä on monesti kysytty, ompelemmeko kokouksissa kun kerran olemme Ompelukerho. Kyllä me ompelemmekin, mutta harvemmin kokouksissa. Tiedottaminen on yksi tärkeimmistä toimintamuodoistamme.

Julkaissimme Ompelukerho tiedottaa -lehtistä (tähän mennessä jo 15 numeroa – yhtä numeroa kopioitu jopa 300 kpl), kirjoitamme juttuja lehtien yleisönosastoille ja olemme tehneet omia esitteitä. Keräämme myös nimiä vetoomuksiin ja olemme antaneet haastatteluja eri lehtiin. Ompelukerho-lehtisessä olemme ehdineet tiedottaa monista tärkeiksi kokemistamme asioista: aseistakieltäytymisestä, suuryhtiöiden boikotoinnista ja "reiluista" vaihtoehtoista, ydinvoimasta ja ympäristöasioista, eläintensuojelusta, lihantuotannosta ja kasvissyönnistä sekä monenmoisesta arkisen elämän vaihtoehtoihin ja aktivismiin liittyvästä.

Lisäksi pyöritämme luomuruokapiiriä, jonka kautta saa tilattua jauhoja, hiutaleita, perunoita, juureksia, kananmunia ym. Suunnittelemme ja painamme Ompelukerho-hihamerkkejä ja t-paitoja ja olemme ommelleet ja painaneet erilaisia kangaskasseja. Myyntipöytä olemme pitäneet useissa lähialueen tapahtumissa ja kirpputoripöytä meillä on lähes jatkuvasti. Tuotot lahjoitamme löytöeläinten hyväksi. Jokainen voi kotonaan tehdä halunsa ja mahdollisuksiensa mukaan myytävää esim. joulumarkkinoille: ommella kasseja, huovuttaa kissanpalloja, askarrella kortteja, leipoa kakkuja... Pari kertaa olemme pitäneet kokouksen yhteydessä talkoot, kun myyjäiset tai markkinat ovat olleet lähellä.

Miksi toimimme?

Jotkut ihmiset ovat sitä mieltä, että on turha yrittää tehdä mitään: mihinkään ei pysty yksin vaikuttamaan, maailma tuhoutuu kuitenkin (vaikka

onhan täällä kuitenkin eletävä siihen asti...). Tai sitten luomutuotteisiin ei voi luottaa – mistä sen tietää ovatko ne oikeasti luomua? Meidän mielestämme nuo ovat helppoja tekosyitä olla tekemättä mitään ja ottamatta vastuuta omista teoistaan. Sillä jos on sitä mieltä, että mihinkään ei voi vaikuttaa, niin silloinhan voi hyvällä omallatunnolla tehdä mitä vaan, olla ottamatta vastuuta mistään. Sellainen toiminta on todella vastuutonta eläimiä, muita ihmisiä, tulevia sukupolvia ja ympäristöä kohtaan.

KUKAAN EI VOI YKSIN PELASTAA MAAILMAA, MUTTA JOKAINEN ON VASTUUSSA OMISTA TEOISTAAN! Eli jos ostaa häkkikanojen munia, niin silloin hyväksyy häkkikanalat. Tai jos ostaa eläimillä testattua astianpesuainetta tai huulipunaa, silloin hyväksyy eläinkokeet. Uskomme, että on olemassa ihmisiä, jotka eivät tiedä eläinten todellisista oloista tai vaikkapa myrkkujen käytöstä banaanituotannossa. Sellaisia ihmisiä me haluamme herättää, sellaisille haluamme tiedottaa ja kertoa epäkohdista.

Jotkut taas arvostelevat sitä, että keräämme rahaa löytöeläimille emmekä lahjoita sitä esim. syöpälapsille. Siihen on helppo vastaus: löytöeläimet ovat meidän mielestämme tässä autojen ja ihmisten hallitsemassa yhteiskunnassa kaikista alimmalla askelmalla, ihmisten hylkäämiä ja ehkä vielä pahoinpitelemiäkin viattomia ja puolustuskyvyttömiä olentoja. Emme tarkoita, että eläimet olisivat tärkeämpiä kuin ihmiset, vaan että ihmiset osaavat paremmin puolustaa itseään. Eläimet ovat aina ihmisten armoilla. Syöpälapsille taas keräävät rahaa muut, isommat järjestöt – meidän pari tonnia ei siinä tuntuisi, mutta eläimille sillä saa jo monta purkkia ruokaa! Emmekä me ole kokonaan unohtaneet apua tarvitsevia ihmisiäkään: joulusta 2002 alkaen meillä on ollut kummilapsi Albaniassa, 12-vuotias tyttö Kadrie Leka.

Joidenkin mielestä on hienoa, että me jaksamme toimia hyvien asioiden puolesta. Jopa aivan vieraat ihmiset voivat tulla juttelemaan ja kiittelemään ja kertoamaan olevansa samaa mieltä. Se on hienoa, sen takia sitä varmaan jaksaa aina vaan, vaikka jotkut läheisetkin ihmiset pitävät hulluna. Positiivinen palaute on aina piristävää, ja itsekin täytyy osata suhtautua asioihin tietyllä positiivisuudella ja huumorintajulla. Muuten sekoaa pää. Maailmassa tapahtuu koko ajan niin paljon pahaa.

Elämä Ompelukerhon ympärillä

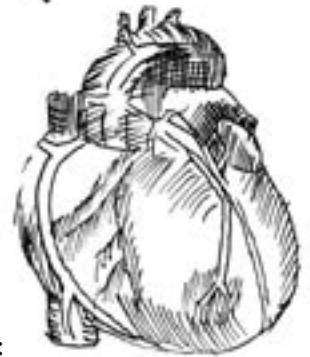
Yhtenä kolmesta perustajajäsenestä voin sanoa Ompelukerholla olleen todella suuri vaikutus elämääni. Ompelukerho vaikuttaa kaikkeen toimintaani, ja elämäni pyörii suurelta osin Ompelukerhon ympärillä. Maailman pelastaminen aloitetaan omasta elämästä, ensin muutetaan se. Elän periaatteideni mukaan niin viimeiseen asti niin pitkälle kuin pystyn. Haen vaihtoehdon jokaiseen mahdolliseen asiaan yrittämällä samalla välttää liikaa tiukkapipoisuutta ja muiden määräämistä. Jokainen tekee omat valintansa.

Elän maalla, haja-asutusalueella, minkä takia vastustan avohakkuita (koska elän niiden keskellä). Osoitan rakkautta eläimiin olemalla syömättä niitä. Perheeseeni kuuluu mies, kaksi kissaa, kolme kanaa ja kukko. Suosimme koko perhe (myös eläimet) lähellä tuotettua luomuruokaa, reilua kauppaa ja vastustamme geenimanipulointia ruokaa. Taloomme tulee vihreää sähköä, mutta maalla on pakko omistaa auto. Vaihtoehtoa siihen EI OLE, koska täällä eivät julkiset kulkuneuvot kulje. Tätä kaupungis-

sa asuvat eivät aina tunnu ymmärtävän. Tai olisihan auton omistamiseen VAIHTOEHTO: ei kävisi töissä... ei olisi rahaa.

Tulevaisuudessa: jatkamme samaan malliin ja levittäydymme ympäriinsä... Suosittelemme samaa toimintamallia muillekin – yhdistykää kaikki naiset paikallisesti ja puuttukaa epäkohtiin.

MERJA/OMPELUKERHO, ANNULANTIE 724,
31700 URJALA AS. SÄHKÖPOSTI:
MERJA.OMPELUKERHO@WEBINFO.FI

Lisäluettavaa:

- * www.geocities.com/ompelu/
- * www.piraija.net (McDonald'sista ja muista pikaruokaketjuista)
- * www.oikeuttaelaimille.net (eläinten oikeuksista)

Vallattu talo julkisena tilana

RECLAIM YOUR EXISTENCE

ULLA KARVONEN

Talon valtaaminen tarkoittaa tyhji-
lään olevan tilan käyttöönottamista.
Perinteisesti valtausten kohdalla on
korostettu sitä, että niin kaupunki kuin
yksityiset omistajat seisottavat tiloja
tyhjiillään samaan aikaan kun sekä
asunnoista että erilaisista julkisista
tiloista on valtava pula. Erona 1990-
luvulla toimineeseen Oranssi ry:hyn,
joka valtasi taloja lähinnä asumiskäyt-
töön, on 2000-luvun talonvaltauksissa
korostettu epäkaupallisen oleskeluti-
lan tarvetta erityisesti nuorille, joille
avoimet tilat ovat vielä vanhempiinkin
verrattuna harvassa enenevässä määrin
yksityistettävän kaupunkitilan vasta-
painoksi. Ikärajojen ja rahanpuutteen
vuoksi kahvilat ja ravintolat ovat usein
nuorten tavoittamattomissa, ja avoimissa julki-
sissa tiloissa kuten kaduilla, puistoissa, aukioilla,
metroasemilla ja ostoskeskusten pihoidella aikaan-
sa viettäviä nuoria pidetään yleisesti vähintään-
kin potentiaalisina häiriötekijöinä, joiden pitäisi
”lorvimisen” sijaan ”tehdä jotain järkevää”.
Mahdollisuudet tähän ovat vähintäänkin rajal-
liset, sillä nuorille avoimia tiloja on kaupungin
alati vähenevien nuorisotilojen lisäksi erittäin
harvassa.

Vaikka valtausten tiedotteissa on usein
vedottu kaupungin nuorisotoimen säästöihin
valtausten oikeuttajana, on valtausten (ja häätö-
jen) lisääntyessä tullut ajankohtaiseksi korostaa
– väärinkäsitysten välttämiseksi – myös auton-
omisen, kaupungin järjestämän nuorisotoiminnan
ulkopuolelle jäävän tilan tarvetta. Tarkoituksena
ei ole lyödä sitä, joka on lähinnä, eikä kiistää kau-
pungin järjestämän nuorisotoiminnan tarpeelli-
suutta sinänsä. Sen sijaan halutaan korostaa sitä,
että kaupungin nuorisotoiminta ei kykene eikä
edes tahdo tavoittaa kaikkia nuoria. Nuoriso
ei edes yhtenäinen ryhmä, jonka yksi ainoa toi-
mija voisi tavoittaa. Tarvitaan erilaisia toimijoita
ja toimintamahdollisuuksia. Väittäessäni, ettei

kaupungin nuorisotoiminta tavoita kaikkia nu-
oria, en väitä, että vallatut sosiaalikeskuksetkaan
pystyisivät tähän. Vallatuissa sosiaalikeskuksissa
vierailneiden ja niissä aktiivisesti toimivien ih-
misten määrä kuitenkin osoittaa, että tämänkal-
taiselle toiminnalle on kysyntää.

Tilojen tarve ei ylipäätään rajoitu nuoriin,
eikä nuorille ja vanhemmille kaupunkilaisille
tarkoitettujen tilojen eriyttäminen ikärajojen
perusteella tunnu muutenkaan mielekkäältä. Eri
ikäisten kaupunkilaisten välinen kanssakäymi-
nen tiloissa, joissa ikäerot eivät muodosta hie-
rarkkisia rakenteita, on hedelmällistä kaikille ja
tuottaa aivan eri laatuista kokemusten jakamista
kuin valmiiksi annetut ohjaajan ja asiakkaan roo-
lit. Vallatun tilan ei tarvitse määritellä ennalta
käsin ”kohderyhmäänsä”, vaan sen toiminta voi
muodostua vähitellen valtaajista ja heidän tar-
peistaan käsin. Aivan rajatonta ei tilan avoimuus
tietenkään voi olla: esimerkiksi natsseja ei tarvitse
sietää.

Luovaa vastarintaa

Helsingin kaupungin säästötoimenpiteet ovat
johtaneet viime vuosien aikana useiden kau-

punkilaisille tarkoitettujen palvelujen karsimiseen, ja samanlainen kehitys näyttää olevan vallalla useimmissa muissakin kaupungeissa. Erityisesti nuoriso- ja kulttuuritoimintoja on lakkautettu ja siirretty huonoppiin tiloihin. Myös kirjastotoimen ja terveydenhuollon säästöt ovat aiheuttaneet jatkuvasti keskustelua ja jopa pienimuotoisia protesteja aina mielenosoituksista kaupunginosayhdistyksen tekemään kirjastonvaltaukseseen asti. Nämä ovat palveluja, joiden tarpeellisuutta juuri kukaan ei kiistä (tai uskalla kiistää ainakaan julkisesti – puhutaan vain valitettavasta rahapulasta ja toimintojen tehostamisen ja keskittämisen tarpeesta). Tähän keskusteluun talonvaltaajat ovat vastanneet ottamalla käyttöön useiden 2000-luvun valtausten yhteydessä tutuksi tulleen termin sosiaalikeskus. Sosiaalikeskus on etelä- ja keskieurooppalaisilta talonvaltaajilta lainattu käsite ja se tarkoittaa julkista tilaa, jossa pyritään autonomisesti ja epäkaupallisesti järjestämään sellaista toimintaa, jonka järjestämisessä virallisten tahojen koetaan epäonnistuneen – tai joka on jäänyt niiden ulkopuolelle. Tämä voi tarkoittaa kulttuuri- ja muuta harrastustoimintaa, poliittista tai muuta järjestötoimintaa, ylipäätään mitä tahansa toimintaa, jonka tilan käyttäjät kokevat mielekkääksi ja tarpeelliseksi ja jota he ovat valmiita järjestämään.

Pyrkimys saada tilaan mahdollisimman laaja kirjo toimintamuotoja julkipoliittisista epäpoliittisempiin on lähestulkoon välttämätön edellytys todellisen moninaisuuden syntymiselle: toiminta, joka jo etukäteen sulkee ulkopuolelleen ”normaalista aktivisti-identiteetistä” poikkeavat tahot – oli sitten kyse psykehörhöistä, teatterihippeistä tai lähionuorista, joita ei pidetä riittävän poliittisina – tekee vallatusta tilasta kuten minkä tahansa tilan, joka valitsee sisääntulijat poliittisen, uskonnollisen tms. mielipiteen mukaan. Tätä valtauksissa pyritään yleensä välttämään, ainakin teoreettisella tasolla.

Tyhjän tilan haltuunotto on protesti, mutta – protestin merkitystä vähättelemättä – se on muutakin: toimijoiden omista tarpeista lähtevää, uutta luovaa poliittista toimintaa, joka ei alistu passiivisuuteen ja odottamiseen, vaan sekä osoittaa yhteiskunnallisen tottelemattomuuden avulla epäkohtia että pyrkii rakentamaan malleja niiden ratkaisemiseksi. Koska jo itse valtaus vaatii aktiivista ja antagonistista toimintaa, tuntuisi hullulta jättää vallatun tilan tulevaisuus ainoastaan poliittisten päätöksentekijöiden hyväntahtoisuuden varaan ja rakentaa kaikki toiminta heidän miellyttämistään silmälläpitäen. Se olisi ikään

kuin alistumista passiivisen kuluttaja-kansalaisen rooliin, poliittisen näkemyksen uhraamista epävarmaakin epävarmemman lopputuloksen puolesta. Jos valtaajien ehdottamat käyttötarcoitukset muistuttavat liikaa kaupungin omaa nuorisotoimintaa tai ovat epämääräisiä ”jotain järkevää käyttöä”-tyyppisiä, on kaupungin helpo esittää tilan antamista kaupungin oman nuorisotoiminnan käyttöön – tai johonkin muuhun ”järkevään käyttöön”. Jos kompromissien tielle lähdetään, ei sillä ole loppua. On epärealistista olettaa, että kaupunki tyytyy yhteen myönnytykseen: se vaatii niitä lisää ja lisää, ja vaatimuksiin suostuminen nakertaa tilan autonomiaa.

Halutaan vuokrata: 200 m² autonomiaa

Mikä sitten erottaa vallatun sosiaalikeskuksen toiminnan kaupungin järjestämästä nuorisotoiminnasta? Ensinnäkin kaupungin nuorisotoiminta joutuu aina toimimaan ylhäältä annettujen sääntöjen puitteissa ja tilan toimintaa määrittävät kaupungin tekemät linjaukset, eivät tilan käyttäjien tarpeet. Myös jokainen valtaajaposse joutuu tietenkin luomaan omat sääntönsä ja rajoituksetensa joiden puitteissa toimitaan. Nämä puitteet ovat kuitenkin joustavimmat kuin kaupungin nuorisotoiminnalla ja, ennen kaikkea, ylhäältä annettujen käskyjen sijaan ne perustuvat tilan käyttäjien omiin päätöksiin ja mahdollisuuteen muokata niitä. Epäpoliittista kulttuuritoimintaa, jonka tarkoitus on tuottaa vain hyvää mieltä kaikille ärsyttämättä ketään, voi järjestää kuka tahansa ja missä tahansa. Siihen ei tarvita vallattua tilaa. Vallatussa tilassa on sen sijaan edellytyksiä järjestää sellaista toimintaa, jonka tuottamiseen kaupungilla tai muilla institutionaalisilla toimijoilla ei ole mahdollisuutta. Tuntuu tuhlaukselta jättää tällaiset mahdollisuudet käyttämättä.

Tilan autonomisuus, itsehallinnollisuus, on mahdollisuus mutta myös velvoite tehdä päätöksiä tilan käyttäjien kesken. Päätöksenteko ei aina ole ongelmatonta – pikemminkin päinvastoin. Toimivan päätöksenteon järjestäminen lieonekin yksi vallattujen tilojen suurista haasteista. Pyrkimys avoimuuteen tekee toteutuessaan päätösten tekemisestä joskus monimutkaista: erilaiset käsitykset siitä miten ja millaisia päätöksiä pitäisi tehdä kohtaavat, eikä yhteisymmärryksen löytäminen ole aina helppoa vaikka tahtoa toimia yhdessä olisikin. Joidenkin mielestä ihanteellinen demokratia vaatii toimiakseen muodolliset rakenteet, jotka takaavat kaikille yhtäläiset mahdollisuudet osallistua päätöksentekoon, sillä muodolliset hierarkiat koetaan helpom-

miksi käsitellä kuin niiden puuttuessa syntyvät epämuodolliset hierarkiat. Joidenkin mielestä muodolliset rakenteet taas tuhoavat rakentavan spontaaniuden ja tuovat alistavat valtasuhteet yhteisöön. Prosessin tärkeyttä suhteessa lopputulokseen on korostettu, mutta paljon käytetty konsensusmalli johtaa helposti tilanteeseen, jossa mitään ei pystytä päättämään kun yksimielisyyttä ei vain saada syntymään – kokoukset venyvät tuntien mittaisiksi ja ne tuottavat enemmän turhautumista kuin toivottuja tuloksia. Kykenemättömyys tehdä päätöksiä johtaa vain sekasortoon ja toiminnan lamautumiseen, joka ei palvele ketään – korkeintaan niitä, jotka tahtovat osoittaa vaihtoehtoisten päätöksentekomallien heittomuutta.

Sosiaalista toimintaa ilman sosiaalitoimea

Sosiaalikeskus antaa erinomaisen mahdollisuuden sellaiselle toiminnalle, jota sosiologisessa kielenkäytössä kutsutaan ”valtauttamiseksi” tai ”voimauttamiseksi” (empowerment) mutta jota voisi hyvin kuvailla myös lauseella ”reclaim your existence”, valtaa takaisin oma olemassaolosi. Yleensä termillä tarkoitetaan heikossa asemassa olevien ihmisten elämisen edellytysten kohentamista auttamalla heitä hallitsemaan omaa elämänsä ja antamalla edellytyksiä osallistua itseä koskevaan yhteiskunnalliseen päätöksentekoon. Tässä yhteydessä tarkoitan ”valtaistamisella” tilan rakentamista niille, joita kukaan tai mikään muu ei hyväksy, sellaisille nuorille ja miksei vanhemmillekin, joita ei huolita sen enempää kotiin kuin kaupungin nuorisotiloihinkaan. Vallattu tila ei tietenkään voi ottaa hoitaakseen kaupungin sosiaalityötä, eikä sen tarvitse siihen pyrkiäkään, mutta joskus ruoka, yöpaikka, tunne hyväksytyksi tulemisesta ja mahdollisuus toimia yhteisössä tasavertaisena jäsenenä voivat tehdä ihmeitä – olematta yhtään naiivi. :)

Erityisesti – ja tämä on jotain, mihin kaupungin nuorisotoiminta ei tule koskaan pystymään – sosiaalikeskustoiminta voi parhaimmillaan tarjota keinoja syrjäytymisen aiheuttaman vihan ja turhautumisen suuntaamiseksi sinne, missä syrjäyttäviä ja alistavia käytäntöjä tuotetaan: yhteiskunnan valtarakenteisiin. Kilpailuyhteiskunta hellii näkemystä, jonka mukaan jokainen on yksin oman onnensa seppä ja vastuussa siitä, mitä elämällään tekee, sen sijaan että voisimme olla tätä yhdessä. Se kehottaa meitä taistelemaan toisiamme vastaan sen sijaan, että rakentaisimme yhdessä sellaista yhteisöä ja

elämäntapaa kuin haluamme. Se väittää tarjoavansa kaikille yhteiset mahdollisuudet menestyä systeemin tarjoamissa puitteissa, muttei ota huomioon eroja lähtökohdissa (tai päämäärissä). Se tekee poikkeuksesta säännön osoittamalla niitä harvoja, jotka ovat onnistuneet nousemaan keinoista lähtökohdista huipulle.

Kilpailuyhteiskunta saa syrjään ajatun uskomaan, että hän voi vain syyttää itseään siitä, ettei menesty ja halua ottaa vastaan tarjottuja arvoja. Vallatun sosiaalikeskuksen yhteisö taas voi auttaa häntä näkemään, millä tavalla yhteiskunnalliset valtarakenteet tuottavat syrjäytymistä ja millä tavalla niitä vastaan voi taistella. Ei mitenkään saarnaamalla tai indoktrinoimalla. Opettaja–oppilas tai ohjaaja–asiakas-suhteen muodostuminen ei tietenkään ole tarkoituksenmukaista. Hyvää tarkoittavinakin ne uusintavat valtasuhteita, joiden avulla yhteiskunta ohjaa nuoria kasvamaan tarvitsemikseen kansalaisiksi. Sosiaalikeskus valtaistaa olemalla konkreettinen esimerkki siitä, kuinka ihmisten väliset suhteet voidaan järjestää toisin, ei taloudelliseksi vaihtosuhteiksi, joissa kysellään mitä hyötyä toisesta on, vaan itseisarvoisiksi toveruussuhteiksi, joissa jokaista kunnioitetaan myös silloin, kun mielipiteet eivät osu aivan yksiin.

Valtaistaminen koskee tietenkin kaikkia yhteisössä toimivia: kokemukset asioiden tekemisestä tavoilla, joihin kapitalistinen järjestelmä ei tarjoa mahdollisuutta, antavat jokaiselle uusia mahdollisuuksia oman elämän takaisin valtaamiseen, ei ainoastaan niille, jotka ovat alun perin olleet syrjäytetyimmässä asemassa. Erilaisilla ja eri taustoista tulevilla ihmisillä on paljon annettavaa toisilleen. Jos yhteisö onnistuu järjestämään sisäiset suhteensa siten, että kaikki toimijat iästä, sukupuolesta ja muista tekijöistä riippumatta tulevat tasavertaisina mukaan toimintaan tuoden esiin ajatuksiaan, on yhteisöllä paljon suuremmat mahdollisuudet kehittyä ja mennä eteenpäin kuin silloin, jos toimintaa ohjaavat pienen ryhmän ideat – oli ne sitten kehitelty spontaanisti pyöreän pöydän ympärillä tai muodollisesti järjestetyssä kokouksessa.

Moninaisuuden haaste

Sosiaalikeskus ja sen yhteisö voi tarjota puitteet poliittiselle toiminnalle ja luoda edellytyksiä erilaisille toimintamuodoille tarjoamalla tilat ja ehkä joitain materiaalejakin, kunhan muistetaan että sekä toimintamuodot että toiminnan kohteet voivat olla ja niiden täytyykin olla moninaisia. Ihmiset tekevät kansalaistottelemattomuutta joka-

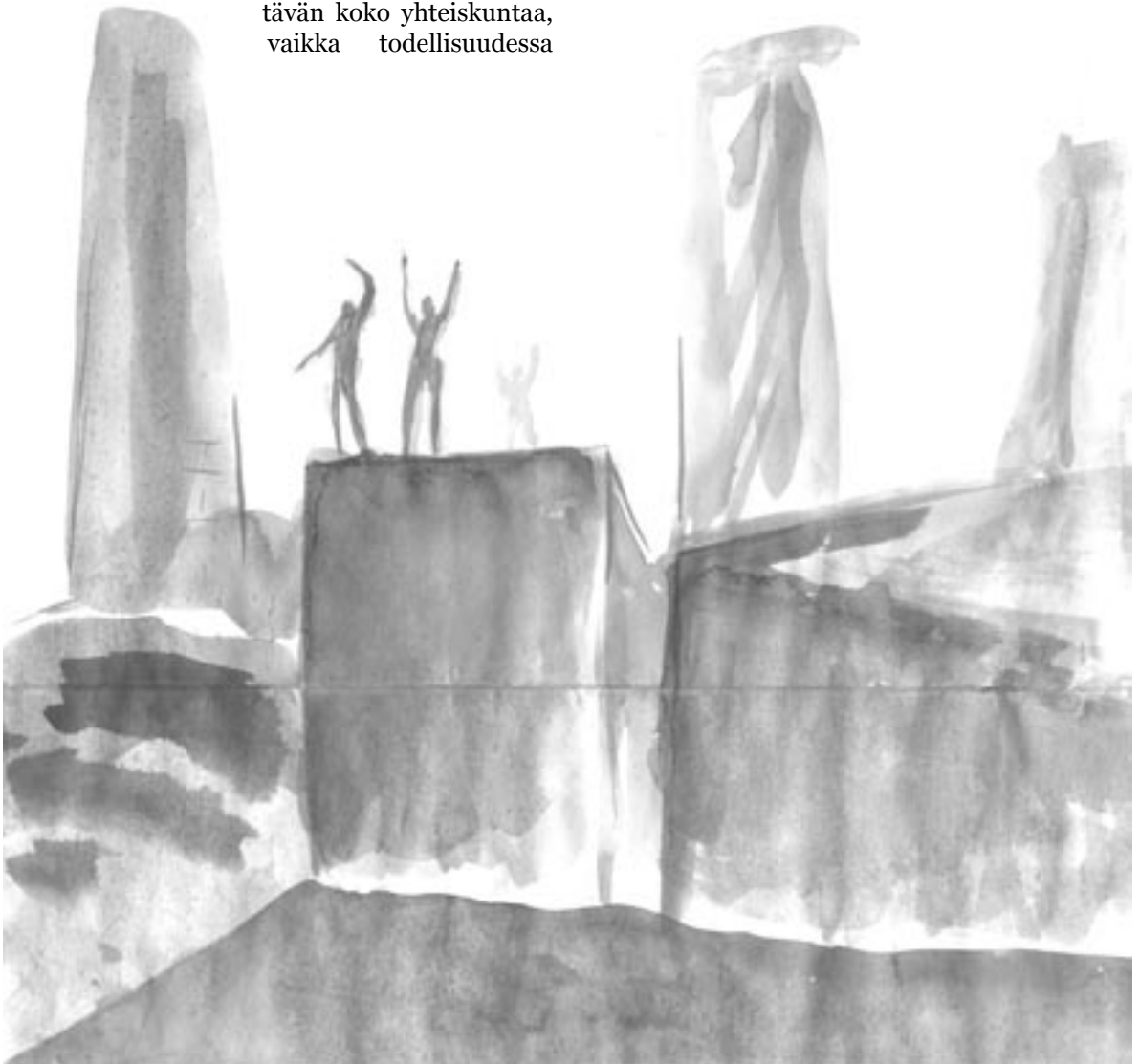
päiväisessä elämässään monin tavoin ilman minikään organisaation tai ei-organisaation tukea ja hyväksyntää. Toiminta voi olla poliittista, vaikka se mielletäisiin ensisijaisesti selviytymiskeinoksi eikä suoranaisesti poliittiseksi. Graffitien maalaminen ja laittomien bileiden järjestäminen ovat tilan haltuunottoa siinä missä talonvaltauskin, vaikka niiden ensisijainen tarkoitus olisikin hauskanpito.

Vaikka sosiaalikeskus pyrkii olemaan poliittinen projekti ja poliittinen tila, ei sen pitä valikoida kelpoisiksi toimijoiksi vain niitä, jotka täyttävät perinteisen poliittisen toimijuuden kriteerit. Sosiaalikeskustoiminnasta, kuten muustakin hyvää tarkoittavasta poliittisesta toiminnasta on aina vaara tulla elitistinen hiekkalaatikko, jossa muutenkin hyvin menestyvät harrastelijapoliitikot toteuttavat omia projektejaan kuvitellen niiden hyödyttävän koko yhteiskuntaa, vaikka todellisuudessa

he eivät koskaan kykene kurkottamaan oman leikkikihänsä laitojen yli. Huolimatta pyrkimyksestä avoimuuteen (joka aina on julkilausuttuna tavoitteena) rajoittavat joukkoon tulemistä muodollisten kriteerien lisäksi epämuodolliset, usein huomaamattomat valtarakenteet, jotka usein ovat johdettavissa koulutuksesta ja sosiaalisesta asemasta: kyky omaksua tietty kielenkäyttö ja tietynlaiset sosiaalisen kanssakäymisen ehdot jne. Erilaisten toimijoiden ulossulkeminen helpottaa yhteisten normien luomista ja noudattamista, mutta tekee yhteisöstä samalla yksipuolisemman ja siten köyhemmän.

Perustuu Megafoni-verkkolehdestä
13.8.2003 julkaistuun artikkeliin

www.kulma.net/megafoni

Luovuus ja teatteri yhteiskunnallisen muutoksen välineenä

MIKKO PITKÄNIEMI

Kun Ford jakoi autonrakennuksen mekaaniseksi liikesarjojen jonoksi ja kehitti optimaalisen työympäristön kunkin liikesarjan suorittamiseen sekä näiden nivomiseksi saumattomasti toisiinsa, hän loi uuden tavan tehdä autoja. Ford myös pohti luovalla tavalla ratkaisua haasteisiin, joita uusi tuotantotapa toi mukanaan työnantajalle. Ihmiselle ominainen luovuus, kekseliäisyys, jota työntekijät olivat työssään tottuneet toteuttamaan, oli saatava eliminointia, koska sehän oli uudenmuotoisessa automaattiseen toistoon perustuvassa tuotantotavassa suureksi haitaksi.

Automaattiseen liikkeen ja valmiiden ajatusten toistoon sekä volyymin ja vauhdin kasvattamiseen perustuvassa yhteiskunnassa ihminen, joka kokeilee voiko näinkin tehdä tai ajatella, ratisee hiekkana yhteiskunnan rattaissa rutiinien hidasteena.

Mekanistinen maailmankuva ja siihen liitetty tehokkuuden vaatimus koulivat meitä epäluovuuteen pienestä pitäen. Epäluovaksi oppinut ihminen haluaa välineitä ajan kuluttamiseen (mikäli hänellä on aikaa) ja uusia välineitä kun vanhat eivät enää viihdytä ja uusia ihmisiä... Tämä välineellistäminen tuottaa henkisesti onton ihmisen. Se tuottaa myös maapallolle kaikkea muusta kuin välinearvosta tyhjentyneenä pian loppuun käytetyn välineen statuksen.

Ihminen, joka ei iästään

tai jostain muusta syystä johtuen ole oppinut epäluovuuteen, pystyy ehkä intuitiivisesti oivaltamaan, että se metafyyminen halu, joka leimaa ihmisen olemista tarpeiden tyydyttämisen ohella, on vailla täyttymyksen ja tyydytyksen mahdollisuutta. Halu vie kohti meihin nähden täydellisesti toista, vierasta, saavuttamatonta, ääretöntä.

”Sortoa esiintyy kun dialogi muuttuu monologiksi.”
– Augusto Boal

Mutta kokiessamme ja käsitäessämme tuon toisen, tietoisuutemme liittyy sen osaksi kokonaiskäsitystämme, eli liittyy vieraan tuttuun, toiseuden samuuteen. Toinen on muuttunut samaksi, eikä sitä enää ole. On vain samaa.

Luovuus on matkaa kohti toista vailla perillepääsyn tavoitetta, vailla kohteen haltuunoton päämäärää. Matkan teko on halua, ajatuksia, ääntä, liikettä...

Teorian mukaan ihmisen kieli kehittyi yhtä aikaa musiikin, draaman ja tanssin kanssa. Tanssissa eläinten liikkeitä jäljiteltiin rytmisesti – vähitellen tanssiin liitettiin roolit? Tämä on samalla teoria teatterin synnystä?

Teatteritaide voi muiden taidemuotojen tapaan synnyttää kokijalle oivalluksen, vanha maailmankuva voi järkkyyä,

oman ajattelun urat tulla näkyviksi. Omaksutut asiat näkyvät uudessa valossa. Tämä voi merkitä ihmiselle oman äänensä löytämistä valtarakenteiden tarjoaman totuuden tilalle.

Viime vuosikymmeninä on kasvanut teatterin tekemisen suuntaus, josta puhutaan nimillä osallistava teatteri tai soveltava teatteri tai draamakasvatus tai... Tämän teatterisuuntauksen huonetta ja sukua taas ovat yhteisöteatteri, prosessidraama, TIE (Theatre in Education), sorrettujen teatteri, sosiodraama, improvisaatioteatteri, tarinateatteri... Yhteistä näille osallistavan teatterin suunnille on yhteisöllisyys ja yhteiskunnallisuus.

Osallistavan teatterin suunnista varhaisimpia on brasilialaisen Augusto Boalin kehittämä sorrettujen teatteri. Hän onkin uranuurtaja yhteisöllisen ja yhteiskunnallisen teatterin kehittämisessä. Boalin teatteri-idea perustuu Paulo Freiren (1921–1997) sorrettujen pedagogikkaan. Paulo Freire kritisoi käsitystä, jonka mukaan oppilas tallettaa muistiinsa sisältöjä, jotka opettaja sinne tuottaa. Hän vastusti kasvatusta, joka passivoi ja sopeuttaa yksilöitä. Freire korosti opettajan ja oppilaan dialogia, toiminnallisuutta ja luovuutta oppimistilanteessa.

”Oppimisen päämääränä ei ollut oppiminen, kuten yhä tavattoman usein ajatellaan, vaan maailman muuttaminen paremmaksi paikaksi. Tässä

onkin ihmeteltävää tälle ajalle, jossa opettajat, tutkijat ja virkamiehet kuvaavat koulutuksen tavoitteeksi varmistaa ihmisten pärjäämisen eli menestymisen maailman muutoksessa – siis sopeutumisen siihen, mitä tulevaisuus milloinkin tuo tullessaan. [...] Tänä Freiren hengenheimolaiset löytyvät ehkä kansalaisjärjestöaktiiveista, jotka yhteiskunnallisen solidaarisuuden raunioille rakentavat globaalin yhteistunnon puitteita itseorganisoituvissa yhteisöissä – ja harjoittavat kasvatusta kulttuuriseen suvaitsevaisuuteen sekä globaalisti ja ekologisesti vastuulliseen

toimijuuteen, ainoaan uskottavaan tapaan tuottaa yleismaailmallista ihmisyyden etiikkaa.” (Tuukka Tomperi: ”Paulo Freire ja kriittinen pedagogiikka”, Niin&Näin 2/01.)

Augusto Boalin työssä Freiren ajatukset näkyvät hyvin selkeästi. Boalin kehittämiin tekniikoihin lukeutuva Forumteatteri toimii seuraavaan tapaan: Teatteriryhmä tutustuu vaikkapa esim. kahvinpoimijayhteisöön osallistumalla sen

arkeen, työhön, vapaa-aikaan, käymällä keskusteluja... Sitten yhteisö kutsutaan esitykseen, jossa ryhmä esittää näytelmän yhteisön arjesta, niin kuin se on ryhmälle kerrottu ja niin kuin he ovat sen ymmärtäneet ja nähneet mutta kuitenkin niin, että yhteisön elämään liittyvä alistaminen tai sorto on tässä näyttämöllepanossa keskiössä. Yhteisön nähtyä näytelmän, jorikeriksi nimetty teatteriryhmän jäsen ilmoittaa, että näytelmä esitetään nyt uudestaan, mutta että nyt ihmisten tehtävä on puuttua siinä näkyviin epäkohtiin, huutaa ”seis!”, ottaa näyttelijän sijaan paikka näyt-

tämöllä ja siinä roolissa toimien pyrkiä muutokseen... Mikäli kukaan ei puutu, kaikki jatkuu aiempaan tapaan (!)... Aivan kuten todellisuudessaakin. Muut roolihenkilöt yrittävät säilyttää kaiken ennallaan katsojien yrittäessä vuorollaan uudelleen ja uudelleen erilaisia taktiikoita... Useimmiten yhteisöä huvittaa, mutta myöskin innostaa tämä yrittäminen (kuin myös pelkkä oman elämäntilanteensa näkeminen draamana ”näyttämölä”).

Forum-teatteritekniikassa teatteriryhmän tehtävänä ei ole tarjota yhteisölle ratkaisuja vaan pyrkiä kiihottamaan ihmisten omaa halua muuttaa tilannettaan ja löytää keinoja murtaa sorto. 1990-luvulla Boalin ”Lakiasäättävän Teatterin” tuottamista lakialoitteista 32 hyväksyttiin.

Toimiessaan länsimaissa Boal näki, että täällä ihmisten ongelmat ovat enemmän yhteiskunnan rakenteisiin sisäänrakennettuja kuin selkeästi näkyviä sortotilanteita, mutta kyllä Boalin kehittämät yhteisöteatterimuodot ovat meillä Suomessakin toimineet yhteisöjäseniä lähentävinä ja vahvistavina ja näin saaneet yhteisöjä toimimaan yhdessä oman elinympäristönsä puolesta. Jouni Piekkari oli tuomassa yhteisöteatterimetodeja koulutukseen ja käytäntöön Suomessa 1990-luvulla ja toteutti mm. asukaslähtöisiä yhteisöteatterihankkeita. Hän toimii yhä hyvin aktiivisesti mahdollistaakseen yhteisöllisten teatterimenetelmien maailmaa muuttavan vaihtuksen meillä ja muualla.

Helsingissä vaikuttaa yhteisöteatteria ansiokkaasti käyttävä Draamaräätäli-ryhmä. Ryhmä on tehnyt yhteisöteatteria mm. kouluissa seksuaalisuudesta, päihteistä,

erilaisuudesta, vallan käytöstä, syömishäiriöstä, vieraan pelosta.

”Eettisyys ihmisten välillä voi tapahtua vain koska toinen ihminen vastustaa ja pakottaa auki minän sulkeutuvan ja hallitun maailman. Vain perustava elämän hallitsemattomuus voi tuoda äärettömyyden mahdollisuuden sulkeutuvan ja omaksi tekevän ajattelun piiriin ja avata näin mahdollisuuden etiikalle.” (Johanna Oksala: ”Etiikka: elämäntaidetta vaihallintaa”, esitelmä Feton syyspäivillä 2001. www.feto.fi/Artikkeleita/)

Freire puhui yleismaailmallisesta ihmisyyden etiikasta ja ihmisen ontologisesta kutsumuksesta, joka ”kutsuu meidät ulos itsestämme ja itseemme tuolle puolen”. Siinä missä Augusto Boalin toiminta nojasi Paulo Freiren ajatteluun, niin Freiren ajatteluun oli vaikuttamassa Martin Buber (1878–1965). Buberin mukaan jokainen kohtaaminen, jossa voidaan lausua sinä (sinä tässä ei viittaa olioon, vaan suhteeseen: ”sinä” ilmaisee yhteyden, joka ei perustu kokemiseen vaan kohtamiseen), on ainutkertainen hetki. Tästä kohtaa-

misesta syntyy läsnäoleva, jota ei voida käsitteellistää, jota ei voida hallita ja järjestää. ”Kun joku sanoo Sinä, hänellä ei ole mitään objektina... Joka sanoo Sinä, hänellä ei ole jotakin, ei ole mitään. Mutta hän on yhdessä.” (Buber 1993, 26-7)

Teatteri voi onnistuessaan olla uutta luovaa ja toimia yhteiskunnallisen muutoksen välineenä – olipa se sitten yhteisöteatteria, lastenteatteria, tanssiteatteria, nukketheateria... tai vaikkapa ns. laitosteatteria. Onnistuessaan missä? Teatteri ei ole sitä, mitä teatterin tekijät tekevät, vaan se mikä tapahtuu katsojan/osallistujan ja näyttelijän välillä. Kun teatterissa syntyy yhteys, kysymys teatterin merkityksestä on mieltä vailla. Kun yhteyttä ei ole, kuten on tavallista, on teatteri itsessään mieltä vailla.

Ihmisen oppimiskyky on hämmästyttävä. Olemme oppineet tekemään parempia autoja. Ties vaikka voisimme oppia olemaan tekemättä.

”Pim! Olet hypnotisoitu!” (Aku Ankka.)

Kirjallisuutta:

- * Games for actors and non-actors / Augusto Boal
- * Sorrettujen pedagogiikka / Paulo Freire
- * Draamasuunnistus : prosessidraaman arviointi ja reflektointi / Allan Owens & Keith Barbe
- * Drama toimii / Allan Owens & Keith Barber
- * Impro: improvisoinnista iloa elämään ja esiintymiseen / Keith Johnstone
- * Minä ja Sinä / Martin Buber
- * Etiikka ja äärettömyys: keskusteluja Philippe Nemon kanssa; Toisen jälki / Emmanuel Lévinas
- * Päivän hulluus / Maurice Blanchot.
- * Ajatuksia Päivän hulluudesta / Emmanuel Levinas

Käytännön
solidaarisuutta työpaikoilla

ANARKOSYNDIKALISMI

Syndikalismi on Ranskassa 1800-luvun lopussa syntynyt ammatillisen järjestäytymisen muoto, jossa jokaisella jäsenellä on yhtäläinen mahdollisuus vaikuttaa ammattiliiton toimintaan. Päätökset tehdään suoralla demokratialla ja liittoa esimerkiksi lakkotilanteessa edustavilla neuvottelijoilla on lakkolaisten määräämä liikkumavara. Heidän on joko pysyttävä sen puitteissa tai äänestettävä tarjottu sopimus lakkolaisilla. Sama pätee työehtosopimusneuvotteluihin. Syndikalistisessa järjestäytymismallissa kaikki liittoon kuuluvat työläiset ovat viime kädessä yhden ja saman liiton jäseniä riippumatta siitä mikä heidän toimialansa on. Tähän ns. kaksinkertaiseen järjestäytymismalliin kuuluu että jokainen jäsen kuuluu paitsi oman alansa organisaatioon myös asuinpaikan mukaan määräytyvään kaikkien alojen yhteiseen paikallisosastoon. Alakohtaiset liitot toimivat tietenkin myös omina yksiköinä, mutta eivät koskaan osta omia etujaan muiden alojen työläisten kustannuksella.

Kolmas olennainen piirre syndikalismissa on se, etteivät syndikalististen ammattiliittojen tavoitteet rajoitu lyhyen tähtäimen palkankorotuksiin ja työolojen parannuksiin. Niiden tavoitteena on viime kädessä koko yhteiskunnan muuttaminen aidosti demokraattiseksi kokonaisuudeksi, jossa työpaikoilla työntekijät päättävät itse yhdessä miten asiat hoidetaan. Tähän ei pyritä perinteisen aseellisen vallankumouksen kautta, vaan rakentamalla uuden yhteiskunnan runko vanhan sisään ja käyttämällä järjestäytyneen työvoiman joukkovoimaa, jonka ajatellaan huipentuvan sarjaan vallankumouksellisia yleislakkoja.

Mutta miksi toteuttaa suoraa demokrati-aa vain ammattiliittojen kautta? Tästä päästään termiin anarkosyndikalismi. Anarkismi ei näe yhteiskuntaa ainoastaan sen jäsenten toteutta-

man virallisen työn kautta, vaan kokonaisuutena, jossa demokratian tulisi toimia jokaisella yhteiskuntaelämän tasolla. Sellaisessa yhteiskunnassa ihmiset eivät toteuttaisi suoraa demokrati-aa ainoastaan työpaikoillaan, vaan myös asuinalueillaan ja kaikissa muissakin yhteyksissä, joissa asioiden yhteinen järjestäminen on tarpeen. Sana anarkismi tulee kreikan kielestä ja tarkoittaa sananmukaisesti hallituksettomuutta. Anarkistinen yhteiskunta on todellakin yhteiskunta, jossa ei ole vallanpitäjiä eikä alamaisia, vaan jokainen on viime kädessä oma johtajansa, jonka vapautta rajoittaa ainoastaan toisten ihmisten yhtäläinen oikeus samaan vapauteen. Käytännössä tämä merkitsee sitä, että jokaisella on oltava yhtäläinen valta päättää yhteisistä asioista ja yhtäläinen velvollisuus olla vahingoittamatta muita.

Historia

Anarkosyndikalismi syntyi 1800- ja 1900-lukujen vaihteessa kahden tuolloin voimakkaan työväenliikkeen yhdistäessä voimansa Ranskassa, Etelä-Euroopassa ja Latinalaisessa Amerikassa. Anarkosyndikalistisia ammattiliittoja toimi myös Keski- ja Pohjois-Euroopassa, Pohjois-Amerikassa, Australiassa ja Etelä-Amerikassa. "Meren-takaisissa" anglosaksisissa maissa syndikalismi otti Industrial Workers of the World (IWW) -järjestön muodon. Etelä-Afrikassa perustettiin ensimmäinen "musta" syndikalistiliitto Industrial Workers of Africa.

Ranskan suurin keskusammattijärjestö CGT oli ensimmäiseen maailmansotaan saakka anarkosyndikalistinen. Kaikkein vaikutusvaltaisimmaksi anarkosyndikalistiliitoksi muodostui kuitenkin Espanjan CNT. Se nousi Espanjan sisällissodan aikana 2 miljoonan jäsenen organisaatioksi, joka käytännössä pani toimeen anarkistisen vallankumouksen niissä osissa tasavaltalaisten

hallitsemaa Espanjaa, joissa anarkosyndikalismi oli vahvin työväenliike, perustaen taloudellisesti erittäin menestyksekkäitä, vapaaehtoisuuteen perustuvia kollektiiveja.

Espanjan sisällissodan päättyminen fasisien voittoon vuonna 1939 kuitenkin rampautti anarkosyndikalismin ja koko anarkistisen liikkeen pitkäksi aikaa. Maailmansotien välisenä aikana kaikki anarkosyndikalismin vahvat kannatusalueet jäivät yksi toisensa jälkeen diktatuurien jalkoihin: Italia, Argentiina, Espanja, Bulgaria, Portugali jne. IWW puolestaan joutui ensimmäisen maailmansodan aikana vainotuksi sodanvastaisuutensa vuoksi niin Yhdysvalloissa, Australiassa, Uudessa-Seelannissa kuin Kanadassakin. Vaino ei hellittänyt sodan jälkeenkään: IWW:stä tuli Venäjän vallankumouksen aiheuttaman ensimmäisen ”punakauhun” tärkein kohde.

Natsien valtaannousu ja valloitusota Euroopassa tuhosi anarkosyndikalistiset liitot lähes kaikkialla muuallakin. Puna-armeijan marssiessa

Berliiniin 1945 ja tehdessä koko itäisestä Euroopasta Neuvostoliiton satelliittivaltioita anarkismi marginalisoitui menneisyyden aatteeksi. Ainoan poikkeuksen muodosti Ruotsi, jonka vuonna 1911 perustettu syndikalistinen ammattiliitto SAC säästyi kaikelta tältä ja jatkoi olemassaoloaan muuttuneessa maailmassa. Myös IWW:n tarina on jatkunut katkeamattomana tähän päivään saakka, mutta se menetti 1950-luvulla viimeiset jalansijansa työpaikoilla ja näytti kuihtuvan pelkäksi eläkeläiskerhoksi.

Nyky päivä

Vasta Francon kuolema Espanjassa toi anarkosyndikalismin jälleen käytännön aatteeksi. Legendaarinen CNT perustettiin uudelleen. Hetken aikaa se oli todellinen massaliike 150 000 jäsenellä, mutta periaatteelliset riidat saivat järjestön hajoamaan kahtia. 1980-luvun alun katastrofin jälkeen molemmat vanhan CNT:n perilliset, radikaalimpi CNT ja maltillisempi CGT ovat kuitenkin

kin kyenneet rakentamaan elävän vaihtoehdon byrokraattisille ammattiliitoille, ja viime vuosina ne ovat tehneet paljon tärkeää yhteistyötä. Espanjassa on myös kolmas anarkosyndikalistinen ammattiliitto, Solidaridad Obrera.

1990-luku toi viimein uuden kansainvälisen nousun anarkosyndikalismille. Demareiden muuttuminen kaikkialla "hyvinvointivaltion" rakentajista uusliberalismin myötäjuoksijoiksi sai monet kysymään itseltään oliko ammattiliittojen todella pakko olla kiinnostuneempia hallituksen väristä kuin sen politiikan vaikutuksesta jäsenistöön. Yleinen herääminen tavallisen ihmisen vaikutusmahdollisuuksien olemattomuuteen ei säästänyt epädemokraattisia ammattiliittoja yhtään sen enempää kuin valedemokraattista poliittista järjestelmääkään. Anarkosyndikalismin uusi tuleminen niin pitkän tauon jälkeen on ollut hidas ja vaikea, mutta se on osoittanut liikkeen elinvoimaisuuden.

Vuosikymmeniä pieninä propaganda-järjestöinä toimineet Ranskan anarkosyndikalistiryhmä CNT ja Italian sisarjärjestö USI muuttuivat 1990-luvulla muutamassa vuodessa pieniksi ammattiliitoiksi. Myös IWW moninkertaisti jäsenmääränsä samassa ajassa ja alkoi taas kiistattomasti osoittaa olevansa ammattijärjestö.

Neuvostoliiton romahtaminen mahdollisti jälleen julkisen anarkistitoiminnan Venäjällä ja muissa entisissä neuvostotasavalloissa. Siperiaan syntyi vuonna 1993 monien paikallisten alakohtaisten liittojen voimien yhdistämisen seurauksena syndikalistinen Siperian Työväen Konfederaatio. 1950-luvulla periaateohjelmaansa maltillistanut SAC radikalisoitui uudelleen 1990-luvulla ja alkoi samalla nopeasti laajentua uusille ammattialoille. Sekä IWW:ssä että SAC:ssa on hyvin vahva anarkistinen tendenssi vaikeivat ne virallisesti olekaan anarkosyndikalistisia järjestöjä.

Käytäntö

Syndikalististen ammattiliittojen käytännön toiminta eroaa huomattavasti epädemokraattisten ammattiliittojen toiminnasta. Siinä missä esim. SAK:n jäsenliitot ovat lähinnä suuret joukot passiivisuuteen organisoineita byrokraatioita, pyrkivät syndikalistiset liitot aina ensisijaisesti auttamaan apua tarvitsevia työläisiä, vaikeivat nämä olisi jäseniäkään. Syndikalistiset liitot ovatkin hyvin usein onnistuneet toimimaan paljon suuremmalla joukkovoimalla kuin niiden jäsenmäärän perusteella voisi kuvitella. Espanjan CNT on tästä erinomainen esimerkki. Järjestö organisoi 1980-luvulla Puerto Realin satamakaupungissa

telakkatyöläisten lakon, josta muodostui koko kaupungin yhteinen kapina telakkayhtiön johtoa vastaan. Lakon aikana järjestettiin kansankokouksia, joihin otti osaa tuhansia ihmisiä. Lakko päättyi telakkatyöläisten voittoon.

Anarkosyndikalistisen ammattiliiton idea ei ole se, että siihen liittyisivät vain ne, jotka tunnustautuvat anarkisteiksi. Suurin osa ammattiliittojen jäsenistöstä koostuu niistä, jotka ovat tulleet mukaan osana laajempaa syndikalistiseen liittoon järjestäytymistä työpaikallaan.

IWW:llä on pitkät perinteet sellaisten työntekijöiden puolustamisessa, joita tavalliset paskantärkeitä ammattiliitot ovat pitäneet "roskaväkenä". Vuosisadan alussa tällaisia olivat ennen kaikkea ammattitaidottomat siirtolaiset ja kiertelevät sekatyöläiset, "hobot". 1980-luvulla IWW organisoi mm. seksityöläisiä ja työtä tekeviä rangaistusvankeja. Viime vuosina Yhdysvalloissa liittoon on liittynyt voittoa tavoittelematonta sosiaalityötä tekevien järjestöjen työntekijöitä, jotka ovat taistelleet paitsi omien työehtojensa parantamiseksi myös organisaation tekemän työn kohdentamisen ja käytännön toteutuksen parantamiseksi.

Anarkosyndikalistiset ja syndikalistiset ammattiliitot ajavat työläisten oikeuksien ohella myös maahanmuuttajien oikeuksia, naisten oikeuksia (joista molemmat ovat hyvin usein kytköksissä ensin mainittuun asiaan), seksuaalisten vähemmistöjen oikeuksia, ympäristönsuojelua ja kansainvälistä solidaarisuutta. Tämä ei ole jäänyt sanahelinäksi. Syndikalistiset ammattiliitot ovat usein organisoineet ahkerasti maahanmuuttajia. IWW ja SAC ovat tästä parhaita esimerkkejä. Hyvä esimerkki SAC:n kyvystä vastata ulkomalaisperäisten työläisten tarpeisiin on järjestön vuonna 2000 Arlandan lentokentällä järjestämä taksilakko. Mm. teidentukkimisia sisältäneellä lakolla vaadittiin kaikille taksiyhtiöille samaa oikeutta jonottaa taksitolpalla kyytiä tarvitsevia lentomatukustajia. Aiemmin tällainen käytäntö oli ollutkin, mutta lentokenttää hoitava yhtiö oli antanut suurille taksiyhtiöille etuoikeuden toimia lentokentällä ja jättänyt suurimmaksi osaksi maahanmuuttajista koostuvat pienten firmojen taksikuskit nuolemaan näppejään. Lakkoon johtanut siirtolaistaksikuskien järjestäytyminen SAC:hen kasvoi moninkertaiseksi voittoa lakon aikana ja sen jälkeen.

Arlandan taksilakko oli kuvaava myös toisessa mielessä. SAC:n edustamat taksikuskit olivat enimmäkseen yhden hengen taksiryhmiä, eivät perinteisiä palkkatyöläisiä. Syndikalistiset ammattiliitot ovat aina toivottaneet tervetulleiksi

myös itsensä työllistävät, työttömät, opiskelijat, oman kodin hoitajat ja muut palkkatyön ulkopuoliset työväenluokan edustajat (so. kaikki jotka eivät kuulu hallitsevaan eliittiin eivätkä ole työnantajia).

Syndikalistiset liitot ympäri maailmaa ovat viime vuosina seuranneet matalapalkkaisuuden naisistumistrendiä kasvamalla erityisesti naisvaltaisilla aloilla, kuten sosiaalialalla, terveydenhoidossa ja kaupan alalla. Vuonna 2000 SAC julistautui ensimmäisenä ammattiliittona maailmassa feministiseksi ammattiliitoksi. Tämä ei ole karkottanut miesjäseniä eikä estänyt järjestäytymistä miesvaltaisilla aloilla.

Myös suhteessa kasvavaan tietoisuuteen ympäristönsuojelun tarpeellisuudesta syndikalistiset ammattiliitot ovat seuranneet aikaansa. 1980-luvulla IWW-aktiivi Judy Barr sai Pohjois-Kalifornian metsurit yhteisrintamaan metsäyhtiöitä vastaan ympäristöaktivistien rinnalla. Judy Barr murhattiin myöhemmin autopommilla (hän eli vielä vuosia, mutta kuoli lopulta pommi-iskun aiheuttamiin vammoihin), mutta IWW:n jalansija Pohjois-Kalifornian metsätyöläisten keskuudessa on pitänyt tähän päivään saakka.

Anarkosyndikalististen ja syndikalististen ammattiliittojen ja propagandajärjestöjen niukoista taloudellisista resursseista on riittänyt myös kansainväliseen solidaarisuuteen. Esimerkiksi bangladeshilainen tekstiilityöläisten liitto NGWF, joka eräässä vaiheessa harkitsi jopa anarkosyndikalistiseen internationaaliin, AIT:hen liittymistä, on ollut niin SAC:n kuin AIT:nkin tuen kohde. Oikeuksiensa puolesta taistelevia kolmannen maailman työläisiä on muutenkin tuettu eri puolilla maailmaa. Samaan aikaan kolmannen maailman anarkistit ja ay-aktiivit ovat tukeneet länsimaisia tovereitaan mm. tukimielenosoituksilla suurlähetystöjen luona esim. vangittujen tai työntajien mielivallan kohteiksi joutuneiden toverien puolesta.

Kaiken kaikkiaan voidaan sanoa että aitoon solidaarisuuteen perustuvalla ay-toiminnalla on nykymaailmassa(kin) huutava tarve. Siksi anarkosyndikalismi on palannut näyttämölle.

MIKA SAKKI

Julkaistu alunperin Kapinatyöläisen numerossa 2/2002

www.anarkismi.net/kapis

PAIKALLISIA MARKKINOITA?

JYRI JAAKKOLA JA TONI HAAPANEN

kinoista ja päätöksenteosta. Lopuksi pohdimme vaihtoehtoja omista näkökulmistamme.

Lokalisaatio Colin Hinesin mukaan

Colin Hines peräänkuuluttaa Lokalisaatio-kirjassaan mahdollisimman suurta paikallista omavaraisuutta tuontiriippuvuuden sijaan. Yksinkertaisesti sanottuna tämä tarkoittaa ”tuota täällä, myy täällä”-periaatteen noudattamista tavaroiden ja palvelujen tuotannossa. Hinesin mukaan tämä tukisi kestävästä kehitystä, eli sellaista toimintaa, jossa luonnonvaroja ei käytetä enempää kuin mitä ekosysteemin uusiutumiskyvyn rajoissa on mahdollista ja jolla ei tuhota tulevien sukupolvien mahdollisuuksia hyödyntää näitä resursseja.

Kun tuotanto tapahtuu lähempänä kuluttajaa, niin myös kuljetusten aiheuttama ympäristökuormitus pienenee. Uusliberalistisessa talousjärjestelmässä tälle seikalle ei kuitenkaan anneta painoarvoa, vaan kullakin alueella tulisi suhteellisen edun periaatteen mukaisesti keskittyä muutamille ”vahvuusaloille”, jolloin tuotannon paikallinen monimuotoisuus vähenee ja kuljetukset lisääntyvät. Nyt esimerkiksi suomalaisissa kaupoissa myydään syksylläkin halpoja ranskalaisia omenoita, vaikka samaan aikaan suuri osa suomalaisesta omenasadosta jää puutarhoihin mätänemään. Jos kuljetuksista aiheutuva ekologinen kuormitus otettaisiin huomioon hinnanmuodostuksessa, niin ranskalaiset omenat olisivat Suomessa monin verroin nykyistä kalliimpia. Ja mikä onkaan öljysotien ja ilmastomuutoksen aiheuttamien ihmishenkien menetysten hinta?

Hines katsoo, että lokalisaatio ja paikallisen suosiminen edistävät yhteisöjen ja kansallisvaltioiden kykyä hallita taloutta. ”Paikallisen” määritelmä puolestaan riippuu toimintaympäris-

Uusliberalistisen globalisaation myötä suuryhtiövetoinen kapitalismi on levittäytynyt lähes koko maailman kattavaksi talousjärjestelmäksi, ja kaikkia ihmisiä koskevaa päätöksentekoa on alkanut ohjata suursijoittajien mielivaltaiset ja lyhytjänteiset päähänpistot. Tämän vaihtoehtoksi on useissa yhteyksissä tarjottu talouden ja yhteiskunnallisen päätöksenteon lokalisoinnista eli siirtämistä paikallistasolle ja pilkkomista huomattavasti nykyistä pienempiin yksiköihin. Esittelemme seuraavaksi muutamien tunnettujen kirjoittajien näkemyksiä paikallisista mark-

töstä. Useimmissa tapauksissa paikallinen määrittely jonkin valtion osaksi, kuten esimerkiksi paikallislehden levikkialueeksi, mutta joissakin tapauksissa ”paikallinen” voi olla myös koko valtio tai jopa valtioiden alueellinen ryhmittymä. Tuotantoketjujen tulisi olla maantieteellisiä etäisyyksinä mitattuna niin lyhyitä kuin mahdollista, mutta jos tuotteita on tarpeen vaihtaa esimerkiksi pohjoisten ja eteläisten alueiden ja maiden välillä, niin vaihdon tulisi tapahtua eettistä kaupankäyntiä varten kehitettyjen periaatteiden mukaisesti. Tällaisia periaatteita ovat esimerkiksi reilun kaupan kriteerit.

Lokalisatio tulisi Hinesin mukaan ottaa kansainvälisten kauppasääntösten ja kehitysyhteistyön lähtökohdaksi, jotta lokalisatiota edistäviä tiedon, teknologian, kaupankäynnin ja investointien virtoja voitaisiin maailmanlaajuisesti kasvattaa. Hines ehdottaa, että Maailman kauppajärjestö WTO:n tilalle perustettaisiin avoimesti ja demokraattisesti toimiva Maailman lokalisatiójärjestö WLO. Lokalisatiota vauhditettaisiin ja rahoitettaisiin myös tukemalla kestäviin tuotantotapoihin sitoutuneita yhteisöyrityksiä, asettamalla tuontitavaroita koskevia kiintiöitä ja nykyistä korkeampia tullitariffeja sekä keräämällä erilaisia veroja. Näitä ovat esimerkiksi luonnonvarojen kestävään käyttöön ohjaavat verot sekä kansainvälisistä valuuttasiirroista perittävä Tobinin vero, jonka otaksutaan rajoittavan kansainvälistä finanssi- ja pörssikeinottelua. Samalla rahaa paikallistettaisiin niin, että suurin osa siitä pysyy sillä alueella, josta se on ”kotoisin”.

Yksi Hinesin ajaman lokalisatiopolitiikan keskeisiä tekijöitä on se, että ”harjoitetaan myönteistä syrjintää paikallisen hyväksi”. Rajoittamattoman vapaakaupan kannattajien näkökulmasta tämä saattaa näyttää protektionismilta, eli pyrkimykseltä suojata omaa asemaa kaupankäyntiä rajoittamalla kun samalla kuitenkin havittelee itselleen lisää ulkomaisia markkinoita. Talouden lokalisatioon pyrkivien tarkoituksena ei kuitenkaan ole lisätä omaa vientiään – kuten protektionismien harjoittajat ovat perinteisesti tehneet – vaan ylipäänsä turvata pienimuotoisemman paikallistuotannon olemassaolo ja kysyntä sekä tarjota nämä mahdollisuudet muillekin.

Hinesin mukaan lokalisatio ei tarkoita paluuta valtionhallinnon ylivaltaan, vaan sitä, että hallitukset luovat sellaisen poliittisen ja taloudellisen toimintaympäristön, joka sallii ihmisten, ryhmien ja yritysten monipuolistaa omaa paikallista talouttaan. Tuloksena pitäisi olla

yhteisöllisyyden lisääntyminen, köyhyyden ja epätasa-arvon vähentyminen, tuotannon monipuolistuminen ja monimuotoistuminen, ruokaturvallisuuden kohentuminen sekä toimeentulon, sosiaalisen infrastruktuurin, ympäristönsuojelun ja turvallisuudentunteen paraneminen.

Lokalisatio mahdollistaisi myös ”aktiivisen demokratian”, jossa ihmiset voisivat osallistua heitä itseään ja lähimmäisiään koskevaan päätöksentekoon vaikka päivittäin – sen sijaan että ainoastaan kävisivät neljän vuoden välein äänestämässä. Päätöksenteostakin tulisi näin mahdollisimman paikallista.

David Kortenin vaihtoehto kapitalismille

Hinesin kanssa samansuuntaisia ajatuksia on esittänyt myös David C. Korten, joka kirjassaan *Elämä kapitalismin jälkeen* tekee vahvan rajanvedon markkinatalouden ja kapitalismin välille. Hänen mukaansa ”markkinatalous on kapitalistisen syövän kourissa” ja uhkaa tehdä ihmiskunnalle ja koko elolliselle luonnolle saman kuin jatkuvasti kasvamaan pyrkivä syöpä tekee terveelle keholle. Terveet markkinat puolestaan edistävät monimuotoisuutta, yksilön aloitteellisuutta ja luovuutta sekä tuotteliasta toimintaa. Markkinat pysyvät kuitenkin terveisinä vain jos kaikki osapuolet kunnioittavat markkinoiden perusehtoja ja eettisiä velvoitteita. Samoin terveiden markkinoiden pitää kyetä vastustamaan toisten oikeuksista ja tarpeista piittaamattomien toimintaa. Kortenin mukaan terve markkinatalous perustuu siis muuhunkin kuin voittoon ja markkinakilpailuun. Sen täytyy toimia eettisen, elämää edistävän kulttuurin ja kunnollisen julkispoliittisen säännösten puitteissa. Valtion osuus markkinoiden säätelijänä on keskeinen.

Hinesin tapaan Korten ehdottaa, että verotusta voitaisiin siirtää saastuttamiseen ja luonnonvarojen käyttöön. Samalla sitä voitaisiin kohdentaa siten, että yritykset eivät hyötyisi huonoista palkoista, kehuista työoloista, vahingollisista tuotteista tai ympäristön tuhoamisesta. Lisäksi palkanormeja, työsuhdelainsäädäntöä ja ympäristönsuojelulakeja voitaisiin kehittää nykyisten vääristymien korjaamiseksi. Näin ympäristökuormitus ja sosiaaliset haitat saataisiin sisällytettyä tuotteiden hintaan, markkinat ohjaisivat yksittäisiä päätöksentekijöitä tekemään sosiaalisesti ihanteellisia valintoja.

Globaalin kapitalismin vääristymiä voidaan korjata myös suosimalla paikallisten ihmisten omistamia yrityksiä. Kun omistajat ja työntekijät ovat osa yhteisöä, jossa yritys toimii, ovat he

sitoutuneempia yhteisön terveyteen ja yrityksen-
sä uskottavuuteen. He maksavat toimintansa so-
siaaliset ja ekologiset kustannukset (esimerkiksi
saastuneen elinympäristön tai yhteisön henkisen
pahoinvoinnin muodossa) ja ovat siten motivoi-
tuneita huolehtimaan elollisten voimavarojen
terveydestä ilman erityisiä ulkoapäin tulevia
pakkotoimia.

Nykyisen kaltaisten suurten ylikansal-
listen yritysten omistajat ja johtajat joutuvat
harvoin kohtaamaan tekemiensä päätösten ja
yritystensä toiminnan seurauksia omassa elin-
ympäristössään, jolloin ympäristön tai työnteki-
jöiden kannalta vastuuttomien päätösten tekemi-
nen on helppoa. Kortenin mukaan Adam Smithin
päivistä lähtien markkinateoria on olettanut, että
yritykset ovat niiden toimipaikoilla asuvien ja
työskentelevien ihmisten omistuksessa. Nyky-
päivän todellisuudessa tästä periaatteesta ei ole
jälkeäkään: tuotanto siirtyy nopeasti sinne, missä
se on edullisinta, ja omistajat jäävät kaukaisiksi
ja kasvottomiksi.

Korten kannattaa myös yritysten pienen-
tämistä inhimilliseen mittakaavaan. Pienten
ja keskisuurten yritysten varaan rakentuvilla
markkinoilla yksittäinen yritys tai yksilö
ei voi vaikuttaa merkittävästi markki-
nahintoihin. Inhimillisen kokoiset
organisaatiot ovat yleensä myös
erittäin tuottoisia ja in-
novatiivisia. Ne yllä-
pitävät yhteisön
sosiaalista ra-
kennetta ja tarjo-
avat tyydyttävää työtä ihmisille.
Silloin byrokraattiselle hallinnolle on
vähemmän tarvetta ja päätöksentekoon
osallistumiselle avautuu enemmän mah-
dollisuuksia. Yksilölle avautuu enemmän
mahdollisuuksia luovuuteen, työpaikan
ihmissuhteiden kehittämiseen ja eettisten arvo-
jen painottamiseen työpaikoilla.

Kortenin mielestä kaikkia liian isoja
yrityksiä voitaisiin velvoittaa perustelemaan
julkisesti, miksi yleisen edun vuoksi yrityksiä ei
purettaisi pienempiin yksiköihin. Koon lisäksi
myös yritysten omistajapohjaan tulisi kiinnittää
huomiota. Kortenin mukaan ihanteellisia ovat
perheyritysten, osuuskuntien sekä yhteisöjen ja
työntekijöiden omistamien yritysten kaltaiset
yritykset, jotka ovat läheisen sidosryhmän omis-
tuksessa. Näin taloudellista demokratiaa voitai-
siin edistää toden teolla. Hinesin tapaan Korteni
ehdottaa myös paikallisten valuuttojen käytön

rohkaisemista. Lisäksi yhteisöpankkitoimintaa
tulisi elvyttää. Pankkien tulisi ottaa vastaan pai-
kallisten asukkaiden talletuksia ja lainata rahaa
takaisin paikalliseen asuntotuotantoon ja liike-
toimintaan.

Korten näkee ruohonjuuritasolta lähtevän
kansalaistoiminnan ja kulttuurin muutoksen
tärkeimpänä voimana ehdottamiensa muutosten
toteuttamisessa. Kortenin visioissa ”tavalliset
ihmiset ottavat velvollisuuksia ja vastuuta itsel-
leen ja yhteisöilleen ja siirtävät vallan itselleen
instituutioilta, jotka ovat riistäneet elämää rahan
vuoksi.” Tämä tarkoittaa yhtä lailla vaihtoehto-
isen median seuraamista ja poliittista aktiivisuut-
ta kuin omien elämänarvojen tutkimista, ”pienen
ja paikallisen” ostamista ynnä muuta paikallista-
louteen osallistumista.

Pieni on kaunista

Ajatukset paikallisuudesta, yhteisöstä ja inhimil-
lisestä koosta eivät suinkaan ole uusia. Ne kuulu-
vat olennaisesti esimerkiksi Mahatma Gandhin
ajatteluun ja politiikkaan, ja monien alkupe-
räiskansojen elämä on perustunut
paikallisyhteisöihin vuosituhan-
sien ajan. E.F. Schumacher toi
1970-luvulla näitä ajatuksia
länsimaiseen tietoisuuteen
kirjassaan *Pieni on kaunista*.
Schumacher kiinnitti huomiota
myös tuotannossa käytettävään
teknologiaan. Hän kyseenalaisti
opin taloudellisesta, teknologisesta
ja tieteellisestä erikoistumisesta
ja suhtautui kriittisesti ajatukseen
teknologisesta kehityksestä edistyk-
senä varoittaen yksilöllisen ja paikal-
lisen autonomian sekä elämänlaadun
heikentymisestä. Suurten tuotan-
tolaitosten tilalle Schumacher esitti
pienimuotoisemman ja vähemmän pääomaa
vaativan teknologian varaan rakentuvan taloutta
ja yhteiskuntaa.

Schumacherin ajatukset mielletään osaksi
desentralismia, ajatussuuntaa, joka painottaa
vallan hajauttamista mahdollisimman alhaiselle
tasolle. Mitään ei pitäisi päättää sellaisella ta-
solla, että ihmiset, joihin päätös vaikuttaa, eivät
pääse osallistumaan päätöksentekoon. Siten pai-
kallinen yhteisö on tärkein instituutio.

Desentralisoidusta taloudesta on esitetty
monia erilaisia näkemyksiä. Monet niistä eh-
dottavat jotakin muuta kuin markkinataloutta.
Nykyisessä tilanteessa paikallisen talouden tuke-

minen ja uusien vaihtoehtojen luominen tapahtuu kuitenkin melkein väistämättä jonkinlaisen markkinatalouden puitteissa – riippuen tietysti siitä, kuinka radikaalisti olemme valmiita muuttamaan omaa elämäntapaamme ja kuinka paljon muita ihmisiä saamme innostettua mukaamme. Pienestä tulee suurta, jos tarpeeksi moni sitä tahoo – ja myös toimii tahtonsa mukaan.

Lopuksi

Hinesin ja Kortenin ehdottama tie paikallisiin markkinoihin tarjoaa käytännöllisiä vaihtoehtoja arkielämämme järjestämiseksi edes hieman kestävämmiin, vaikka haluaisimmekin jatkaa pollullamme vielä jonnekin pidemmälle. Kestävien paikallistalouksien tulisi perustua sellaisille vaihdannan muodoille, joissa pääoma tai korkotuotot eivät pääse kasautumaan eliittiryhmille – toisin kuin nykyisessä kapitalismissa. Todennäköisesti laajamittainen ja kestävä lokalisaatio vaatisi myös yhteisomistuksen huomattavaa lisäämistä ja yksityisomistuksesta luopumista ainakin osittain. Alituinen kilpailu ja etenkin taloudellisen kasvun tavoittelu eivät näytä johtavan sosiaaliseen ja ekologiseen kestävyteen. Talouksien tulisi ennemminkin perustua yhteistyöhön ja heikoimpienkin ehtojen turvaamiseen. Tämä toteutuisi todennäköisemmin, jos tuotantoa ja tuotteiden jakoa ohjattaisiin enemmän yhteisellä, demokraattisella päätöksenteolla kuin ostamalla ja myymällä.

Talouden ja päätöksenteon lokalisointi edellyttää suuria yhteiskunnallisia muutoksia. Voidaankin kysyä, ovatko globaaliin kapitalismiin monin eri tavoin sitoutuneet valtiolliset hallintojärjestelmät alkuunkaan kykeneviä vastaamaan lokalisaation haasteisiin ja toteuttamaan vallan ja talouksien aitoa desentralisointia. Esimerkiksi kasvihuonepäästöjen voimakas vähentäminen pitäisi aloittaa heti kaikkialla maailmassa, jotta ilmastonmuutoksen aiheuttamilta massiivisilta katastrofeilta säästyttäisiin. Talouksien paikallistuminen ja kuljetusetäisyyksien lyhentäminen olisi yksi keino näiden päästöjen pienentämiseksi. Riittävän nopea muutos tuskin tapahtuu vain valtiovallan väliintuloa odottamalla.

Valtiovalta saattaa jopa rajoittaa vaihtoehtoisen talouden kehittymistä viralliseen talouteen perustuvien toimintojensa turvaamiseksi. Esimerkiksi Argentiinassa talouden romahdettua 2000-luvun alussa paikallishallinto laski liikkeelle suuria määriä vaihtoehtoista valuuttaa, ja ihmiset kehittivät myös itse paikallisraahan perustuvia vaihdannan verkostoja. Vaihtoehto-

valuutta vedettiin kuitenkin pois markkinoilta hallituksen ja Kansainvälisen valuuttarahaston IMF:n vaatimuksesta. Ainakin osasyynä tähän oli pelko siitä, että hallitus menettää otteensa paikallishallintoon. Suomessa paikallisraahan perustuvista tuloista on maksettava veroja valtiolle maan virallisella valuutalla, mikä estää paikallisrahaverkoston kasvun merkittäviin mittoihin. Siirtyminen kokonaan virallisen rahatalouden ulkopuolelle vaatii siis ainakin tällä hetkellä kansalaistottelemattomuutta.

Lokalisaatio edellyttää ennen kaikkea huomattavaa ruohonjuuritason aktiivisuuden lisääntymistä, lokalisaatiota alhaalta päin. Taloutta ja valtaa voidaan ottaa paikallistasolla haltuun vain jos ihmiset ovat itse valmiita ja halukkaita siihen. Mutta myös paikallinen valta ja päätöksenteko voivat keskittyä muutamille enemmistön sijasta. Tätä voidaan välttää esimerkiksi yhteisön oikeudella vaihtaa heitä muualla tapahtuvassa päätöksenteossa edustava henkilö, jos hänen katsotaan toimineen yhteisön tahtoa vastaan. Yhteisöllistä päätöksentekoa pitää myös harjoitella. Tasa-arvoinen, läpinäkyvä ja kaikkien mielipiteet ja tarpeet huomioiva päätöksentekokulttuuri syntyy vain yritysten ja erehdysten kautta.

Luettavaa:

- * Douthwaite, Richard: Nykyaikainen paikallistalous. Like 2004.
- * Hakkarainen, Outi ym. (toim.): Talous ja demokratia. Ratkaisuja Suomesta ja muualta maailmasta. Like 2005.
- * Hines, Colin: Lokalisaatio. Vaihtoehto vapaakaupan ylilyönneille. Like 2001.
- * Kortten, David C.: Elämä kapitalismin jälkeen. Maailma yhtiövallan kaaduttua. Like 1999.
- * Maan ystävät: Kohti kestävästä talousta: haaste uusliberalistiselle talouden globalisaatiolle. www.globalisaatio.net/download.html
- * Schumacher, E. F.: Pieni on kaunista. Ihmisen talous ihmistä unohtamatta. Tammi 1976.
- * www.ifg.org
- * www.futurenet.org
- * www.smallisbeautiful.org

Vaihtoehtoja pääoman tyrannialle

OMISTUS IHMISILLE

Onko talouden tarkoitus palvella muutamien omistajien omaisuuden kasautumista vai kaikkien ihmisten ja maapallon elämää? Millaisia suuntaviivoja ja muutosimpulsseja löytyy Raamatusta, profeettallisesta kritiikistä ja varhaiskristillisen yhteisön eletystä esimerkistä? Näitä asioita pohti Ulrich Duchrow Helsingissä Suomen sosiaalifoorumissa 3.4.2004 pidetyssä työpajassa. Historiallisen sosialismin romahduksen jälkeen yksityisomistuksen käsite on käytännöllisesti katsoen hävinnyt taloudellisesta oikeudenmukaisuudesta käytävästä keskustelusta. Kun valtion omistus on surkastunut, yksityisomistukselle ei nähdä vaihtoehtoja. Tämän kirjoituksen väittämä on, että ellemme käsittele yksityisomistusta, emme voi kehittää vaihtoehtoja köyhyyttä, syrjäytymistä ja tuhoa luovalle uusliberalistisen talouden maapalloistumiselle. Maahan, luonnonvaroihin ja ympäristöön pitäisi olla vain käyttöoikeus.

Uusliberalismin lupaukset

Klassisen liberalismin isä Adam Smith ajatteli, että markkinoiden näkymätön käsi loisi kansojen yhteisen varallisuuden. Hän kuitenkin virheellisesti oletti, että kaikilla markkinoiden toimijoilla on yhtäläinen valta ja tieto, joten ne voivat valvoa toisiaan tasapainoisen kilpailun keinoin. Jotkut uusliberalistisista teoreetikoista lupaavat, että vapaat markkinat tuottavat yhteistä hyvinvointia vaurauden valuessa alas rikkailta köyhille. Empiiriset tutkimukset kuitenkin osoittavat selvästi, että markkinatalouden sosiaalisen sääntelyn vähennyttä rikkaiden ja köyhien välinen kuilu on laajentunut dramaattisesti. Vauraus ei valu.

Raamatun impulsseja muutokselle

Heprealaisten vapautuminen Egyptin orjuudesta ja maanviljelijöiden vapautuminen Kanaanin kaupunkikuninkaiden verotusoikeudesta tapahtui noin 1250 eKr. Vapautuneet orjat ja maanviljelijät asettuivat Palestiinan vuorille

ja järjestäytyivät itsenäisiksi perheiksi ja klaaneiksi. He päättivät yhteisistä asioistaan tasavertaisesti yleiskokouksissa viitaten avoimesti Jumalaan, jolta olivat vapautensa saaneet.

Noin 1000 eKr. kansa halusi monarkian talonpoikien ja profeettojen vastustuksesta huolimatta. Seurauksena oli sorron ja riiston lisääntyminen. Sitä harjoittivat tuomioistuimien, virkamiehet ja sotaväki (1. Sam. 8). Pientuottajat kärsivät lisääntyvistä paineista elinehtojaan kohtaan myös uuden omaisuus-korko-raha-mekanismien takia. Heidän omassa keskuudessaan syntyi kilpailua, joka tuhosi heidän solidaarisuutensa. He eivät ottaneet lainaa edullista lainarahoitteista tuotantoa varten, vaan puhtaasta pakosta – esimerkiksi saadakseen siemeniä, kun entiset oli syöty. Seurauksena oli, että he menettivät maansa suurille maanomistajille ja joutuivat velkaorjiksi.

Julkisen elämän väärä kehitys nosti esiin suurten profeettojen protestin 700-luvun lopulla. Aamos, Hoosea, Jesaja, Miika, Sefanja, Jeremia, Habakuk ja Hesekiel vaativat lakia ja oikeutta. Jumalan tunteminen on yhtä kuin oikeudenmukaisuuden luominen köyhille. Profeettojen kritiikki ei ollut täysin turhaa. Muun muassa koronotto kiellettiin, samoin kuin pantin otto niin, että se vaarantaa velallisen toimeentulon.

Yksi vastaus järjestelmällisen epäoikeudenmukaisuuden välttämiseksi on kolmannessa Mooseksen kirjassa. Sieltä löydämme koronotokiellon lisäksi kuuluisat riemuvuosisäännökset maan uudelleenjakamiseksi joka viideskymmenes vuosi. Avainargumentti on: ”Maata myytessä myyjällä säilyy oikeus lunastaa se takaisin, sillä maa on minun ja te olette ikään kuin siirtolaisia ja muukalaisia.” (1. Moos. 25:23.) Tämä

tarkoittaa, että ihmisillä ei saa olla absoluuttista omaisuutta, vaan Jumalan lahjat ovat kaikkien ihmisten elämää varten.

Sama ilmaistaan raamatullisen talouden magna cartassa, kertomuksessa mannasta (2. Moos. 16). Jeesus sanoo saman asian: ”Anna meille meidän jokapäiväinen leipämme.” Tämä on kyllyiksi-taloutta vastakohtana rajoittamattoman omaisuuden kasaantumisen taloudelle.

Kun vallan ja varallisuuden kasautumisesta tulee totalitaarista kuten hellenistis-roomalaisessa imperiumissa, uskollisten juutalaisten ja Jeesuksen seuraajien ainoa mahdollisuus on reagoida vastarinnalla. Klassinen teksti kertoo, miten kolme juutalaismiestä vastusti kuninkaan kultaisen patsaan palvontaa (Dan. 3). Ilmestyskirjan mukaan uskolliset kristityt eivät osallistu

imperialistiseen talouteen (Ilm. 13:16-).

Jeesus tuo toisen näkökulman mielessään Jumalan suvereenisuus, joka tuhoaa kaiken sellaisen herruuden, mitä ihmisillä on toistensa yli omaisuuden ja rahamekanismin kautta: uskollisten ihmisten yhteisöjen pienen mittakaavan vaihtoehdot. Hän asettui vastarintaan. Selvimmin tämä näkyi temppelin puhdistamisessa. ”Ette voi palvella Jumalaa ja Mammonaa.” Kysymys on Jumalasta, ei vain aineellisista asioista. Kuka lopulta hallitsee? Jumala, joka kokoaa harvoille, vai myötäkärsivä Jumala, joka hoivaa kaikkea elämää? Kuvaava on myös esimerkki siitä, miten Jeesus opetuslapsineen ruokki 5000 miestä. Opetuslapset halusivat mennä markkinoille, mutta Jeesus voimautti kansan ruokkimaan toinen toisiaan.

Varhaiskristillinen yhteisö eli Hengen täyttämänä tämän vaihtoehdon mukaan. Seurakunta jakoi vapaaehtoisesti keskenään omaisuutensa. Ne jotka omistivat tilan tai taloja, myivät ne ja luovuttivat kauppasumman apostolien haltuun (Apt 4:34,35). Sanavalinta ei voi olla sattuma. Nimenomaan tilan ja talojen kasaantumista vastaan olivat profeetat saarnanneet Miikasta ja Jesajasta lähtien pitäen sitä maaseutuväestön köyhtymisen rakenteellisena syynä. Jeesuskin oli kutsunut tätä ryöstöksi.

Uusi omistusjärjestys ”alhaalta käsin”

Onko talouden tarkoitus palvella muutamien omistajien omaisuuden kasautumista vai kaikkien ihmisten ja maapallon elämää? Uusliberalismi näyttää, että markkinoiden sääntelyn vähentäminen ja yksityisomistuksen absoluutisuus johtaa tuhoon ja jopa itsetuhoon. Tämän järjestelmän tuottamaa tuhoa ei ole mahdollista korjata, vaikka valtiot ja YK kuinka yrittävät. Julkinen velka kasvaa kaikkialla, sosiaalinen syrjäyttäminen ja luonnon tuhoaminen jatkuvat ympäri maapalloa.

Jokainen vaihtoehtoinen omaisuusjärjestely, myös seuraavassa esitetyt, on tarkistettava ja arvioitava: toimiiko se todellisessa elämässä, suljetaanko jotkut ihmiset sen ulkopuolelle ja onko siitä hyötyä? Ainoita vaihtoehtoja ei voi olla yksityisomistus eikä se, että valtio omistaa tuotannontekijät. Tulosten on jätävä auki, tarvittaessa korjattaviksi.

Ensimmäinen omaisuuden muoto on henkilökohtainen omaisuus. Sen jakautumisen olisi vastattava ihmisten perustarpeisiin. Maata, luonnonvaroja ja ympäristöä puolestaan ei pitäisi voida omistaa, niihin pitäisi olla vain käyttöoikeus. Pitkänvälin päämäärä on kääntää kapitalistinen kehitys. Siihen on monia teitä. Esimerkiksi alkuperäiskansojen ja Brasilian **m a t t o m i e n** kansanliikkeen (Movimento Sem Terra) tavoitteen

na on maareformi. Myös esimerkiksi sveitsiläinen taloustieteilijä Hans Christoph Binswanger on yhdessä tutkimusryhmänsä kanssa tehnyt ehdotuksen Sveitsin liittovaltion perustuslain uudistamiseksi siten, että maanomistukseen tulee radikaaleja muutoksia.

Optimaalinen ratkaisu todellisen elämän ja paikallisten osakkaiden näkökulmasta on yhteisomistus. Samalla tavalla on tarkasteltava luonnonvaroja (vettä) ja ympäristöhyödykkeitä. Luonnonympäristön säilyminen liittyy tiiviisti itse omistamisen käsitteeseen, ja päätöksenteko on jätettävä paikallisten asukkaiden yhteenliittymille.

Keskustelu elämää ja yhteistä hyvää kohti suuntautumisesta on tarpeen myös sosiaalisten peruspalvelujen omistamisen suhteen. On tullut selväksi, kuinka kauheat seuraukset veden saannin yksityistämisestä ovat ihmisten enemmistölle, erityisesti köyhtyneissä maissa. Sama koskee myös muita sosiaalisia peruspalveluja: julkista liikennettä, myös pitkän matkan yhteyksiä, tietoliikennejärjestelmiä, koulutusta, terveydenhuoltoa ja energiahuoltoa. Yksi perustarpeiden turvaamiseksi kehitetty uusi malli on verorahoitettu perustulo kaikille kansalaisille.

Oma monimutkainen alueensa on teollisten tuotannontekijöiden yksityinen omistaminen. Siinä keskeisiä kysymyksiä ovat työntekijöiden pääsy mukaan voitonjakoon ja päätöksentekoon. Binswanger haluaa liittää tavaratuotantoon ajatuksen yhteisestä hyvästä ja esittää tavaratuotannon rinnalla huomioon otettavaksi henkistä kehitystä ja työntekijöiden talouden turvaamista, osallistavia päätöksentekotapoja ja omistuspohjan laajentamista.

Henkisen omaisuuden ja kulttuurin alueella elämän peruselementit eivät saa joutua yksityisomistukseen. Yksityisomistus on vain varakkaiden ulottuvilla, kun taas julkinen omistus (ainakin periaatteessa) mahdollistaa kaikille tiedon saatavuuden.

Sosiaalifoorumit toimivat avoimina tiloina, joihin tasa-arvoisen ja demokraattisen yhteiskunnan kannattajat voivat tuoda näkemyksiään laajempaan keskusteluun. Erilaisten mielipiteiden ja taustaryhmien kirjo on laaja. Suurin tapahtumista on Maailman sosiaalifoorumi. Kolme ensimmäistä maailman sosiaalifoorumia järjestettiin Brasilian Porto Alegressa. Vuonna 2004 tapaaminen oli Mumbaissa, Intiassa, ja siihen osallistui yli 100 000 ihmistä lähes sadasta maasta. Maailman sosiaalifoorumin lisäksi järjestetään myös alueellisia ja paikallisia sosiaalifoorumeita.

Lisätietoa sosiaalifoorumeista:

* www.prodemokratia.net/suomensosiaalifoorumi

* www.forumsocialmundial.org.br

Yhteiskunnallisten liikkeiden valinnat ammattiliitot ja kirkot mukaan luettuina

Profeetallinen kritiikki, vastarinta ja vaihtoehtoinen elämä olivat Raamatussa Jahveuskon harjoittamistapoja. Niitä tarvitaan edelleen sellaisia maailmanmarkkinoita vastaan, jotka totalisoivat yksityisomistukseen perustuvan pääoman kasaantumisen mekanismin, joka tekee itsestään epäjumalan ja tuhoaa ihmiselämää ja maapalloa.

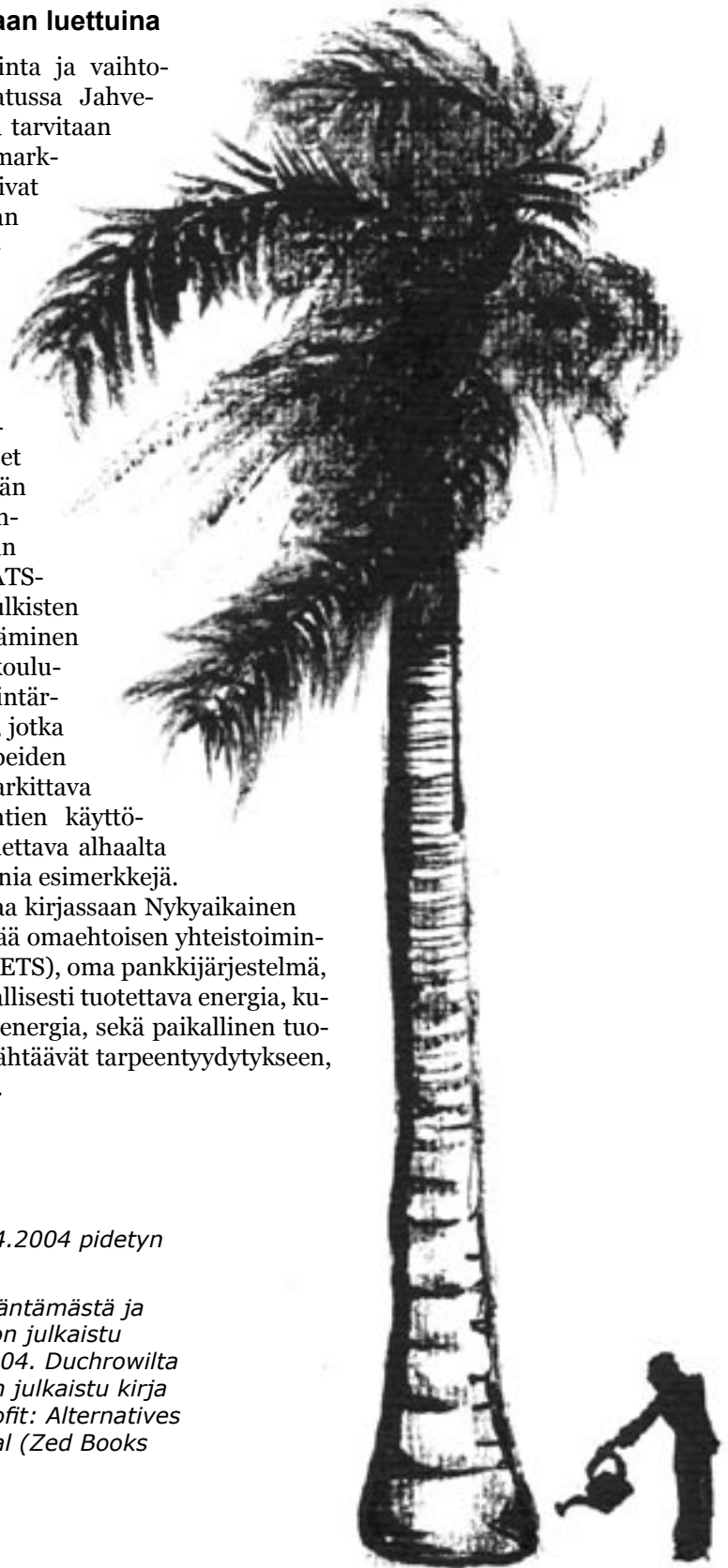
Vaihtoehtoinen elämäntapa on mahdollista paikallisella ja alueellisella tasolla. Paikallisella tasolla ihmiset ovat menettäneet yhä enemmän otettaan taloudesta. Tätä trendiä vahvistavat nyt Maailman kauppajärjestön WTO:n GATS-neuvottelut, joissa on esillä julkisten paikallispalvelujen yksityistäminen (liikenne, terveydenhuolto ja koulu- tus). Yhteisöjen kannalta on elintärkeää saada takaisin ote alueista, jotka ovat välttämättömiä perustarpeiden tyydyttämisen kannalta. On harkittava yhteisomistuksen ja osuuskuntien käyttökelpoisuutta. Talous on rakennettava alhaalta ylös. Sen onnistumisesta on monia esimerkkejä.

Richard Douthwaite kuvaa kirjassaan Nykyaikainen paikallistalous (Like 2005) neljää omaehtoisen yhteistoiminnan tapaa: oma paikallisraha (LETS), oma pankkijärjestelmä, joka pitää säästöt alueella, paikallisesti tuotettava energia, kuten aurinko-, vesi-, tuuli- ja bioenergia, sekä paikallinen tuotanto ja kulutus. Kaikki nämä tähtäävät tarpeentyydytykseen, eivät pääoman kasaantumiseen.

ULRICH DUCHROW, TT
KAIROS-EUROOPPA, HEIDELBERG, SAKSA

Suomen Sosiaalifoorumissa 3.4.2004 pidetyn puheen ajatuksia

Lyhennetty Marja Kantasen kääntämästä ja toimittamasta versiosta, joka on julkaistu Kytkin-lehden numerossa 2/2004. Duchrowilta ja Franz J. Hinkelammertilta on julkaistu kirja Property for people, not for profit: Alternatives to the Global Tyranny of Capital (Zed Books 2004).

SOSIALISMI, VAIHTOEHTOTALOUS JA ITSEHALLINTO

RISTO VALJAKKA
SOSIALISTILIITTO

Ihmisen ja ympäristön välisellä suhteella on yhä keskeisempi merkitys miljoonille nyt ja tulevaisuudessa. Ilmiselvin uhka on globaalista lämpenemisestä seuraava ilmastonmuutos. Tämän lisäksi geneettisesti muunnellut organismit, sota ja poliittinen epävakaus tuottavat huolta monille. Sosialistina näkemystäni maailman tilan syistä ja seurauksista ja tavoista kamppailla niitä vastaan on pohjimmiltaan yksinkertainen. Uhka ympäristölle ei synny ihmislunnona, teknologiasta sinänsä eikä liikakansoituksesta, vaan yhteiskuntajärjestelmästä jossa elämme, kahdesta syystä.

Ympäristöuhkan juuret

Kun ihmisyyhteisöt aikoinaan siirtyivät pienistä metsästäjä–keräilijä-ryhmistä maanviljelykseen, pieni vähemmistö ryösti yhteisöltä maan ”omistukseensa” ja piti omistusoikeudestaan kiinni väkivalloin. Samoin yhteisöltä ryöstettiin tuotantovälineet, eli kaikki ne välineet, jotka nopeuttavat ja tehostavat työntekoa – kuokista ja kottikärryistä tehtaisiin.

Säilyttääkseen etunsa nämä rosvoparonit kirjauttivat omistusoikeutensa laeiksi, joiden toteutumista valvomaan perustettiin väkivallalla uhkaavat poliisi ja armeija. Koska maa ja tuotantovälineet eivät vielä ole kollektiivisessa

omistuksessa, niiden käyttäjiltä puuttuu kollektiivinen valvonta. Siten ensimmäinen syy, miksi olemme pulassa, on päätösten keskittyminen parin prosentin vähemmistölle, jota ei valita eikä valvota demokraattisesti.

Toinen syy on kapitalismiin sisäänrakennettu sokea kilpailu ja jatkuvan laajenemisen pakko. Ne tekevät kapitalismista dynaamisimman ja tehokkaimman yhteiskuntajärjestelmän ikinä, mutta pakottavat jokaisen yksittäisen liikkeenomistajan ja valtion asettamaan kaiken edelle voitontavoittelun ja kilpailukykynsä edistämisen.

Kyse ei ole ilkeydestä, sillä yksityiselämässään kestävää kehitystä kannattava kapitalistikin on yhteiskuntajärjestelmän vanki. Kilpailevat firmat ajaisivat eettisyyteen ja ekologisuuteen panostavan yrityksen konkurssiin, koska ne pystyisivät tuottamaan halvemmalla ja siten laajenemaan nopeammin.

Tiivistäen: mitkään reformit eivät voi tehdä kapitalismista kilttiä, ekologista ja eettistä yhteiskuntajärjestelmää tai tuotantotapaa, koska siinä valtaa käyttävät epädemokraattisesti valikoituneet yksittäiset toimijat, joiden on pakko asettaa voitontavoittelu kaiken edelle. Tästä johtuen sosialistit näkevät luomupiirit,

eko-osuuskunnat ja -yhteisöt hyvinä esimerkkeinä, vaikkakin riittämättöminä maailman muuttamiseksi.

Vaihtoehtoisyyhteisöt vastaan kapitalismi

Nykyisessä laajuudessaan vaihtoehtotalous leikkaa niin pienen murto-osan maan ja tuotantovälineet omistavan luokan voitoista, ettei sillä ole firmoille merkitystä.

Pahimmillaan nämä vain lisäävät ulkomaankauppaansa samassa suhteessa, ja rahdin ansiosta ympäristötuho kiihtyy. Jos vaihtoehtotalous laajenisi aidosti uhkaamaan hallitsevan luokan (se omistava, kahden prosentin vähemmistö) voittoja, pelkään pahoin että se murskattaisiin armotta.

Yksinkertaisimmillaan tämä tapahtuu mielivaltaisen lainsäädännön ja sitä valvovan poliisin tai korotetun maanvuokran ja sen perimistä valvojan poliisin avulla. Jos tämä ei auta, suora väkivalta ei ole historiassa ollut harvinaista – eikä se ole sitä nykyäänkään.

Jotta vaihtoehtoyhteisöt voisivat aidosti kilpailla elämän perusedellytysten tuottamisessa kapitalistisen tuotantotavan kanssa, niiden olisi pystyttävä tuottamaan ruoka, lämpö, vaatteet ja suoja hintaan, jonka länsimaalaista köyhempi pystyy maksamaan. Vaikka yhteisöt tuottaisivat vain itselleen, nii-

den olisi ratkaistava mistä ne saavat viljeltävää maata, lankaa vaatteisiin ja kumia kengänpohjiin, tai vaikkapa silmälaseihin tarvittavat lasin, metallin ja tarkkuushiomakoneen.

Tämän lisäksi valistus-kampanjoiden olisi voitettava sekä kaikkien yritysten markkinointiresurssit että valtiomisteinen tiedotus – muuten ihmiset edelleen ostaisivat tuotteet hinta-laatu-suhteen ja mielikuvien perusteella.

Siksi olen varsin pessimistinen vaihtoehtotalouden mahdollisuuksista syrjäyttää kapitalismi asteittain. Ilman kapitalismin syrjäyttämistä sama määrä lentokoneita lentää yli ekotilojen, sama määrä fossiilista polttoainetta palaa ja niin edelleen. Erityisesti yhteiskunnasta eristäytyminen on vaihtoehtotaloudessa toimivalle tilalle haaskaamattomuutensa, ekologisuutensa ja usein demokraattisuutensa puolesta esimerkiksi, mutta ympäristöhön tai kapitalismin vastaisen kamppailun muotona se muistuttaa yritystä torjua tulvaa leikkimällä kuollutta.

Kannatan ekologiaan, eettisyyteen ja haaskaamattomuuteen perustuvia yhteisöjä. Niiden tyyppiset ”kuluttajasuuskunnat” ja lähiruokaan panostaminen kuuluvat kiinteästi kuvaani sosialismista. Sosialismissa koko yhteisö omistaa tuotantovälineet ja maan. Tuotantovälineiden ja maan kollektiivinen omistus tarkoittaa myös kollektiivista vastuuta, jolloin tuotanto ei tapahdu kilpailun ja jatkuvan laajenemisen vaan tavallisten ihmisten ja tulevien sukupolvien tarpeiden ehdoilla.

Tämä ei välttämättä tarkoita paluuta luontoon ja yhtäkkiä radikaalia muutosta jokaisen länsimaalaisen kulu-

tustottumuksissa. Hiilidioksidipäästöjä voi leikata hyvinkin paljon nykyisestä esimerkiksi teollisuuden sähkönsäätöllä, jo olemassa olevan ”liian kalliin” suodatinteknologian laajamittaisella käyttöön otolla, julkisen liikenteen laajentamisella, talojen eristyksen parantamisella, rahdin vähentämisellä, asteittaisella siirtymisellä fossiilisista polttoaineista uusiutuviin energiamuotoihin. Tästä huolimatta kulutus vähenisi rajusti sosialismissa, kun tavara tehtäisiin kestävämpään, ja banaaniin kaltaisten Suomessa jokseenkin turhien tuotteiden rahtausta säännösteltäisiin.

Sosialismi vastaan kapitalismi

Vaihtoehtotalouden asteittaisen laajenemisen tyrmääminen vaatine vaihtoehdon esittämistä. Esitän vallankumouksellista joukkotoimintaa, joka tähtää sosialismiin alhaalta.

Sosialistiliitto on osa trotskilaista sosialismia alhaalta -perinnettä, joka ei pidä Kuuban ja Kiinan kaltaisia sissivetoisia vallankaappauksia sosialistisina vallankumouksina, saati sitten afrikkalaisia tai pohjoiskorealaista sotilasdiktatuuriin alistamisia. Ollakseen sosialistinen on vallankumouksen oltava laajamittainen, enemmistöön nojaavaa joukkotoimintaa; lienee jo nähty kuinka päin helvettiä asiat menevät kun joku kiväärikomppania syrjäyttää sortohallituksen, julistaa ihmiset vapautetuiksi ja alkaa sortaa eri ideologian nimissä.

Vallankumouksellinen strategia noudattelee pitkälle Leninin ja Trotskin linjoja, joiain vertahyitäviä virhepäätöksiä lukuun ottamatta. Yksinkertaistettuna homma toimii

näin: rakennetaan yhteisrintamia kapitalismin tuottamia moraalisia epäkohtia vastaan ja tuetaan paikallisia lakkoja. Yhteinen kamppailu radikalisoi aina ihmisiä, avaten silmiä sekä kapitalismin alistaville mekanismeille että suuren joukon muutosvoimalle. Ay-liike on tässä olennainen toimija, koska vain kapitalismin koneiston pyörittäjät voivat sen myös pysäyttää.

Siten ainoa potentiaalisesti enemmistövallankumouksellinen tilanne on yleislakko. Yleislakossa duunarit ovat jo pysäyttäneet koko maan, käyttäneet valtaansa tuotantovälineisiin koko yhteiskunnassa, eikä askel vallankumoukseen ole pitkä. Vallankumouksessa perustettu työläisvaltio organisoit tuotannon kollektiiviseksi ja puolustaa yhteisöä vastavallankumoukselta ja ympärillä olevien valtioiden hyökkäykseltä.

Internationalismi

Sosialismilla ei ole minkäänlaista mahdollisuutta toimia vain yhdessä valtiossa, vaan kumouksellisen toiminnan on levittävä. Muuten käy kuin stalinistiselle Venäjälle, kun Saksan vallankumous ei toteutunutkaan: kilpailu vauraudessa ja asetuoannossa ympäröivien kapitalististen valtioiden kanssa johtaa oman valtion työläisten yhtä rajuun ja rajumpaankin polkemiseen, jonka synnyttämä tyytymättömyys johtaa kontrollikoneiston lisääntymiseen.

Lopulta maa ei enää toimi edes vääristyneen työläisvaltion vaan maankokoisen kapitalistisen yrityksen tavoin. Ei kiitos. Stalinistisella Venäjällä (sana Neuvostoliitto on valhe) tätä tehosti vallankumouksen kirkasotsaisimpien

militanttien hinku etulinjaan kuolemaan, kun sisällissodan lisäksi Venäjälle hyökkäsi 13 maata. Tämä ”Neuvostoliiton” hylkäävä valtiokapitalismin teoria on merkittävin ero Sosialistiliiton ja muiden Suomessa toimivien kommunisti-/sosialistijärjestöjen välillä.

Työväenvaltiosta sosialismiin

Siirtymä sosialismiin alkaa siis yhteisrintamista ja paikallisista lakoista ja joko päättyy maailmanlaajuisiksi vallankumous vallankumoukselta tai epäonnistuu. Tämä laajentunut työläisvaltio puretaan asteittain keskenään verkostoituneiksi työpaikkaneuvostoiksi sekä asuinalue- ja kuluttajaosuuskunniksi. Työstä maksetaan tasapalkka, myös kotityöstä.

Elämisen perusedellytykset tuotetaan ilmaiseksi. Kuten ennenkin, jakelupaikkoina toimivat kaupat, mutta rahaa tai kassoja ei tarvita. Kun tämä on saavutettu, tuotetaan ilmaiseksi myös kuluttajaosuuskuntien tilaamia luksustuotteita, ja rahan olemassaolo muuttuu asteittain tarpeettomaksi.

Anarkismi ja autonomia vastaan kapitalismi

Tavoiteyhteiskunta on siis jokseenkin sama kuin anarkisteilla, siirtymävaihe ja siihen pääsemisen metodiikka eri. En luota hajallaan olevien paikallisten itsehallintoyksiköiden kykyyn puolustautua kapitalistista valtiota vastaan, jos valtio näkee ne uhkaksi. Pelkään että ne murskattaisiin yksi kerrallaan. Pienten porukoiden verkostoituminen valtiota vastaan tuo minulle mieleen enemmän talonpoikaiskapinat kuin työväen vallankumouksen: joukkovoima puuttuu,

järjestäytymistapa on pikkuporvarillinen, enemmistöltä ei kysytä ja tärkein muutosvoima tuntuu päättäväisen massan sijaan olevan sankarillinen yksilö. Jos olen tässä epäreilu, se johtuu tietämättömyydestä eikä ilkeydestä.

Hierarkiattomuus

Ajatus siirtymisestä suoraan valtiottomaan sosialismiin/anarkismiin kuulostaa minustakin kauniimmalta kuin siirtymävaiheen kautta, mutta epätodennäköisemmältä: kun vihollinen on äärimmäisen järjestäytyneenä ja keskitetty, tarvitaan järjestäytyntä keskitettyä vastarintaa. Nähdäkseni valta yhteiskunnassa on aina luokalla, joka omistaa tuotantovälineet, joten enemmistövallankumouksessa valta siirtyy työväenluokalle. Jos tuotantovälineet ovat erilaisten verkostojen ja neuvostojen hallussa, valta on niillä.

Vallan olemassaolosta, vallankäytöstä ja ikävistä ihmisistä ei pääse eroon teeskentelemällä, että niitä ei ole olemassa. Teoreettisesti puhdasoppisimmissakin anarkisti-/autonomiryhmissä on johtajia, jo siitä yksinkertaisesta syystä että jotkut ovat aktiivisempia. Tieto tapahtumien yksityiskohdista ja yhteydenpito muihin toimijoihin keskittyvät usein näille aktiivisille, ilman demokraattista päätöksentekoa. Samoin moni konsensuspäätökseksi väitetty paljastuu väittelyväsymyksen tai enemmistön hiljaisen painostuksen avulla syntyneeksi näennäiskonsensukseksi. Siksi en näe jonkinlaista byrokratiaa lainkaan pahana: se hidastaa päätöksentekoa ja tuottaa aina jonkinlaista vallan keskittymistä, mutta tekee myös vallankäy-

tön mekanismit läpinäkyviksi ja hallittaviksi.

Helpoin tapa vähentää vallan keskittymistä ja byrokratisoitumista on lisätä äänestyksiä. Työläisten historialliset itseorganisoitumismuodot (neuvostot, aluevaltuustot) ovat pitäneet kukkoilijat kurissa tekemällä edustajat sekä keskipalkkaisiksi että välittömästi poiskutsuttaviksi kun eivät enää nauti enemmistön luottamusta. Itse näen täydellisen edustajattomuuden vaarana päätöksenteon keskittymisen niille, jotka huutavat lujimmin tai haalivat eniten hommia, ilman että yhteisöllä on valmiita keinoja palauttaa vallanhaluisia jäseniään maan pinnalle.

Lopuksi

Jotta samanmielisyys ei hukkuisi kaikkeen kriittisyyteen, haluan tähdentää että kannatan vaihtoehtolämäntäpoja ja verkostoitumista, ja pidän sekä anarkisteja että autonomeja tovereinani kamppailussa yhteisen päämäärän saavuttamiseksi.

Uskon että meillä on opittavaa toisiltamme. Liialliseen skenenahisteluun ei ole varaa tilanteessa jossa, ihailemaani vallankumouksellista Rosa Luxemburgia mukaillakseni, meidän on valittava joko valtiottomuus tai ympäristötuho ja barbarismi.

KANSANKOKOUKSIA JA KONFEDERAATIOITA

JYRI JAAKKOLA

Yksilön vapauksia rajoittava ja keskitetysti hallittu sosialismi, jossa valtio sanelee kaiken yhteiskunnallisen elämän suuntaviivat, esitetään usein ainoaksi vaihtoehdoksi nykyisen kaltaiselle edustuksellisen demokratian ja kapitalismin tai jonkinlaisen markkinatalouden yhdistelmälle. Valtiojohtoinen sosialismi on monien mielestä osoittautunut toimimattomaksi, joten muuta tehtävää kuin nykyisen yhteiskuntajärjestelmän hienosäätö ei ole näytä olevan. Historiallisia esimerkkejä erilaisista tavoista ihmisten yhteiselämän ja päätöksenteon järjestämiseksi löytyy kuitenkin useita, ja teoreettisissa pohdinnoissa näitä on kehitetty vielä pidemmälle kohti sitä, mikä olisi mahdollista saavuttaa.

Yksi näistä teoreettisista näkemyksistä on kommunalismi, jossa erityisen mielenkiintoista sen ehdottamien poliittisten instituutioiden ja yhteiskunnallisen järjestyksen käytännönläheinen selkeys. Toisaalta juuri tämä piirre, samoin kuin pyrkimys luoda kaikkialla samankaltaisena toteutettava malli, voi muuttua haitalliseksi jäykkydeksi, jos visiota ei olla valmiita muokkaamaan yhteiskunnallisen muutostyön edetessä ja uusien kokemusten valossa.

Suoraa demokratiaa

Kommunistien mukaan kaiken poliittisen vallan tulisi olla paikallisilla kansankokouksilla. Todellinen demokratia toteutuu vain, jos ihmiset kokoontuvat avoimiin kansankokouksiin, joissa he kohtaavat toisensa kasvokkain ja luovat yhdessä yhteiskunnallisia toimintatapoja. Jokaisella yhteisön jäsenellä tulisi olla tasavertainen oikeus esittää asioita asuinalueensa kansankokouksen päätettäväksi ja ilmaista mielipiteensä käsiteltävistä asioista.

Yksikään toimi ei ole demokraattisesti oikeutettu, jos se ei ole suoraan ihmisten itsensä – ei minkäänlaisten edustajien – ehdottama, keskustelema ja päättämä. Näiden toimien hallinnointi voidaan kuitenkin jättää valiokunnille tai muunlaisille työryhmille, jotka toteuttavat kansankokousten toimeksiannot läheisen julkisen

tarkkailun alla. Valiokuntien ja työryhmien jäsenyyttä, samoin kuin muita työ- ja vastuutehtäviä, voitaisiin kierrättää säännöllisesti, jottei valta pääsisi huomaamatta keskittymään harvoille ”asiantuntijuuden” tai tiedon hallinnan varjolla. Kaikkien yhteisön jäsenten ei tietystikään tarvitsisi osallistua kaikkien asioiden käsittelyyn, mutta kaikilla on halutessaan oltava tasavertainen mahdollisuus osallistua itselleen tärkeiden asioiden käsittelyyn.

Kaupunkien hajauttaminen

Se, toteutuvatko kommunalistiset kansalaisdemokratian ihanteet ja voidaanko kuntia ja kaupunkeja hallita niiden kaikkien asukkaiden toimesta kansankokouksissa, riippuu pitkälti kuntien ja kaupunkien koosta. Nykyiset suurkaupungit pitäisikin loppujen lopuksi hajauttaa pienemmiksi kunniksi ja paikallisyhteisöiksi, mihin on myös vankkoja ekologisia perusteluja. Tämä kaupunkien fyysinen hajauttaminen tulee tietysti kestäämään pitkään, mutta ne voitaisiin kuitenkin hajauttaa institutionaalisesti ennen sitä. Kansankokoukset voivat aluksi toimia verkostoina kortteli-, naapurusto- tai kaupunkitasolla.

Talouden kunnallistaminen

Yksityisomistukseen perustuvassa markkinataloudessa tai kapitalismissa kansankokousten (samoin kuin muiden poliittisten instituutioiden) mahdollisuudet toteuttaa haluamiaan toimenpiteitä ovat väistämättä rajattuja. Useimpien hankkeiden toteuttamiseen tarvitaan rahaa, jota kunnan on hankittava itselleen joko verottamalla tai muilla keinoin. Näin politiikasta tulee veroprosenttien ja tulojen ja menojen laskemista, ja kuntalaisten yhteisten asioiden hallinnointi muistuttaa tavallisen kaupallisen liikeyrityksen toimintaa. Jos yhteisön alueella olevien voimavarojen käyttöä ohjaa ensisijaisesti yritysten tai ihmisten oman edun tavoittelu ja kaikkien keskinäinen kilpailu, saattavat yhteisesti tärkeiksi koetut asiat jäädä toteuttamatta, vaikka alueella

periaatteessa olisikin tarpeeksi voimavaroja niiden toteuttamiseen.

Kommunistit ehdottavatkin, että talous kunnallistettaisiin ja kaikki yksityisessä omistuksessa olevat maat sekä tehtaot ynnä muut tuotantolaitokset siirtyisivät kuntalaisten yhteisomistukseen. Päätökset taloudellisen toiminnan linjauksista tehtäisiin kaikkien kuntalaisten kesken kansankokouksissa. Tämä merkitsisi talouden tuomista poliittisen päätöksenteon piiriin kokonaisuudessaan, eivätkä yksittäiset tehtaot tai maatilat olisi enää keskenään kilpailevia yksiköitä. Kansankokouksissa ihmiset eivät olisi

vain oman ammattikuntansa edustajia, joilla on keskenään ristiriitaisia etuja, vaan toimisivat koko yhteisön hyväksi. Näin luotaisiin pohja puhtaasti eettiseen harkintaan perustuvalla taloudelle, jossa jokainen antaisi kykijensä mukaan ja ottaisi tarpeidensa mukaan.

Konfederalismi

Kaikkea taloudellista toimintaa ja yhteistä päätöksentekoa ei kuitenkaan ole tarpeen – tai mahdollista – rajoittaa sellaisille alueille, joiden asukkaat pystyvät kokoontumaan yhteisiin kansankokouksiin. Demokraattiseksi ja vapau-

denhenkiseksi kuntien liittoutumisen muodoksi kommunalistit esittävät konfederaliatiota. Se on hallinnollisten neuvostojen verkosto, joiden jäsenet valitaan kasvatusten kansankokouksissa. Edustajat voidaan kutsua takaisin ja vaihtaa milloin tahansa, ja he ovat vastuussa heidät valinneille kokouksille. Kansankokoukset myös määrittävät tarkkaan edustajiensa toimivallan ja ohjeistavat heidän toimintansa. Edustajat ovat siis ennemminkin kansankokousten sanansaattajia kuin edustajia, jotka tekevät päätöksiä edustamiensa yhteisöjen puolesta. Päätäntävalta ja toimintalinjausten teko pysyy yksinomaan kansankokousten oikeutena. Vain asioiden hallinnointi ja koordinointi ovat konfederalististen neuvostojen vastuulla.

Mikäli konfederaliatiota jäsenenä olevat yhteisöt eivät pääse suoraan yhteisymmärrykseen edustajiensa välityksellä, voidaan konfederaliatiota alueella järjestää kansanäänestys, joka määrittää kuntien yhteisen toimintalinjauksen. Konfederaliatiota luotaessa voitaisiin sen jäsenten kesken tehdä sopimus, joka toimisi ikään kuin konfederaliatiota peruslakina ja joka määritteli jokaisen jäsenyhteisön oikeudet ja esimerkiksi sen, kuinka konfederaliatiota voi erota ja millaisista asioista voidaan päättää koko konfederaliatiota laajuisissa kansanäänestyksissä. Tällainen sopimus toisaalta turvaisi yhteisöjen ja niissä asuvien yksilöiden oikeudet enemmistön mielivaltaa vastaan ja toisaalta mahdollistaisi toimenpiteisiin ryhtymisen, jos esimerkiksi yksi yhteisö levittäisi saasteita toisten alueelle. Samalla konfederalismi ehkäisisi paikallisyhteisöjen vajoamista sulkeutuneeseen nurkkakuntaisuuteen.

Myös taloudellinen yhteistyö tulisi laajentaa koko konfederaliatiota alueelle. Ihanteellisesti yhteisöt yhdistäisivät voimavaransa paikallisissa konfederalistisissa verkostoissa, jotka liittyisivät vielä laajempiin – lopulta jopa maailmanlaajuisiin – verkostoihin, joissa tuotanto ja tavaroiden jako suunniteltaisiin kunkin yhteisön tarpeiden ja tuotantomahdollisuuksien mukaan.

Kansankokoukset muutosvoimana

Keskeisimpiä keinoja kommunalismiin pyrkimässä ovat paikallisten kansankokousten perustaminen, näiden vallan vahvistaminen ja virallistaminen sekä olemassa olevien kunnallisten elinten radikaali demokratisointi. Paikallisten kansankokousten tulisi myös luoda konfederalistisia verkostoja muiden yhteisöjen kanssa, jolloin liike laajenisi kansalliseksi ja jopa kansainväli-

seksi. Näin suorasti demokraattiset poliittiset instituutiot olisivat olemassa jo ennen vanhan yhteiskuntajärjestelmän hylkäämistä, eikä uusi suistuminen harvainvaltaan olisi todennäköistä vallankumoksen jälkeen. Lisäksi kansankokousten toiminta voisi saada aikaan paljon kaivattuja parannuksia ihmisten elinpiirissä jo silloin, kun poliittinen valta on vielä virallisesti valtiolla ja valtion alaisilla kunnallisilla päätöksentekovelillä.

Kommunistien mukaan kansankokoukset ajautuisivat todennäköisesti vastakkainasetteluun valtion instituutioiden ja kapitalistisen talouden kanssa, sillä valta ei voi olla samanlaisesti sekä valtiolla ja taloutta hallitsevilla suur yrityksillä että kansalla suorasti demokraattisissa instituutioissa. Näin syntyisi vallankumouksellinen jännite, jonka seurauksena kansankokoukset ottaisivat kaiken poliittisen päätäntävallan itselleen ja konfederaliatioilleen.

Kansankokousten perustamisen lisäksi kommunalistit suosivat osuuskuntia ja muita yhteistoimintaa opettavia vaihtoehtotalouden muotoja. Näihin pitäisi kuitenkin suhtautua lähinnä koulutuksellisina hankkeina, sillä kommunalistien mielestä niiden hengissä säilyminen ja kasvaminen kapitalismia haastaviksi voimiksi on sangen epätodennäköistä. Ennemminkin vaihtoehtotalouden saarekkeet joutuvat hengissä säilyäkseen omaksumaan yhä enemmän tavallisten yritysten toimintatapoja ja mukautumaan vallitsevaan talousjärjestelmään sen ehdoilla. Todellinen kamppailu käydään poliittisesta vallasta, jonka avulla myös taloudellinen toiminta on otettava kansankokousten suoraan hallintaan.

Luettavaa:

- * Janet Biehl: *Libertarian Municipalism: The Politics of Social Ecology*. Black Rose Books 1998.
- * Murray Bookchin: *From Urbanization to Cities. Toward a New Politics of Citizenship*. Cassell 1995.
- * Murray Bookchin: *Perspektiv för en ny vänster – essäer om direkt demokrati, moralisk ekonomi, socialekologi och kommunalism*. Frihetlig Press, 2003
- * www.demalt.info
- * www.social-ecology.org

Elämää ilman hierarkiaa

JUKKA LAITINEN

Ylivallan järjestelmä. Ylivallan toimintakulttuurit, rakenteet ja ajattelujärjestelmät tuntuvat nykyisin muodostavan lähes kaikenkattavan ja läpitunkemattoman hierarkian. Ajatuskin minikäänlaisesta yhteiskunnallisesta vapautumisesta alkaa näyttää naurettavalta. Vaihtoehtojen rakentaminen tai pelkästään niiden kuvittelu on vaikeaa. Ihmisiä patistetaan lapsesta saakka selviytymään yksin tai liittoutumaan kapeiden ryhmäintressien ajamiseksi järjestelmää kyseenalaistamatta, tavoittelemaan etuoikeutettuja asemia ja ennalta määrättyjä elämänpolkuja annetussa hierarkiassa. Ylivalta eri elämänalueilla näyttäytyy mystisinä "olosuhteina", joihin ei tunnu olevan mahdollisuutta vaikuttaa mutta jotka ohjaavat elämää. Nämä olosuhteet ovat seurausta hierarkisiin ja etuoikeutettuihin asemiin kiinnittyneestä vallasta. Tällainen valta on pysyvästi eriarvoistava tekijä. Missään kohtaa hierarkiassa ei kuitenkaan vallitse vapaus. Ylivalta on ulosulkevaa ja yhdenmukaistavaa hierarkian eri tasoilla. Roolien kautta sisäistyessään se edistää alistamisen ja alistumisen käyttäytymismalleja tai yksinkertaisesti välinpitämättömyyttä. Eivät vain ihmiset, vaan myös luonto ja eläimet ovat tämän yhteiskunnallisen ylivallan järjestelmän kohteina. Anarkismi ei vastusta valtaa sinänsä vaan ylivaltaa, joka on jähmettynyt ja epäsuhtainen vallan muoto. Valta voi olla myös kykyä aloitteellisuuteen, toimimiseen, tuntemiseen, tietämiseen ja ymmärtämiseen – kykyä tulla toimeen sosiaalisen elämän viidakossa. Hierarkisiin asemiin pohjautumaton valta on useimmiten yhteiskuntaa uudistava voima. Se kehkeytyy ja muovautuu jatkuvasti uudelleen inhimillisessä vuorovaikutuksessa.

Ulos hierarkiasta. Anarkia tarkoittaa vapaata yhteiskuntaa ilman hallitsijoita ja alamaisia, ylivaltaa, sortoa ja hierarkioita. Anarkia on hallitsemisesta ja sen kohteena olemisesta kieltäytyvien poliittinen periaate ja elämänmuoto. Anarkian hyväksyminen merkitsee hallitsemisen oikeutuksen ja käytäntöjen hylkäämistä. Hallinnan sijaan anarkistit asettavat yhtäläiselle vapaudelle perustuvan yhteistoiminnan. Yhteiskunnallinen elämä anarkian tilassa syntyy yhtei-

sistä tavoitteista ja ohjenuorista vapaiden ja autonomisten yksilöiden ja yhteisöjen kesken, eikä sen sisältö tai muoto ole ylivallan instituutioiden sanelemaa. Anarkia rakentuu yhteiskunniksi vapaan yhteenliittymisen kautta ilman keskitettyä poliittista auktoriteettia. Se ei kuitenkaan ole lopullinen ja muuttumaton järjestelmä. Anarkia ei koskaan täysin vastaa mitään yhteiskunnallista todellisuutta. Nykyisin se pääasiassa ilmenee ulospääsyn etsimisenä keskitetyn vallan ja hallitsemisen alaisuudesta. Vapaammassa yhteiskunnassa sen luonne voi ratkaisevasti muuttua. Anarkiaa ei voi ojentaa valmiina, vaan jokaisen yksilön, ryhmän ja sukupolven on keksittävä se uudelleen omasta tilanteestaan, historiastaan ja tavoitteistaan käsin.

Olemassa oleva anarkia. Elämä ylivallan järjestelmien keskellä olisi sangen lohdutonta ilman anarkian saarekkeita. Mikään elämänmuoto ei kuitenkaan ole niin ylivallan läpitunkema, etteikö siitä löytyisi monia anarkian ilmentymiä. Erilaisten resurssien vapaa käyttö, itseorganisoidumisen periaate ja vapaaehtoisien yhteistoiminnan lukemattomat muodot ovat käytännön anarkiaa, josta löytyy lukuisia esimerkkejä lähiympäristöstämme ja jopa joiltakin keskitetyn hallinnon alaisilta yhteiskuntaelämän lohkoilta. Ilman jonkinlaista arkipäivän anarkiaa yhteiskunnat tuskin edes pysyisivät pystyssä. Itseorganisoiduva toiminta tarkoittaa, että ihmiset luovat jotakin omista lähtökohdistaan käsin ja käyttävät suoraan päätäntävaltaansa asioissaan. Vallitsevan ylivallan rakenteita saatetaan käyttää soveltuvilta osin hyväksi, kun niihin tai niiden edustamiin periaatteisiin ei tarvitse mukautua. Itseorganisoiduminen on välttämätön edellytys anarkialle. Kun se samalla ilmentää pyrkimyksiä purkaa hierarkioita ja elää vapaan yhteistoiminnan periaatteiden mukaan, se on yhdenmukainen anarkismin ihanteiden kanssa. Olemassa olevaa anarkiaa ylläpitävien ja kehittävien käytäntöjen lisäksi ylivallan järjestelmät kohtaavat myös anarkistista vastarintaa. Anarkistista vastarinta on silloin, kun se ilmentää toiminnassaan vapaamman yhteiskunnan mahdollisuuksia eikä muodostu pelkäksi pysyväksi "kapinalliseksi"

alakulttuuriksi, joka vain oikeuttaa hallitsemista. Olemassa olevan anarkian edistäminen on anarkistisen yhteiskunnallisen muutoksen itsestään selvä lähtökohta. Pohjautumalla yhteiseen kokemukseen se tekee anarkismin ihanteet kommunikativiksi ja eläviksi. Yhteiskunnallisen muutoksen teoria ja käytäntö ovat näin myös parhaiten vuorovaikutuksessa ja rikastuttavat toisiaan.

Yhteiskunnallinen muutos. Kriittinen suhtautuminen ylivaltaan merkitsee jatkuvaa rajanvetoa sen ilmentymiin. Tällöin on kysymys oman autonomian eli itsemääräämisen ylläpitämisestä. Anarkian piirin laajentaminen on mahdollista kulloinkin vallitsevassa yhteiskunnallisessa tilanteessa siinä määrin, kuin ihmisillä on autonomiaa. Autonomia ylivallan järjestelmien keskellä on kuitenkin hyvin rajoittunutta. Tämän vuoksi on pyrittävä vaikuttamaan yhteiskuntaan myös laajemmin. Anarkismi ei pyri muuttamaan yhteiskuntaa ylhäältä käsin, keskitettyä valtaa ylläpitävien instituutioiden kautta. Yhteiskunnallisten liikkeiden mukautuminen keskitettyyn vallankäyttöön on jatkuvasti edistänyt ihmisten riippuvuutta hallitsemisen koneistoista. Näiden koneistojen haltuunottoon pyrkivät poliittiset vallankumoukset ovat puolestaan laajentaneet valtion ylivaltaa ja sortoa usein ennen näkemättömiin mittoihin. Koko virallinen politiikka on itse asiassa ylhäältä käsin organisoitujen ihmisryhmien hallitsemista. Ihmiset ovat valtion toimenpiteiden kohteita samoin kuin he ovat kapitalismissa lyhytnäköisesti ja it-

setarkoituksellisesti kasvavan tuotantokoneiston osasia. Anarkian ihanteet, kuten omaehtoisuus ja hierarkiattomuus, on ennalta suljettu ulosta näistä hallitsemiselle ja ylivalalle rakentuvista instituutioista. Yhteiskunnallisen

muutoksen keinot eivät ylipäätään ole moraalisesti neutraaleja. Ne kantavat mukanaan omaa toimintakulttuuriaan ja vaikuttavat myös päämääriin, joita niiden kautta ajetaan. Anarkismin keinojen on siis oltava koko ajan kytkeytyneitä sen päämääriin. Tämä tarkoittaa elämistä ja toimimista mahdollisuuksien mukaan siten, kuin jo eläisimme vapaassa yhteiskunnassa. Anarkistinen vallankumous on prosessi, jossa ihmiset tekevät oman historiansa asettamalla vapauden periaatteet ja käytännöt missä tahansa ja milloin tahansa ylivallan historian, olosuhteiden ja toimintakulttuurin sijaan. Inhimillisen vapauden laajentamiseen pyrkineet

liikkeet ovat historian saatossa koostuneet ihmisistä, joiden lähtökohdat ovat hyvinkin erilaisia. Ennakkoluulottomuus ja suvaitsevaisuus ovat näin anarkistisen muutoksen elinehtoja. Vapaudelliset liikkeet pitävät aina sisällään laajan kirjon näkökulmia, painotuksia, retoriikkaa ja tulkintoja. Anarkia kehittyi parhaiten erilaisten ajatusten, kokemusten, näkemysten ja perustelujen vapaassa vuorovaikutuksessa.

Kirjoitus on keskustelupaperi Joensuussa syksyllä 2004 alkaneelle anarkistiselle opintopiirille.

Lisätietoa: <http://cc.joensuu.fi/~jnsoa>.

Sivilisaatiokriittistä ekoanarkiaa

Anarkoprimitivismi

Anarkistit kritisoivat paitsi kapitalismia myös kaikkia muita ylivallan muotoja. Siis myös valtiota (mukaan lukien sosialistiset), uskontoa silloin kun sitä käytetään alistamisen välineenä, rasismia, siirtomaavaltaa, sukupuolista syrjintää, ikäsyrjintää, lajisyrjintää ja niin edelleen. Ekoanarkistit pyrkivät tiedostamaan kaikenlaiset alistamisen muodot, joista yksi perustuu ihmisen ja muun luonnon väliselle erottelulle. Anarkoprimitivistien mielestä alistamisen ymmärtämisen kannalta on hyödyllistä pohtia sivilisaatioiden syntyä ja kehitystä. Sivilisaation mukanaan tuomat alistavat ajattelu- ja käyttäytymismallit täytyy tiedostaa ja etsiä uusia olemisen tapoja, jotka toisaalta ottavat vaikutteita primitiivisistä kulttuureista ja toisaalta anarkistisesta vallan kriitikistä synnyttäen jotain täysin uutta. Anarkoprimitivististä yhtä totuutta ei ole – anarkoprimitivistit kritisoivat kaikkea ideologiaa (paremman puutteessa käytämme kuitenkin -ismi-päätteistä nimitystä). Tämäkin kirjoitus on siis vain kahden ihmiseläimen näkemys, joka tulee varmasti muuttumaan tulevaisuudessa.

Sivilisaation historia

On mahdotonta tietää, mitä tapahtui tuhansia vuosia sitten kun sivilisaatio syntyi. Voimme perustaa arvauksemme tuosta ajasta jääneisiin jäänteisiin (arkeologia) ja vielä elossa oleviin primitiiveihin kulttuureihin (antropologia). Sivilisaation määrittelystä ja synnystä on useita eri näkemyksiä. Useimpia näkemyksiä yhdistää ajatus luontosuhteen muutoksesta, tarkoittaen muutosta sekä suhtautumisessa muuhun luontoon kuin ihmiseen itseensä luonnon oliona. Keskeistä on ollut myös muutos sukupuolirooleissa – eräiden näkemysten mukaan sivilisaation historia on erityisesti naisen ja luonnon alistamisen historiaa. Toisaalta sivilisaatioille yhteisenä piirteenä voidaan nähdä pyrkimys jatkuvaan valloittamiseen, jossa imperiumi pyrkii laajenemaan ulkoisesti sekä ylivalta tiivistymään sen sisällä.

Anarkoprimitivismi on syntynyt hyvin pitkälti sen seurauksena, että muutamat radikaalit antropologit mursivat 1960-luvulla myytin keräilijä-metsästäjä-elämän kurjuudesta. He huomasiivat, että itse asiassa keräilijä-metsästäjät olivat tasapainoisia, terveitä, sukupuolisesti ja muutenkin tasa-arvoisia, vailla institutionalisoitunutta väkivaltaa ja elivät varsin rentoa elämää kuluttaen vain 2–4 tuntia päivässä selviämiseen – lopun ajan jäädessä elämästä nauttimiseen. Toisaalta 1980-luvulla arkeologit huomasivat kivikautisten ihmisten olleen vähintään yhtä älykkäitä kuin nykyihmisten. Sivilisaation historia on vähentyneen vapauden, lisääntyneen väkivallan, heikentyneen terveyden, lisääntyneiden mielen-terveys- ja ympäristöongelmien täyttämää.

Yhteistyö voi lisätä onnellisuuttamme mutta työnjaossa piilee myös alistavan hierarkian syntymisen vaara: henkilöt, jotka osaavat keskeisiä taitoja, saavat valta-aseman muihin nähden. John Zerzanin mielestä työnjako syntyi pikkuhiljaa täysipainoisesta kokonaisuustilasta hetkessä elämisestä vieraantumisen seurauksena. Symbolinen kulttuuri (abstrakti kieli, lineaarinen aikakäsitys, matematiikka, taide ja uskonto) on Zerzanin mielestä tämän vieraantumisen ilmentymää.

Seuraava askel vieraantumisessa oli kesyttäminen. Ihminen kesytti itsensä, eläimiä, kasveja ja maa-alueita. Jotta ihminen pystyi hallitsemaan muita, täytyi hänen erottaa itsensä muista. Hänen täytyi nähdä itsensä erillisenä muusta luonnosta - siksi hänen täytyi kesyttää itsensä tukahduttamalla kaikki villi: vaistonvaraisuus, seksuaalisuus, tunneäly ja niin edelleen. Vallanhimoiset miesyksilöt alkoivat sortaa ”heikompia” miehiä, naisia ja lapsia. Eläinten, kasvien ja maa-alueiden kesyttämisen myötä syntyi paimentolaisuus, maanviljelys ja kaivostoiminta, myöhemmin kaupunkikulttuuri, valtiot ja rahatalous.

Kesyttämisen myötä syntyi uusia sairauksia. Maanviljelys on tuhoisaa myös ympäristön

kannalta, kuten ympäristöhistorioitsijat tietävät – esimerkiksi ”hedelmällisen puolikuun” alue, yksi alueista joissa maanviljelys alkoi varhain, on nykyään aavikkoa. Maanviljelyn myötä ihmisiä oli helpompi hallita kun he olivat paikkaan sidottuja, ja eliitti pystyi varastamaan osan ruuasta itselleen ja tärkeimmille ”juoksupojilleen” kuten palkkasotureille, käsityöläisille, byrokraateille, taiteilijoille ja tieteilijöille. Kaivostoiminta paitsi tuhoaa jonkun kodin ja saattaa ihmiset vaaralliseen ja raskaaseen työhön, myös tarjoaa materiaalsen taustan metallituotteille (myöhemmin myös raskasmetalleja ja energiaa teollistumisen ja huipputeknologian tarpeisiin). Tärkeitä metalliesineitä olivat alussa muun muassa miekka ja aura – toisella orjuutettiin ihmisiä, toisella maata.

Teollistumisen, modernin kansallisvaltion ja tieteen kehityksen myötä sivilisaation katastrofit vain kiihtyivät ja syventyivät. Länsimainen sivilisaatio on tuonut meidät maailmanlopun partaalle. Ekohistorioitsija Clive Pontingin mukaan monet sivilisaatiot ovat kaatuneet ekologisen katastrofin siivittämänä. Ilmastonmuutos, geenikatastrofi, ydinsota, energiakriisi – siinä muutamia globalisoituneen länsimaisen sivilisaation tarjoamia massatuhon välineitä. Tämän ei tarvitse kuitenkaan olla maailmanloppu vaan toisaalta se voi olla uuden alku joka avaa ikkunoita kohti elämää jossa nautintomme perustuvat materialismin ja valloittamisen sijaan henkiseen hyvinvointiin.

Vieraantumisen ja sivilisaation psykologisen katastrofi ilmenevät vaikkapa masennuksen yleisyytenä ja lisääntyneinä väkivallantekoina. Sivilisaation kesyttämien ihmiseläinten terveys on niin huono että yhä useammat länsimaiset eivät kykene enää lisääntymään.

Selviytymisen ja maksimaalisen nautinnon strategioita

Tässä katastrofaalisessa tilanteessa anarkoprimittivistit pyrkivät toisaalta selviytymään ja toisaalta luomaan mahdollisimman nautinnollista elämää. Selviytymiskamppailu on moniulotteista. Toisaalta pyritään säilyttämään se mikä ”villistä” luonnosta ja kulttuureista on säilytettävissä kommunikaation ja suoran toiminnan menetelmien, toisaalta pyritään uudelleenvilliytymään murtamalla roolihaarniska ja opettelemalla selviytymistaitoja. Suoran toiminnan projekteja ovat olleet muun muassa metsien tuhoamisen tai geeniteknologian vastustaminen, villieläinten

vapauttaminen sekä alkuperäiskulttuurien selviytymistaisteluiden tukeminen.

Anarkoprimittivisiin ajatuksiin voi tutustua muun muassa lehtien Green Anarchy, Green Anarchist tai Anarchy: A Journal of Desire Armed tai nettisivujen (sic!) kuten greenanarchy.info tai primitivism.com kautta. Kirjoja, pamfletteja ja lehtiä voi tilata vaikkapa Muutosvoimalta (www.muutosvoima.net) tai Re-pressediltä (re-pressed.org.uk). Näitä seuraamalla voi löytää myös sivilisaatiokriittisten ekoanarkistien tapamiseen.

Anarkoprimittivistinen unelma on maailma, jossa ihmiset ovat vapaita niin ulkoisista sortajistaan kuin sisäisistä diktaattoreistaankin. Meidän on vaikea edes kuvitella tuollaista maailmaa, koska olemme niin perin pohjin sivilisaation kesyttämiä. Toisaalta meistä jokaisen sisällä kytee vielä villieläin. Kun olemme maistaneet estototonta hetkessä elämistä voimme päättää mikä on sopiva tasapaino spontaanisuuden ja suunnitelmallisuuden välillä. Ehkä erään Slug & Lettuce -lehden toimittajan haastatteleman alkuperäisasukkaan vastaus kysymykseen ”mitä teette kaikella vapaa-ajallanne?” antaa jonkinlaista osviittaa: ”Lepäilemme, juttelemme naapureiden kanssa, opetamme lapsiamme... ja rakastelemme paljon.”

Vaikeita kysymyksiä

Vaikka valtaosa maailman ihmisistä ymmärtäisikin sivilisaation katastrofin ja pysäyttäisi kuolemankoneen, jäisi jäljelle muutamia ongelmia. Planeetallamme ei riitä ruokaa kuudelle miljardille keräilijä-metsästäjälle. Tarvitaan siis jonkinlainen väliaikainen kompromissi. Tähän voisi olla vastauksena alhaisen teknologian ekokyläelämä ja permakulttuurityylinen metsäpuutarhurointi sekä asteittainen populaation vähentäminen keinoin jotka eivät rajoita vapautta. Meidän on myös vieroitettava itsemme tuhoisasta teknologiasta, vaikka se saisi tuhon lisäksi hyvääkin aikaan. Esimerkiksi sairaalat ovat tällaisia dilemmoja: ne saavat kiistatta aikaan hyvää ja ne vaativat kiistatta toimiakseen tuhoisan koneiston. Ehkä niitä ei tarvitse ensimmäisenä purkaa, mutta jonain päivänä niiden kohtaloa täytyy uudelleenarvioida, mikäli tuo päivä joskus koittaa.

Tätä ennen täytyy kuitenkin antaa ihmisille shokkihoitoa, läimäyksiä kasvoille: ”mikäli emme tee radikaalia muutosta, on vastassa ihmiskunnan sukupuutto”. Tässä tilanteessa ei ole varaa dogmaattiseen filosofointiin. Meidän on

luultavasti pakko käyttää teknologiaa ja tiedettä sivilisaatiota itseään vastaan, ainakin kommunikaatiovälineinä, samalla tietenkin tiedostaen niiden tuhoisuus, ja kehittäen vaihtoehtoisia kommunikaatiomuotoja kuten suullista tiedonvälitystä. Sen sijaan epärealistisiin teknoutopiisiin tai ”vallankumouksellisten etujoukkojen” vallankumouksen nimissä ajamiin vallanvaihtoihin meillä ei ole enää varaa, kuten ei myöskään

ole varaa hakata päätämme enää yhtään pidempään puoluepolitiikan ja lobbauksen kiviseiniin. On pohdittava keinoja kuinka selvitä henkisesti nykytilanteen rasittavuudesta ja sivilisaation satojen sukupolvien aikana luomista traumaista – ei pidä kuitenkaan pohtia liikaa – tilanne vaatii myös nopeaa laajamittaista hajautettua suoraa toimintaa niin elämäntavan muutoksen kuin kuolemankoneiston pysäyttämisenkin tiimoilta.

FEMINISMI(T) JA LÄNTISEN MAAILMANJÄRJESTYKSEN (T)UHO

Tämän artikkelin varhaisempi versio on julkaistu Toisen vaihtoehdon numerossa 158 (01/03). Alun perin kirjoitin lehteen hieman konkreettisemmän, feministiseen suoraan toimintaan kannustavan jutun. Joiltakin anarkisteiksi itsensä luokittelevilta saamassani palautteessa oli kuitenkin sen verran kummallisia käsityksiä feminismistä (sukupuolesta ja seksuaalisuudesta nyt puhumattakaan), että koin myös tällaisen perusselvityksen tarpeelliseksi. Tarpeelliselta se tuntuu yhä.

Usein kuulee väitettävän, että feministit – silloin kun feminismi ymmärretään positiivisena asiana – tahtovat yhtäläisiä mahdollisuuksia ja oikeuksia naisille ja miehille: palkkaerojen tasaamista, naisten tasavertaista pääsyä esimerkiksi julkiseen päätöksentekoon ja ylipäänsä naisten ja miesten välisen eriarvoisuuden poistamista. Arkipuheessa feminismillä tarkoitetaan usein juuri tällaista tasa-arvon aatetta, jossa niin sanottuun sukupuolieroon pohjautuva eriarvoisuus nähdään valheellisena, toisinaan sosiaalisesti tuotettuna, mutta aina joka tapauksessa epäoikeudenmukaisena rakennelmana. Suomenkin kaltaisessa ns. edistyneessä hyvinvointivaltiossa perinteiset käsitykset naisen paikasta ovat yhä aika pitkälti vallalla, vaikkei niitä aina varsinaisesti tiedostettaisikaan. Tämän eriarvoisuuden rakentuminen ja luonne on niin monisyinen ja hankala juttu, ettei siihen ole mahdollisuutta paneutua näin lyhyessä kirjoituksessa. Lisätietoa löytyy artikkelin loppuun listatuista kirjoista.

Monet feministit ovat kuitenkin kritisoineet edellä kuvaamaani tasa-arvoajattelua. Tällaisen tasa-arvoajattelun mukaan sille, että miehet ovat paremmassa asemassa kuin naiset, olisi ratkaisuna naisten nostaminen samalle tasolle, vallan kahvaan (oli se sitten parlamentaariseen politiikkaan tai yritysjohtajuuteen tai

minkä tahansa hierarkkisen järjestelmän hui-pulle). Tasa-arvofeminismissä ei siis pahemmin kiinnitetä huomiota esimerkiksi luokka- ja varallisuuseroihin – siihen, miten niin sanottu hyvä-osaisuus (niin kuin sen nykyään ymmärrämme) edellyttää joidenkin toisten huono-osaisuutta. Kriittiset feministit sen sijaan ovat kyseenalaistaneet hierarkkisuuksi ylipäänsä. Suomessa nämä puheenvuorot ovat kuitenkin jääneet hieman taka-alalle, koska niin sanotulla valtiofeminismissä on perinteisesti ollut täällä vankka jalansija – ”hyvinvointivaltiossa” kun tasa-arvon pitäisi jo olla saavutettu. Lisäksi tilannetta hankaloittaa se, että kun valtiofeminismissä on julkisen keskustelun kautta tullut se virallinen ja hyväksytty feminismin muoto, niin valtamedian ynnä muiden mielipiteenmuokkaajien kautta voi tulla sellainen käsitys, ettei muunlaista feminismiä olekaan. Kuitenkin erilaisia feminismejä on vaikka millä mitalla: on luokkataisteluun kannustavaa sosialistista feminismiä, miesten ja naisten eroon¹ pureutuvaa radikaalifeminismiä, rodun problematiikkaa pohdiskelevaa mustaa feminismiä, seksuaalisuuden merkitystä korostavaa lesbofeminismiä, länsimaista imperialismia vastustavaa jälkikolonialistista feminismiä, ihmisen ja luonnon välille tehtyä jakoa ja tämän jaon sukupuolittuneisuutta purkavaa ekofeminismiä

¹ Eron siinä mielessä, että koska tyttöjä ja poikia kohdellaan eri tavalla, koska heille sallitaan ja heiltä odotetaan eri asioita ja koska he kasvavat erilaisissa toimintaympäristöissä, he siinä samalla oppivat näkemään maailman hieman eri tavalla. Tässä sosialisointumisprosessissa heidän kokemuksensa (ja näin ollen myös tietonsa) todellisuudesta muotoutuvat erilaisiksi. Eikä tämä tietenkään jää vain johonkin myyttiseen varhaislapsuuteen, vaan samanhenkisiä odotuksia meihin kaikkiin kohdistetaan – ja me kohdistamme muihin – iästä riippumatta. Kyse on koko elämän kestävästä prosessista. Siksi myös muutos on mahdollinen.

– ja tietenkin (ainakin julkilausutusti) kaikkia sorron muotoja vastaan kamppailevaa anarkafeminismiiä.

Toinen yleinen virhekäsitys on se, että feminismi olisi jotenkin pelkästään naisia koskettava asia. Kuitenkin yhteiskunnassamme vallalla olevat sukupuoliroolit ja -odotukset koskettavat ihan kaikkia, sukupuolesta riippumatta. Miksi sitten sana 'feminismi', joka päällisin puolin tuntuisi

viittaavan vain naisiin, ja sen akateeminen vastine 'naistutkimus'? Osittain synnä on se, että sukupuolisorto vaikuttaa konkreettisesti juuri naisiin. Naisia halveksitaan, hakataan, raiskataan, tapetaan ja ylipäänsä alistetaan jo pelkän sukupuolensa takia. Miehet eivät perinteisesti ole kiinnittäneet tähän asiaan pahemmin huomiota; eriarvoisuutta voi olla vaikea huomata jos sitä ei tarvitse itse kokea – tai jos siitä hyöttyy jotenkin itse (vaikka huomaa-mattaan). Toisaalta feminismi-sanana käyttöä puoltaa myös se, että feminismillä on oma pitkä historiansa sekä poliittisena kamppailuna että kriittisenä teoriana. Tämä historia helposti kielletään nykypäivänä, kun aiempien feminististen ponnisteluiden vaikutus naisten tämänhetkisiin toimintamahdollisuuksiin jää tunnistamatta. Toisaalta naistutkijat ovat suhtautuneet varauksella ehdotuksiin muuttaa tieteenalan nimi esimerkiksi 'sukupuolijärjestelmien tutkimukseksi', koska tällöin olisi vaarana että tutkimus palaisi taas käsittelemään pelkästään miesten kokemusmaailmaan liittyviä aiheita. Esimerkkinä tällaisesta kehityksestä voisi mainita gay liberation -liikkeen, jossa lesboja koskettavat ja heidän esiintuomansa asiat sivuutettiin usein merkityksettöminä. Sittenminhän liike alkoi kulkea nimellä 'lesbian and gay liberation', mikä helpotti myös lesboaktivistien toimimista liikkeessä.

Nimeäminen ei siis ole mikään ihan merkityksetön sivuseikka, sillä sanat eivät koskaan ole pelkkiä sanoja: mankind (mieslaji) ihmiskunnasta, misanthropy (miesviha) ihmisvihasta, puhemies, palomies, hyvä jätkä, the greater good of man... Sanat piilottavat asioita ja tekevät toisia näkyviksi, sanoilla todellisuutta luodaan ja järjestetään ymmärrettäväksi. Tämän tietänevät myös kaikki kriittistä miestutkimusta Suomessa harjoittavat, koska

heitä ei tunnu haittaavan se että heidän tieteenalansa on (ainakin vielä tällä hetkellä) naistutkimuksen alaisuudessa. Kriittinen

miestutkimus muuten pohjaa feministisiin teorioihin ihan yhtä paljon kuin naistutkimuskin, joten

viimeistään nyt pitäisi olla selvää että mistään miesvihasta tässä ei todellakaan ole kyse.

Feministinen ajattelu ja tiedon paikantuneisuus

Se yleinen ihmisyyys, jota länsimaisen ajattelun perinteessä on pyritty määrittelemään ja joka on asetettu tiedon perustaksi, on perustunut lähes yksinomaan miesten kokemuksiin ja näemyksiin maailmasta. Ne suurmiehet, jotka ovat saaneet äänensä kuuluviin, ovat todellakin olleet miehiä² – ja vieläpä varsin korkeasta asemasta nauttivia miehiä. Tämän seurauksena heidän maailmankuvansa ovat ymmärrettävästi muodostuneet erilaisiksi kuin esimerkiksi naisten ja orjien (joilla ei ole nähty olevan ihmisarvoa ja joiden elämän tarkoituksiksi nämä samaiset suurmiehet ovat määritelleet palvelemisen). Länsimaisen tieteen lähtökohtana on ollut se, että tutkija olettaa tuottamansa tiedon olevan jotenkin yleispätevää, universaalia: yläluokkaisen ajattelijoiden näkemykset on yleistetty koskemaan koko maailmaa – ei pelkästään naisia, orjia ja muita länsimaissa(kin) alistettuja ryh-

² Eli heidät on kasvatettu käyttäytymään "miehisesti", heitä on kohdeltu niin kuin miehiä kohdellaan ja he ovat itse kokeneet olevansa miehiä – ja ovat näin ollen tavalla tai toisella myös käyttäytyneet sen mukaisesti. Mitä tämä "miehisuus" sitten on? Monesti sitä on todella vaikea huomata, koska periaatteessa kyse on siitä mitä pidetään normaalina. Totta kai se, mitä kulloinkin pidetään normaalina, vaihtelee historiallisesti ja kulttuurisesti. Tämä ei vähennä sen vetovoimaa jonakin "luonnollisena".

miä, vaan myös läntisen maailman ulkopuolisia kulttuureita. Nämä kulttuurit on sitten julistettu läntiseen kulttuuriin nähden alempiarvoisiksi, ”primitiivisiksi”, vain siksi että ne ovat olleet liian erilaisia. Samoinhan on käynyt kaikille sellaisille ajatuksille ja aatteille, jotka ovat poikenneet liikaa valtaapitävien (tai muuten vain vallalla olevista) näkemyksistä. Nykypäivän Suomessa tämän tietää jokainen, joka julistautuu häpeilemättä ja ääneen anarkistiksi – tai feministiksi.

Kriittiset feministit eivät väitä puhuvan-
sa jonkin yleismaailmallisen ihmisyyden nimis-
sä. He ovat päinvastoin korostaneet, että ihmiset
tietävät asioita eri tavoilla sen pohjalta, millaisissa
kulttuureissa ja millaisissa asemissa he elävät.
Kyse ei siis ole mistään ”biologisista” tai ”luon-
nollisista”³ ominaisuuksista. Tiedon tuottajan
merkitystä korostamalla feministit ovat kyseen-
alaistaneet länsimaisen tieteen lähtökohtana ole-
vaa objektiivisuuskäsitystä, eli sitä väitettä, että
jossain olisi olemassa jokin yksi ainoa totuus ja
että se olisi kenen tahansa löydettävissä joillakin
oikeilla tieteellisillä menetelmillä⁴. Raha puhuu
tiedemaailmassakin, ja vaikkei se nyt aina (siis
ihan aina) ihan sentään lopputulosta voisiakaan
määrätä, niin ainakin sen mitä ylipäänsä tutki-
taan ja mikä siis nähdään tutkimisen arvoiseksi.
Lisäksi jo pelkällä kysymyksenasettelulla ja tut-
kimuksen rajauksella voidaan hyvinkin tarkasti
ohjata tutkimusta kohti haluttua lopputulosta.
Tähän tutkimuksen rahoittaja (oli se sitten suuri
lääkeyhtiö tai kännykkäfirma tai ”yhteiskunta-
rauhan” säilyttämiseen pyrkivä valtionlaitos)
pystyy vaikuttamaan ilman kekulikonstejakin. Ja
tulokset julistetaan sitten tietysti yleispäteviksi,
jolloin vastakkaiset tulokset voidaan kuitata pel-
kästään toteamalla ne virheellisiksi.

Tällaisen tutkimuksen vastakohtana
feministien peräänkuuluttama tieto on pai-
kantunutta. Sen objektiivisuus tulee juuri sub-
jektiivisuuden myöntämisestä, eli varsinaisen
tiedonmuodostuksen ja etenkin itse tutkijan
omien arvoitusten – ja näin ollen mahdollisten
vääristymien – näkyväksi tekemisestä. Feminis-
tit korostavatkin, että ei ole yhtä ainoaa totuutta
vaan monia erilaisia näkökulmia, jotka voivat olla
aivan yhtä oikeita. Tämä ei tietenkään tarkoita
sitä, että mistään ei enää voisi sanoa mitään, että

kaikki sanottu olisi yhtä totta. Pikemminkin kyse
on vastavuoroisen keskustelun herättämisestä ja
muiden näkökulmien huomioonottamisesta. Täl-
löin esimerkiksi valkoisen, hyvin toimeentulevan
helsinkiläisen professorismiehen ei pitäisi voida
sanoa, millaista esimerkiksi köyhän bangladeshiläisen
yksinhuoltajaäidin todellisuus on ja mihin
suuntaan tämän elinympäristöä tulisi muokata.
Ongelmana ei ole vain se, että toisilla on enem-
män arvovaltaa ja uskottavuutta vaikkapa pelkän
koulutuksensa (ja ihonvärinsä, sukupuolensa,
luokka-asemansa...) johdosta. Vielä tärkeämpää
on se, että tällaisella asiantuntijavallalla on konk-
reettisia seurauksia ihmisille, joita tuskin edes
kuullaan heitä itseään koskevat asioissa.

Feminismi, anarkismi ja... kenen vapaus?

Menemättä sen syvemmälle eräisiin aika laajoi-
hin filosofisiin pohdiskeluihin (joista tietenkin
voi kysyä, onko niillä mitään tekemistä ihmisten
todellisten elämien kanssa... no, minusta niillä
kyllä on!) totean lopuksi sen, että mielestäni
anarkismia sellaisena kuin se vielä nykyäänkin
usein ilmenee vaivaa rationalistisen (eli objektiiv-
isen järjen voittokulkuun uskovan) länsimaisen
filosofian painolasti. Anarkismihan nähdään
usein eräänlaisena kaiken kattavana aatteena,
joka ei enää tarvitse muita näkökulmia koska
sen nähdään jo itsessään sisältävän ja ottavan
huomioon kaikki inhimillisen (ja joskus myös
ei-inhimillisen) elämän alueet. Sillä ei tunnu ole-
van merkitystä, että käytännössä myös anarkis-
tinen kamppailu ja teoretisointi on pitkälti ollut
(hetero)seksimin ja etenkin länsimaisen uni-
versalismin läpikäymä – jossain myyttisessä
(vallankumouksen jälkeisessä?) ’anarkistisessa
tilassa’, jossain kuvittelussa puhtaassa anarkis-
missa näitä ongelmia kun ei muka oikeasti ole
olemassa. Sitten kun aatteen – ja sitä seuraavien
ja toteuttavien ihmisten – sukupuolisokeuteen
yritetään kiinnittää huomiota, kritiikki sivuute-
taan helposti muka keinotekoisien erottelujen
tekemisenä, ehkä jopa sortavien rakenteiden
ylläpitämisenä. Vallankumoustahan ei saa kriti-
soida, vaikka se ylläpitäisikin sortoa ja seksistisiä
rakenteita. Tässä on kuitenkin pahasti sekoitettu
se, kuinka esimerkiksi sukupuolella ei pitäisi olla

³ Biologiaan (eli elämäntieteeseen) ja luontoon sukupuolten hierarkkisessa jaossa vetoavien selitysmallien kritiikkiä löytyy esimerkiksi Michel Foucault’n Seksuaalisuuden historiasta (Gaudeamus 1998) ja Thomas Laquerin kirjasta Making Sex: Body and Gender from the Greeks to Freud (Harvard University Press 1990).

⁴ Totuus-käsitysten historiasta länsimaisessa ajattelussa ks. esimerkiksi Tuija Pulkkisen Postmoderni politiikan filosofia (Gaudeamus 1998).

merkitystä, ja se, kuinka sukupuolella kuitenkin on merkitystä. Jotkut anarkisteiksi itsensä julistavat tuntuvatkin kuvittelevan, että koska anarkistista vapautta ei voi olla samaan aikaan eriarvoisuuden kanssa, täytyy eriarvoisuuden olemassaolo kieltää kokonaan – vapauden nimissä! Kuulostaa pahimmillaan aika samalta kuin jokin periyhdysvaltalainen liberalismi.

Vaikka siis anarkisti kuinka julistaisi ottavansa huomioon niin luokan, rodun, sukupuolen, seksuaalisuuden kuin myös kaikki muutkin ihmisiä (ja jopa eläimiä?) erottavat tekijät, niin käytännössä hyvin toimeentuleva valkoinen anarkistimies tuskin pystyy käsittämään ja käsittelemään tiettyjä asioita samalla tavalla kuin eriarvoisuudesta henkilökohtaisesti kärsivä köyhä bangladeshilainen yksinhuoltajaäiti, vaikka jälkimmäinen ei anarkismin oppeihin olisikaan perehtynyt. En nyt tietenkään tarkoita sitä, että hyvin toimeentuleva valkoinen anarkistimies olisi tästä syystä jotenkin pahempi tai arvottomampi kuin kukaan muu, vaan vain sitä, että myös valkoisen hyvin toimeentulevan anarkistimiehen tulisi pysähtyä kuuntelemaan mitä muilla on sanottavana. Etenkin jos näillä muilla on jotain huomautettavaa valkoisen hyvin toimeentulevan anarkistimiehen kirjoituksista ja/tai käytöksestä. En tietenkään tarkoita vain feministejä, vaan myös antirasisteja ja etnisyyksien tutkijoita, anti-imperialisteja ja jälkikolonialismin teoreetikoita, lesboja ja homoja ja transsukupuolisia, eläinten vapauttajia, tavallisia kadunnaisia ja -miehiä.

Sama pätee tietysti myös toisinpäin, sillä eihän mikään feminismikään itsessään ole yhtään anarkismia tai mitään muutakaan parempi -ismi (tai no onhan se minusta tietysti parempi kuin vaikka jokin fasismi, mutta eiköhän tässä kuitenkin tullut selväksi mitä ajan takaa). Siinä missä universaalien vapauden nimeen vannova anarkisti ei välttämättä ole täysin perillä siitä, mitä kaikkea hänen haikailemansa vapauden tiellä oikeastaan edes on, samoin monilta feministeiltä jää huomaamatta tärkeitä luokkaan, rotuun, seksuaalisuuteen ja lajiin liittyviä kysymyksiä. Feminismi, sellaisena kuin minä olen yrittänyt sitä tässä

hahmotella, onkin vain yksi tapa tarkastella ja yrittää ymmärtää maailmaa – yksi tapa pureutua siihen, millä tavalla tämä ”maailma” yritetään pakottaa yhdenlaiseksi yhdenmukaiseksi järjestelmäksi (kriittisten feminismien näkökulmasta esimerkiksi heteroseksuaalisuutta suosivaan kahden sukupuolen malliin). Toinen tällainen tapa on anarkismi, kolmas kapitalismi- ja globalisaatiokritiikki, neljäs (lähialue)veganismi ja niin edelleen. Kaikki nämä näkökulmat ja toimintaympäristöt yhdistämällä⁵ (jos niitä nyt koskaan voisi varsinaisesti edes erottaa toisistaan) ja huomioon ottamalla (tai ainakin siihen pyrkimällä) maailma saattaakin yhtäkkiä alkaa näyttää vähän isommalta paikalta. Ja siihen maailmaan mahtuu kyllä vielä rutkasti kyseenalaistamista ja keskustelua, puolin ja toisin.

TYTTÖ VARJOISALTA KUJALTA

Luettavaa:

- * hooks, bell: *Feminist Theory: From Margin to Center*. South End Press 2000.
- * Butler, Judith: *Hankala sukupuoli. Feminismi ja identiteetin kumous*. Gaudeamus 2005.
- * Davis, Angela: *Women, Race, & Class*. Vintage Books 1983.
- * McClintock, Anne: *Imperial Leather: Race, Gender, and Sexuality in the Colonial Conquest*. Routledge 1995.
- * Heller, Chäia: *Ecology of Everyday Life. Rethinking the Desire for Nature*. Black Rose Books 1999.
- * Cockburn, Cynthia: *The Space Between Us: Negotiating Gender and National Identities in Conflict*. Zed Books 1999.
- * Sipilä, Jorma & Arto Tiihonen (toim.): *Miestä rakennetaan, maskuliinisuutta puretaan*. Vastapaino 1994.
- * Jokinen, Arto: *Panssaroitu maskuliinisuus. Mies, väkivalta ja kulttuuri*. Tampere University Press 2000.
- * www.postanarchism.org

⁵ Juuri tähän myös anarkismi sellaisena kuin minä itse sen ymmärrän pyrkii. Kaikkien näkökulmien sisällyttäminen yhden sateenvarjo-ismien alle on kuitenkin hyvin ongelmallista, koska juuri tällöin itselle vieraimmat epäkohdat ja sorron muodot tuntuvat pakostakin vähemmän merkittäviltä kuin sellaiset, jotka konkreettisesti uhkaavat omaa henkilökohtaista arkeamme. Siksi anarkismi on minulle ennen kaikkea omaehtoisuutta, tee-se-itse-asennetta ja oman elämän haltuunottoa korostavaa ajattelua ja toimintaa. Muiden oman elämän haltuunottoon sitä sen sijaan ei voi pakottaa, eiväthän monet joidenkin anarkistien esittämät vaihtoehdot ja ratkaisumallit sovellu kaikkien ihmisten elämäntilanteisiin kaikkialla maailmassa. Ja jos anarkismin pelkistää helppoihin iskulauseisiin tyyliin ”kunnes kaikki ovat vapaita”, se ei enää oikeastaan sano mistään mitään – ei vapaudesta eikä etenään kaikista.

Alkuperäiskansat ennen ja jälkeen globalisaation

MAAN KUNNIOITUS

ULLA LEHTINEN

Globalisaatiosta puhuttaessa nostetaan harvoin esiin alkuperäiskansojen asema. Sen juuret juontavat siirtomaa-aikaan, jolloin harjoitettu ryöstötalous sai aivan uudet mittasuhteet rahatalouteen siirtymisen myötä. Euroopassa kuten muuallakin toimeentulon ja omaisuuden perusta oli siihen asti perustunut maahan. Maata ja sen tuotteita voitiin ryöstää, mutta sitä ilman ei tultu toimeen. Rahaa liikkui vain pienissä määrin, lähinnä rikkaiden käsissä, arvometallien rajoitetun saatavuuden vuoksi.

Tämä kaikki muuttui perinpohjaisesti Amerikan Eldoradon myötä. Kuuluisalla harha-

retkellään Kolumbus eksyi Amerikkaan ja löysi “inti-aanit” – ja samalla euroopalaisille käsittämättömän määrän kultaa ja hopeaa. Tästä seurasi satojen vuosien sairaus, kultakuume, pitkin mannerta. Kulta oli arvometalleista himoituin, ja vuosien 1500–1650 välillä sitä saatiinkin rahdattua Eurooppaan 200 tonnia. Kulta pysyi kuitenkin edelleen pääasiassa rikkaiden käsissä, suurten omaisuuksien vaihdon välineenä.

Se, mikä varsinaisesti mullisti Euroopan talouden – ja monen muunkin sen jälkeen – oli hopea. Yhdestä ainoasta vuoresta Bolivian Potosissa saatiin siirtomaa-ajalla 85% kaikesta käytössä olleesta hopeasta. Kyseinen Cerro Rico oli yli puolen kilometrin korkuinen hopeavuori, josta louhitusta hopeasta olisi saanut rakennettua sillan Potosista Madridiin asti. Tietenkin hopeaa löytyi muualtakin, myöhemmin varsinkin Meksikosta.

Hopean määrän valtava kasvu Euroopassa aiheutti rahatalouden räjähdysmäisen laajenemisen. Koskaan ennen ei niin monen ihmisen käsissä ollut ollut niin paljon rahaa. Hopeaa käytettiin miljooniin pieniin päivittäisiin vaihtoihin. Ensimmäistä kertaa suuret joukot ihmisiä kykenivät ostamaan ennen näkemättömiä määriä tavaroita. Markkinoille tarkoitettu tuotanto kasvoi kysynnän kasvaessa. Rahaa saattoi myös kerätä ja siirtää aivan toisella tapaa kuin maaomaisuutta, mikä mahdollisti pääomien kasautumisen. Omistaminen irtautui maasta, ja kokonainen talousjärjestelmä muuttui feodalismista kapitalistiseksi rahataloudeksi.

Amerikan alkuperäiskansoilta ryöstetty hopea ja työ loivat Euroopan rahatalouden ja kapitalismin perustan.

Juurevuus ja juurettomuus

Tietenkin ryöstökulttuurin on täytynyt alkaa jo paljon aikaisemmin. Ihmisten suhde luontoon on muuttunut. Oman ympäristön kunnioitus ja ylläpito on vaihtunut ympäristön riistoksi ja

uuden etsinnäksi entisen ehdyttyä. Kertakäyttökulttuuriin? Euroopan historiassa päästään ainakin yli 5000 vuoden taakse, jolloin jostain syystä juuriltaan tempautuneet indoeurooppalaiset kansat rynnistivät vanhaan Eurooppaan ja valtasivat sen. Ainakin siitä lähtien tämä juurettomien ihmisten virta on jatkanut matkaansa valloittaen, ryöstäen, alistaen ja tuhoten muita kansoja. Sen uusin nimi ja vaihe on globalisaatio.

Alkuperäiskansat puolestaan ovat yhteisöjä, jotka ovat pysyneet tietyllä alueella sukupolvien ajan, usein tuhansiakin vuosia. Yleensä

he ovat se ensimmäinen kansa, jonka tiedetään koskaan olleen alueella. Heille tasapaino luonnon kanssa on ollut elämisen ehto. Ihminen on osa tätä luontoa ja tasapaino itsensä – suomalaisittain siis oman luontonsa – kanssa on tärkeä osa tätä tasapainoa.

Emosen kuolema

Maa on alkuperäiskansoilla maaemo. Samoin on usein laita myös muiden luonnon peruselementtien kohdalla. Suomalaisenkin kulttuurin varhaisimmasta kerrostumasta löytyy maaemon lisäksi veen emo, Päivö eli Aurinkoemo, valkeen emo ja Ilmatar, maailman luoja. Näiden peruselementtien feminiinisyyttä lyö länsimaista miestä pahasti korville. Tämä aiheuttaa usein vakavan väärinymmärryksen. Maa ei tietenkään ole vain nainen vaan myös mies, lapsi, kaikki eläimet, kasvit, kivet jne. Maa on paljon suurempi kuin ihminen

ja hänen pienet kategoriansa. Se, että alkuperäiskansat kutsuvat näitä elementtejä emoiksi, johdetaan ihmisen itsensä suhteesta niihin: ihminen on niistä aivan yhtä riippuvainen kuin vastasyntynyt ihmislapsi on emonsa rinnasta ja hoivasta. Ilman emoa ei ole elämää. Ilman maata, vettä, ilmaa ja aurinkoa ei ole ihmiselämää.

Tällainen suhtautuminen vaikeuttaa tietenkin näiden elementtien riistoa ja tuhoamista. Niinpä emot onkin täytyneet hävittää ja korvata sotaisalla ukkosenjumalla. Luonto on muutettu länsimaisessa ajattelussa naiseksi, joka täytyy vallata, raiskata ja hallita. Tämä koskee ensimmäisenä ihmisen omaa luontoa. Isäjumalista siirryttiin tieteen alkuajoina raiskausmetaforiin Francis Baconin & kumppanien kielenkäytössä. Heille luonto oli rakastajatar, kurtisaani tai muu seksuaalisesti kiihottava nainen, johon tunkeudutaan, jota pakotetaan, jonka salat paljastetaan

Suomessa on useita järjestöjä ja ryhmiä, jotka tekevät yhteistyötä alkuperäiskansojen kanssa. Etnia ry. tiedottaa alkuperäiskansojen oloista, lähettää vetoamuksia, julkaisee Ensimmäiset kansat -lehteä ja järjestää erilaisia kulttuuritilaisuuksia kuten filmifestareita ja ajoittaisia kampanjoita. Myös Maan ystävillä on aika ajoin alkuperäiskansoihin liittyviä kampanjoita ja tiedotusta. Lähiaikoina käynnistyy yhteistyö Intian alkuperäiskansojen kanssa. Neljän Tuulen yhdistys puolestaan on järjestänyt useita kesätapahtumia, joissa on ollut vieraita alkuperäiskansoista ympäri maailmaa. Viime aikoina toiminta on lähestynyt myös omia juuriamme. Maailmankauppa Aamutähti on ollut vuosia pitkäjänteisessä yhteistyössä Guatemalan alkuperäiskansojen kanssa sekä tiedottamalla ja osallistumalla ihmisoikeustyöhön että käymällä reilua kauppaa kyläryhmien kanssa. Saamelaisjärjestöt tekevät työtä paitsi Suomen alkuperäiskansan saamelaisien myös muiden alkuperäiskansojen parissa. Suomalais-ugrialaisten kansojen kanssa yhteistyötä tekevät useiden edellä mainittujen järjestöjen lisäksi mm. monet ystävyysjärjestöt, Suomen sukukansojen ystävät ry. (SuSu), M. A. Castrénin seura ja muutamat ylioppilaskunnat.

Yhteistyö alkuperäiskansojen kanssa on tärkeää monestakin syystä. Paikallisten

kamppailujen on tärkeää tukea toisiaan onnistuakseen, sillä vastassa ovat usein hyvin suuret voimat kuten ylikansalliset yhtiöt, Maailmanpankki tai epädemokraattiset, etnisesti vinoutuneet hallitukset. Meillä on myös paljon opittavaa alkuperäiskansoilta – ja pitkä matka edessämme. On kuitenkin hyvä muistaa, että varsinainen ongelma on täällä, ja työtä maailman hulluuden ja ahneuden pysäyttämiseksi voi tehdä esimerkiksi paikallisissa ympäristöryhmissä ja globalisaatiokriittisissä liikkeissä oman yhteiskuntamme muuttamiseksi. Kolmanneksi työsarkaa on myös omien juuriamme etsimisessä: on hyvä tietää mistä tulemme ja arvioida kriittisesti sitä, millä ristiriitaisen kulttuurimme tarjoamalla rakennuspalikoilla haluamme rakentaa hyvää, tasapainoista tulevaisuutta. Onko se suomalainen metsäteollisuus vai vaikkapa jokaihminen oikeus olla luonnossa? Aivan aluksi tässä auttaa painuminen hiiteen – eli metsään meno ja siellä rauhoittuminen. Moni yllä mainituista järjestöistä tekee myös juurityötä. Esimerkiksi Katajamäen ekoyhteisö järjestää lukuisia juuritapaamisia ja keskustelutilaisuuksia vuosittain. Suomalaiseen luontosuhteeseen ja juurikulttuuriin liittyviä tapahtumia tulee esiin tuon tuostakin monien eri ryhmien toimesta. Kannattaa siis pitää silmät ja korvat auki.

ja jolta vedetään hunnut syrjään. Alkuperäiskansoille tämä rinnastuu lähinnä oman äidin raiskaukseen.

Nykyaikaisessa tieteessä luonto on yleensä jo tapettu: kuollut, mekaaninen kone. Luonto on jokin ihmisen ulkopuolella oleva asia. Luonnossa ei ole elämää eikä se synnytä mitään. Mistä ne perunat tulee? (Amerikan alkuperäiskansojen lahja meille nekin – tietysti pitkän yhteistyön tuloksena maaemon kanssa.)

Vain tämä maailma

Pallo on kuitenkin pyörinyt takaisin alkuperäiskansoille. Koska he ovat eläneet suoraan ympäröivästä luonnosta, sen tuhoutuminen on merkinnyt välittömästi myös heidän kulttuuriensa ja yhteisöjensä tuhoutumista. Kasveja, eläimiä, kieliä ja kulttuureja kuolee kiihtyvällä vauhdilla sukupuuttoon. Valkoisen miehen luoma hulluus ei kuitenkaan tunne rajoja. Ilmakehässä kiertävä radioaktiivisuus riittää jo nyt tappamaan kaiken elämän maapallolla. Ympäristömyrkyistä vapautta plänttiä ei maapallolta enää löydy, ne tunkeutuvat kaikkiin kudoksiin, vastasyntyneille jo äidinmaidossa. Geenimuunneltujen lajikkeiden maailmanvalloitus on alkanut. Pohjois-Amerikasta ei enää juuri löydy geenimuuntelusta vapautta rapsia tai maissia. Alkuperäiskansat voivat kuolla ensin, mutta valkoinen mies seuraa perässä.

Monet alkuperäiskansat ovatkin havahduneet siihen, että omalla tasapainoisella elämälään he eivät voi yksin pelastaa maapalloa. Jos valkoinen veli ei muuta elintapojaan, ihmiselämä (monen muun ohessa) on vaarassa hävitä kokonaan. Siksi monet alkuperäiskansat ja varsinkin niiden Vanhimmat ovat nousseet ympäristöliikkeiden johtoon ympäri maailmaa. Heillä on elintärkeää tietoa kerrottavana: miten säilyä hengissä ympäristötuhojen riivaamassa maailmassa. He tietävät yhä, miten elää tasapainossa itsensä, muiden ja ympäristönsä kanssa. Luonnonsuojelu alkaa ihmisen mielestä, suhteestamme luontoon. Maa ei kuulu ihmiselle. Ihminen kuuluu maalle.

Yksi keskeinen vaikuttaja Yhdysvaltain ydinkokeiden lopettamisessa länsi-shoshonien mailla on ollut Corbin Harney. Hän on joutunut todistamaan päättömien lasten syntymiä, lasten joilla on mahalaukku täynnä reikiä, jotka ovat sokeita tai joilla on useita ylimääräisiä raajoja. He eivät puhu teoriasta. He tietävät, mitä on elämä keskellä ympäristökatastrofia. He tietävät myös, ettei se rajoitu vain heidän maillensa: ydinpilvi jatkaa kiertoaan ympäri maailmaa. Kysymys ei ole enää jonkin yksittäisen kansan olemassaolosta, vaan koko ihmiskunnan ja elämän säilymisestä maapallolla ylipäätään. Corbin Harneyn sanoin: “Meillä on vain yksi maa, yksi vesi. Ei monta erilaista. Jollemme ymmärrä tätä ja ala tehdä yhteistyötä maapallon pelastamiseksi, sitä ei pian enää ole.”

Luettavaa:

* Weatherford, Jack: Indian Givers. Crown cop 1998.

* Harney, Corbin: The Way It Is. Blue Dolphin Publishing 1995.

* Storm, Hyemeyohsts: Seven Arrows. Ballantine Books 1972.

* Cameron, Anne: Daughters of Copper Woman. Harbour Publishing 2002.

* Eisler, Riane: Malja ja Miekka. WSOY 1988.

* Harding, Sandra: Whose Science? Whose Knowledge? Cornell University Press 1991.

* Plumwood, Val: Feminism and the Mastery of Nature. Routledge 1993.

* Aipin, Jeremei: Viimeinen aamutähti. Taifuuni 1996.

* Kovalainen, Ritva & Seppo, Sanni: Puiden kansa. Pohjoinen Periferia Publications 1997.

* Autio, Eero: Karjalan kalliopiirroukset. Otava 1981.

* Kemppainen, Iivar: Suomalainen mytologia. Kirja-Mono 1960.

* Suomen suvun uskonnot -teossarja. WSOY 1914–1918.

* www.shundahai.org

* www.suri.ee

* www.mafun.org

* www.maanystavat.fi

* www.oilwatch.org.ec

* www.f4world.org

* www.survival-international.org

* www.iwgia.org

* www.alkuperaiskansat.org

* www.helsinki.fi/hyy/skv

* www.helsinki.fi/jarj/macastren

'Kolmannen maailman nainen' globaalin kapitalismin ja länsimaisen hyvän tahdon puristuksissa

Länsimaisissa tiedotusvälineissä kolmannen maailman naiset on perinteisesti kuvattu köyhyyden, katastrofien ja miesvallan alistamina uhreina, jotka tarvitsevat länsimaisten ihmisten myötätuntoa ja apua. Viime aikoina tämän mielikuvan rinnalle on syntynyt uusi, omaehtoista toimijuutta korostava käsitys, jossa naisten on vihdoinkin nähty ottavan elämänsä haltuun – tarkoittaapa se sitten työskentelyä kenkätehtaassa tai seksiturismissa. Tässä artikkelissa tarkastelemme, miten sekä uhriuden että voimautumisen mielikuvia tuotetaan samoista Eurooppa-keskeisistä lähtökohdista. Koska mielikuvat ja puhutavat ovat tärkeitä mielipiteenmuokkaajia ja koska niihin tukeutuen tehdään erilaisia ihmisten – niin läheisten kuin kaukaistenkin – elämiin vaikuttavia tekoja, pyrimme korostamaan näiden mielikuvien muuttuvuutta kiinnittämällä tarkastelumme yhtäältä länsimaisen kehitysajattelun historiaan ja toisaalta siihen rooliin, joka kolmannen maailman naisille on tuossa ajattelussa pedattu¹. Esimerkiksi kehystäessämme käsitteen 'kolmannen maailman nainen' heittomerkeillä tarkoitamme juuri sitä mielikuvaa, joka kolmannen maailman naisista on luotu länsimaisessa yleistävässä ja yksinkertaistavassa kehityspuheessa. Kyse on rikkaiden maiden odotuksiin ja tarpeisiin perustuvasta käsitteellisestä rakennelmasta, jolla ei ole mitään tekemistä köyhissä maissa elävien naisten arkitodellisuuksien kanssa. Naisten vaihtelevien yhteiskunnallisten ja kulttuuristen

taustojen sivuuttaminen johtaa yksinkertaistaviin tulkintoihin naisten asemasta ja siihen vaikuttavista tekijöistä.

Kehitys ja tasa-arvo

Kehityksestä tuli lännen ja kolmannen maailman suhteita jäsentävä käsite toisen maailmansodan jälkeen, kun kolmannen maailman köyhyyttä alettiin lännessä pitää kommunismin nousulle altistavana tekijänä. Vanha imperialistinen hyödyntävitte-lupolitiikka oli tarkoitus korvata köyhien maiden kansantaloutta ja infrastruktuuria vahvistavilla kehitysprojekteilla. Tarkoitusta varten perustettiin lukuisia kansainvälisiä organisaatioita, kuten Maailmanpankki, Kansainvälinen valuuttarahasto ja erinäisiä YK:n alaisia järjestöjä. Uuden, suunnitelmallisen ja säännöstellyn talousjärjestelmän uskottiin edesauttavan kasvua ja kansallista kehittymistä, mutta 1970-luvulle tultaessa oli kuitenkin jo käynyt selväksi, ettei uusi järjestelmä toiminut sen reilummin kuin vanha kolonialistinen järjestelmäkään. Kau-

¹ Ihmisen identiteetti ymmärretään monilla eri tieteenaloilla nykyään sosiaalisten ja kulttuuristen rakenteiden tuottamaksi, sen sijaan että kyse olisi jostain jumalan tai yhtä lailla mystifioidun "biologian" määräämästä muuttumattomasta ihmisluonnosta. Tämä ei kuitenkaan tee eriarvoisuutta, sortoa ja kärsimystä yhtään sen vähemmän todelliseksi: sosiaaliset ja kulttuuriset rakenteet eivät tuota kaikkia samalla tavalla ja samoihin asemiin. Todellisuuden sosiaalinen rakentuminen ei tarkoita sitä, että sosiaalisen todellisuuden alla olisi jokin aidompi "luonnollinen" tai "biologinen" todellisuus, jota sosiaaliset tekijät vain kuorruttavat. Käsitteemme niin maailmasta kuin myös itsestämme syntyvät sosiaalisessa vuorovaikutuksessa, ja juuri näiden käsitysten pohjalta määrittyvät sekä mahdollisuutemme toimia tässä maailmassa että konkreettinen toimintamme sijnä: mihin uskallamme ja ylipäänsä voimme ryhtyä, mikä on meille helppoa ja mikä vaikeaa, mihin ruumiimme tottuu ja millaiseksi se tottumuksiemme myötä muotoutuu. Ihmiset siis ovat eri asemassa, erilaisissa tilanteissa, erilaisissa ympäristöissä – erilaisia. Eroissa on kuitenkin myös samankaltaisuuksia, jotka mahdollistavat yhteistyön jaettujen vaikkakin eri ihmisiin eri tavoilla vaikuttavien yhteiskunnallisten epäkohtien ristipaineissa.

pan rajoitteet ja viennin yksisuuntaisuus olivat tehneet kehitysmaat riippuvaisiksi länsimaiden myöntämistä lainoista, mikä esti kehitysmaita järjestämästä tuotanto- ja yhteiskuntarakenteita omista lähtökohdistaan.

Kehitystoimenpiteiden sukupuolisokeutta alettiin kritisoida lännessä 1970-luvulla, kun feministinen liike voimistui Yhdysvalloissa ja Euroopassa. Naiset oli siihen asti sisällytetty kehitysprojekteihin lähinnä vaimoina ja äiteinä, mikä näkyi esimerkiksi 1960-luvulla kehitys yhteistyöjärjestöjen kampanjoissa äitien ja heidän lapsiansa hyvinvoinnin edistämiseksi: kampanjat pyrkivät hillitsemään aliravitsemusta ja väestönkasvua levittämällä ravitsemusopillista ja perhesuunnittelua edistävää tietoa kehitysmaiden naisille. Feministit kritisoivat tällaisia kampanjoita perinteisten sukupuoliroolien vahvistamisesta ja naisten omien intressien unohtamisesta. He pyrkivät vahvistamaan naisten mahdollisuuksia omaan toimeentuloon ja kansantaloudellisesti tuottavaan työhön. Kehitysmaiden naisille annettiin myös lainopillista neuvoa sukupuolisesta syrjinnästä.

1970-luvun kehitys yhteistyön feministiset painotukset noudattivat siis pitkälti liberaalin tasa-arvofeminismin periaatteita, joiden ydinajatuksena oli naisten yhteiskunnallisten toimintamahdollisuuksien nostaminen miesten vastaavien tasolle. Osallistuminen kodin ulkopuoliseen työelämään nähtiin keskeisenä tasa-arvoa edistävänä tekijänä. Painopiste ei kuitenkaan ollut ainoastaan naisten voimauttamisessa, vaan naisten resurssien tehokkaamman hyödyntämisen ajateltiin myös edistävän kehitystä bruttokansantuotteessa mitattavan taloudellisen kasvun kautta. Tällainen ymmärrys naisten aseman ja kehityksen suhteesta toteutui selvästi esimerkiksi YK:n julistaman naisten vuosikymmenen (1975–1985) linjauksissa.

Tasa-arvofeministien kehitysjatteluun

kohdistui kuitenkin kritiikkiä jo 1970-luvulla. Marxilaisfeministien näkökulmasta liberaalifeministit eivät kiinnittäneet tarpeeksi huomiota materiaaliseen eriarvoisuuteen, kuten rikkaan lännen ja köyhän etelän väliseen kuiluun tai luokkaeroihin kehitysmaiden

sisällä. Heidän mukanaan sukupuolten välinen epätasa-arvo oli seurausta laajemmista taloudellisista ja tuotannollisista suhteista. Täten esimerkiksi naisten kytkeminen kodin ja perheen piiriin ei joutunut niinkään miesten intresseistä, vaan kapitalistisesta talousjärjestelmästä, joka nojasi palkattoman kotityön ja tuottavan työn erottelulle: kotityö nähtiin perustana työvoiman jatkuvuudelle. Syy naisten sortoon oli marxilaisfeministien mukaan siis sama sekä lännessä että kolmannessa maailmassa, mutta tämän lisäksi he näkivät kehitysmaiden kärsivän alisteisesta asemastaan myös globaalissa taloudessa.

Tasa-arvoajattelun kritiikkiä alkoivat 1970–80-luvuilla esittää myös monet kolmannen maailman naiset. He suhtautuivat varauksella länsimaisen feminismin pyrkimykseen osoittaa naisten alistuksen yleismaailmallisuus, koska tämän pyrkimyksen katsottiin tähtäävän ennen kaikkea feministisen politiikan perustelemiseen ja vahvistamiseen lännessä eikä niinkään epätasa-arvon poistamiseen lännen ja kolmannen maailman välillä. Naiskeskeisellä lähestymistavallaan länsimaiset feministit sulki tarkastelunsa ulkopuolelle usein myös luokan, etnisyyden, uskonnon ja seksuaalisuuden merkityksen naiseuden rakentumisessa. Kun kolmannen maailman naisten asemaa tulkittiin lähinnä länsimaisen kehityksen mittareilla, syntyi mielikuva kaikkialla samanlaisesta perinteen ja miesvallan alistamasta 'kolmannen maailman naisesta', joka voi vain odottaa pelastusta – eli länsimaisten feministien väliintuloa. 1980-luvulla kolmannen maailman naisten äänitorveksi

muodostuikin kansalaisaktivisteista, poliittisista vaikuttajista ja tutkijoista koostunut Development Alternatives with Women for a New Era (DAWN) -järjestö, joka korosti naisten aseman tilannekohtaista tarkastelua jonkin kuvittelun globaalien sisaruuden sijaan.

1990-luvulla kysymys sukupuolesta vakiintui yleisesti kehitysyhteistyötä tekevien tahojen ohjelmalistoilta. Tarkastelun painopiste ei enää ollut yksinomaan naisten asemassa, vaan myös erilaisissa sukupuolittuneissa ja ihmisissä sukupuolittavissa tavoissa ja käytännöissä. Näihin epäkohtiin haettiin muutosta erilaisilla sosiopoliittisilla uudistuksilla ja valistuskampanjoilla. Sukupuoliajattelun valtavirtaistuminen on kuitenkin merkinnyt sen poliittisen painoarvon vähenemistä: sukupuolesta on tullut käsite, joka voidaan laittaa palvelemaan keskenään hyvinkin erilaisia tarkoituksiperiä. Esimerkiksi Maailmanpankki on ”ottanut sukupuolen huomioon” politiikassaan korostaen muun muassa sitä, ettei naisia tulisi tarkastella pelkinä kehitys- ja tukitoimenpiteiden kohteina vaan myös taloudellisina toimijoina. Taustalla tässä ei niinkään ole pyrkimys naisten omaehtoisten toimeentulomahdollisuuksien lisäämiseen, vaan pikemminkin näkemys kolmannen maailman naisista halpana ja joustavana työvoimana, jonka tehokkaampi hyödyntäminen palvelee monesti lähinnä suuryritysten ja kansallisten eliittien voitontavoittelua.

Maatalouden naisistuminen

Vaikka naisten asemaa kolmannessa maailmassa on lännessä tarkastelu vaihtelevista näkökulmista, itse länsimaisen kehityksen ihannetta on harvoin kyseenalaistettu. Lähtöoletuksena on ollut käsitys sosiaalisesta evoluutiosta, joka kulkee alkukantaisista keräily- ja metsästisyhteisöistä kohti länsimaissa jo toteutunutta modernia yhteiskuntaa. Modernia yhteiskuntaa luonnehtivat muun muassa jako julkisen ja yksityisen alueeseen sekä valtion, kansalaisyhteiskunnan ja markkinoiden pyhä kolminaisuus yhteiskunnan perustana. Feministien korostama julkinen osallistuminen naisten tienä vapauten on sekin sidoksissa länsimaisen kehityskulun perinteeseen. Sen ongelmallisuus käy ilmi esimerkiksi tarkasteltaessa kehitysmaiden maataloustuotannon muutoksia.

Naisten rooliksi kehitysmaiden ruoantuotannossa on perinteisesti jäänyt perheen omaksi ravinnoksi tarkoitettujen kasvien viljely, kun taas miehet ovat vastanneet taloudellisesti

tuottavien kasvien viljelystä. Asetelmaan on kuitenkin tullut muutoksia sen jälkeen, kun länsimaat ja niiden hallitsemat kansainväliset rahoituslaitokset alkoivat 1980-luvulta alkaen vaatia lainojensa ehdoksi kehitysmaiden talouskasvua hidastavien rakenteiden purkamista. Tämä rakennesopeuttaminen on tarkoittanut esimerkiksi julkisten palvelujen yksityistämistä ja leikkauksia valtion sosiaalimenoista, tukien suuntaamista maatalouden (erityisesti rahakasvien viljelyn) tehostamiseen ja verohelpotusten luomista ylikansallisille yrityksille kansainvälisten sijoitusten houkuttelemiseksi. Käytännössä tästä on seurannut köyhien maiden maataloustuotannon yksipuolistuminen, kun maiden talous on tullut riippuvaiseksi muutaman tuetun vientikasvin ja näiden jalosteiden tuotosta. Ajatus naisista halpana ja joustavana työvoimana on ohjannut maataloustuotannon rakennemuutosta siten, että monin paikoin naiset muodostavat jo selvän enemmistön viljelijöistä. Esimerkiksi Kaakkois-Aasiassa naiset tekevät 90 prosenttia riisinviljelyn vaatimasta työstä, ja Saharan eteläpuolisessa Afrikassa naiset tuottavat 80 prosenttia sekä kotitalouksien käyttöön että myyntiin menevistä elintarvikkeista.

Muutos ei ole kuitenkaan horjuttanut vakiintunutta sukupuoliasetelmaa perusravinnonviljelyssä, vaan vastuu perheiden ravinnontuotannosta on edelleen pääosin naisilla. Tältä osin naisten asema on heikentynyt entisestään, koska rahakasvien viljelyn viedessä yhä enemmän peltopinta-alaa on ruokakasvien viljely siirretty kestävään viljelyyn paljon huonommin soveltuville, toisistaan erillisille reuna-alueille. Naisten tuottavan työn ja heidän tulojensa lisääntyminen ei sekään ole välttämättä merkinnyt naisten entistä suurempaa itsenäisyyttä, sillä toisin kuin miehiin, naisiin kohdistuu voimakas sosiaalinen paine kuluttaa ansaitut rahat perheen hyvinvointiin. Keskittyminen toimeentulomahdollisuuksien lisäämiseen naisten voimauttamisen väylänä ei siis johda toivottuihin tuloksiin, jos naisten elämää määrittävät sosiaaliset ja kulttuuriset tekijät jätetään huomiotta.

Yksi keskeinen syy siihen, miksei naisten lisääntynyt osallistuminen tuottavaan viljelyyn ole johtanut heidän itsemääräämisensä vahvistumiseen, on ollut seurausta naisten rajallisista mahdollisuuksista omistaa maata. Perinteiset tavat ja niiden pohjalta muovatut lait ovat monin paikoin esimerkiksi Afrikassa perustuneet isältä pojalle siirtyvään perimysjärjestykseen, jolloin naisilla ei ole ollut mahdollisuutta omistaa maata

itse vaan ainoastaan käyttää ensin isänsä ja myöhemmin aviomiehensä omistamaa maata.

Toisaalta maanomistajuuskaan ei automaattisesti johda päätäntävaltaan maan käytöstä. Esimerkiksi Intian Keralassa, jossa ylemmissä kasteissa omaisuus on perinteisesti siirtynyt äidiltä tyttärille, perheen pää on tavallisesti kuitenkin mies, joka yleensä myös päättää maan käytöstä. Tämä asetelma onkin pitkälti vain vahvistunut viime vuosikymmeninä, kun talouden vapautuminen on tehnyt maasta tärkeän investointikohteen. Aviomiehet ovat muuttaneet alun perin naisten omistuksessa olleen maan omaksi pääomakseen myymällä sen korkeaan hintaan ja käyttämällä tuoton joko oman yrityksen perustamiseen tai uusien sijoitusten tekemiseen. Vaikeutunut taloudellinen tilanne on johtanut myös maanviljelyn kannattavuuden heikentymiseen, mikä on saanut varsinkin miehet hakeutumaan kodin ulkopuoliseen palkkatyöhön. Vastuu tilanhoidosta on tässä tapauksessa jäänyt naisille, mutta lujassa istuvat käsitykset miesten ja naisten töistä eivät ole muuttuneet. Naisten on esimerkiksi ollut vaikea saada valtion järjestämää maanviljelijöiden neuvonta-apua, koska oletuksena on, etteivät naiset vastaa tilojen päätöksenteosta.

Aikaisemmin Keralassa monet naiset pääsivät terveydenhuollon ja koulutuksen kaltaisten julkisten palveluiden piiriin nykyistä paljon kattavammin. 1990-luvulla vauhtiin päässeiden rakennesopeuttamisten ja julkiset palvelut jyräävän talouskasvun myötä naisten mahdollisuudet saada näitä palveluja ovat merkittävästi kaventuneet. Keralan esimerkki osoittaa, kuinka naisten alistuksen syynä pidetyt ”perinteiset tavat” eivät ole mikään aina ja kaikkialla samanlaisena vaikuttava patriarkaatti: talouskasvun nimissä toteutettava kehitys usein entisestään tukee sukupuolittuneita toimintatapoja ja vaikeuttaa mahdollisesti tasa-arvoisempien käytäntöjen vahvistumista.

Nainen, luonto ja kehitys

Maataloustuotannon naisistuminen kytkeytyy osaksi laajempaa kysymystä naisten voimaantumisen ja luonnonvarojen käytön välisestä suhteesta. Kun 1990-luvun hallitsevaksi kehityssuuntaukseksi muodostui Maailman ympäristökokouksessa Rio de Janeirossa vuonna 1992 lanseerattu kestävä kehityksen politiikka, alettiin eri kehitys yhteistyöjärjestöissä kiinnittää enenevässä määrin huomiota naisten merkitykseen ympäristöä muokkaavissa käytännöissä.

Esiin nostettiin naisten keskeinen rooli ruokakasvien viljelyssä ja polttopuiden hankinnassa sekä heidän kasvava osuutensa vientiviljelyssä. Tämä teki naiset näkyviksi keskeisinä toimijoina ympäristön pilaantumisessa, elvyttämisessä ja kestävässä käytössä. Samaan aikaan huomio suunnattiin kuitenkin myös siihen, miten naisten toiminta on kytköksissä sukupuolten väliseen epätasa-arvoon esimerkiksi maanomistajuusky-symyksessä ja kotitalouksien valtahierarkioissa. Ympäristön suojeluun tähtäävien toimenpiteiden olikin siis lähdeittävä kyseenalaistamaan perustavampia valta-asetelmia arkipäiväisten toimien taustalla. Kuitenkaan itse ajatusta jatkuvasta bruttokansantuotteen kasvusta ei kyseenalaistettu: riittävänä muutoksena pidettiin sitä, että naisten asema parantuisi ja heidän ympäristöä muokkaavat toimenpiteensä olisivat ekologisesti kestäviä.

Feministit ovat kritisoineet tätä kestävä kehityksen politiikkaa siitä, että kun naisten toimintaa tarkastellaan välineellisesti ympäristönsuojelun näkökulmasta, naisten vaihtelevat elämäntilanteet ja voimavarat jäävät vaille huomiota. Naisten aseman tarkasteleminen tilannekohtaisesti voisikin tuoda esiin sen, etteivät naisten intressit ole välttämättä aina yhdenmukaisia ympäristönsuojelullisten pyrkimysten kanssa. Samaa kritiikkiä on esitetty myös länsimaissa ekologisemman kuluttamisen puolesta puhuvia kohtaan, koska heidän puheenvuoroissaan jää usein huomiotta naisten vastuu perheen ruoka- ja kotitalousostoksista. Kuluttajakansalaisuutta ja yksilökuluttajan valinnanvapautta painottavan kulutuskritiikin kohteeksi joutuvatkin siis helposti valtasuhteissa jo valmiiksi heikossa asemassa olevat ryhmät, ja varsinaiset syylliset – ylikansalliset yhtiöt ja kansainväliset talousjärjestöt – jäävät taka-alalle.

Ekofeminismi ja luonnon luonnottomuus

Naisten, luonnon ja kehityksen suhdetta on tarkasteltu myös ideologisemmalla tasolla, jolloin huomio on kiinnitetty lännen ja kolmannen maailman suhteiden taustalla vaikuttaviin ajattelurakenteisiin. Esimerkiksi tunnetun ekofeministin ja kansalaisaktivistin Vandana Shivan mukaan länsimaista kulttuuria luonnehtii kaksijakoinen ajattelu, jossa toistensa vastakohtiksi asetetaan esimerkiksi mies ja nainen sekä kulttuuri ja luonto. Nämä jaottelut kytkeytyvät toisiinsa siten, että ’mies’ määrittyy erilliseksi ’luonnosta’ ja on täten kyvykäs hallitsemaan ja kontrolloimaan sitä, kun taas luonto määrittyy passiiviseksi,

feminiiniseksi materiaksi. Shiva näkeekin länsimaiden tunkeutumisen kolmanteen maailmaan (ensin kolonialismin ja nykyään globaalin kapitalistisen markkinatalouden ja sitä tukevien kehitysprojektien muodossa) patriarkaalisina väliintuloina, joiden tavoitteena on alistaa hallitaviksi kehitysmaiden luonto ja alkuperäisväestö, erityisesti naiset.

Ongelmalliseksi Shivan ajattelun tekee se, että myös hän itse ottaa lähtökohdakseen naisen ja luonnon yhteyden ja rakentaa poliittiset visionsa sen varaan. Ajatuksena on, että koska naiset ja luonto ovat saman valtarakenteen alistamia, naisilla on miehiä parempi ymmärrys ympäristöongelmien luonteesta ja tämän seurauksena automaattisesti luontoystävällisempiä toimintamalleja näiden ratkaisemiseksi. Taustalla on vielä voimakkaampi oletus naisia ja luontoa yhdistävästä elämän luomisen ja ylläpidon kyvystä, joka Shivan edustaman ekofeministisen suuntauksen mukaan sekä naisilla että ”Äiti Maalla” ajatellaan olevan.

Monet ns. yhteiskunnalliset ekofeministit ovat kuitenkin kritisoineet pyrkimyksiä rakentaa yhteyttä naisen ja luonnon välille. Heidän mukaansa tässä on vaarana tuottaa ja vahvistaa mielikuvia yleismaailmallisesta ja yhtenäisestä naiseudesta ja luonnosta, mikä taas osaltaan pitää yllä edellä hahmoteltuja länsikeskeisiä käytäntöjä ja rakenteita. Pikemminkin tulisi tarkastella ilmiötä tilannekohtaisesti ja eritellä, millaisten kulttuuristen, ideologisten ja materiaalien ehtojen varassa sukupuolten väliset (valta)suhteet kulloinkin muotoutuvat ja mikä yhteys niillä on ympäristöä muokkaaviin käytäntöihin. Esimerkiksi luonnon kunnioittamiseen perustuva maailmankatsomus voi kaikesta huolimatta elää rinnakkain luontoa riistävien sosiaalisten ja taloudellisten rakenteiden kanssa, ja kuten edellä kävi ilmi esimerkiksi perimysjärjestyksen

kulkeminen äidiltä tyttarelle ei välttämättä johda naisten päättänytvaltaan jokapäiväisen elämän ympäristöä muokkaavissa käytännöissä.

Mitä kehityksen jälkeen?

Olemme edellä pyrkiessämme havainnollistamaan, miten ymmärryksemme maailmasta ja toimintamme tässä maailmassa perustuvat usein aika huteriin käsityksiin niin meille kaukaisista kuin myös läheisemmistä asioista ja ilmiöistä. Olenaista tässä on se, että läheinen ja kaukainen määrittyvät – ja arvottuvat – aina suhteessa toisiinsa. Näin ollen samalla, kun kaukainen ’kolmannen maailman nainen’ on länsimaissa määrittynyt heikoksi ja sorretuksi uhriksi, länsimainen nainen on suhteessa tähän määrittynyt vahvaksi ja hyväntahtoiseksi auttajaksi, jolla on omat asiat kunnossa. Tämänkaltaiset eronteot pitävät vielä tänäkin päivänä yllä käsitystä kolmannen maailman maista alikehittyneinä, passiivisina pahoinvointivaltioina – ja länsimaista jo loppuun asti kehittyneinä hyvinvointivaltioina. Oireellista näissä varsin yksioikoisissa jaotelluissa on se, miten hyvinkin erilaisia kulttuureja, maita ja jopa maanosia – niissä elävistä ihmistä puhumattakaan – niputetaan yhteen kuvitteellisen käsitteen ’kolmas maailma’ (tai kehitysmaat tai etelä tai kaksi-kolmasosa-maailma)² alle. Saman käsitteellisen rajanvedon myötä myös yhtä lailla monimuotoinen länsi (tai teollisuusmaat tai pohjoinen tai yksi-kolmasosa-maailma) pelkistyy yhdeksi yksipuoliseksi mielikuvaksi, jonka tehtävänä on pitää yllä uskoa kehitykseen, ihmiskunnan täydellistymiseen länsimaisen maailmankuvamme ja elämäntapamme väistämättömän leviämisen myötä. Tällainen kehitysusko tarkoittaa lähinnä luottamusta jatkuvaan talouskasvuun ja länsimaisten elin- ja kulutustapojen luontaiseen ylivertaisuuteen.

Vallitsevassa globaalissa talousjärjestel-

² Kolmas maailma -nimitys juontaa juurensa kylmän sodan aikaiseen jaotelluun, jossa länsimaat julistettiin ensimmäiseksi maailmaksi, sosialistinen itä toiseksi maailmaksi ja näiden ulkopuolelle jääneet tai jättäytyneet köyhät maat kolmanneksi maailmaksi. Jaottelu kehitysmaihin ja teollisuusmaihin puolestaan perustuu paitsi länsimaiseen kehitysoptimismiin myös vanhentuneeseen kansallisen teollisuustuotannon malliin – nykyäänhan ylikansallinen teollisuus on pitkälti levittäytynyt juuri halvan ja sorretun työvoiman ”kehitysmaihin”. Jakoa (köyhän) etelän ja (riikkaan) pohjoisen/lännen välillä taas on kritisoitu maantieteellisestä yksinkertaistamisesta. Kaikissa näissä jaotelluissa oletetaan yhdenmukainen, maantieteellisesti rajattava alue, jota voi kutsua kolmanneksi maailmaksi, kehitysmaiksi tai eteläksi. Jälkikolonialistifeministi Chandra Talpade Mohantyn mukaan tällaista yhdenmukaisuutta ei kuitenkaan ole olemassa, vaan hierarkkisesti jakautunut maailmamme olisi mielekkäintä nimetä yksi-kolmasosa-maailmaksi ja kaksi-kolmasosa-maailmaksi. Tämä jako korostaisi ensinnäkin resurssien kasautumista vain harvoille (yksi-kolmasosa-maailma) maapallon enemmistön (kaksi-kolmasosa-maailma) eläessä köyhyydessä. Lisäksi jako irrottaisi rikkauden ja köyhyyden maantieteellisistä rajoista: siinä missä köyhissä maissa on erittäin rikkaitakin ihmisiä, myös rikkaissa maissa on erittäin köyhiä ihmisiä.

mässä vaikuttavaa ajatusta kehityksestä ei voi ymmärtää vain kolmanteen maailmaan suuntautuvina (sosiopoliittisina) toimenpiteinä ja projekteina. Nykyään kehitys on pesiytynyt ennen kaikkea vapaakaupan ideologiaan, jonka mukaan talouskasvu johtaa yleiseen vaurastumiseen eli myös kaikkein köyhimpien ahdingon lieventymiseen. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että ”kehitystä” toteuttavat kulutus- ja elintavoillaan myös jokapäiväistä elämäänsä lännessä elävät tavalliset ihmiset. Kehityskritiikki ei kohdistukaan enää ainoastaan lännen kolmannessa maailmassa harjoitamiin kehitystoimenpiteisiin vaan lisäksi yhä enemmän läntisen maailman ”sisäisiin” käytäntöihin: yksinkertaisimmillaan pelkkiin kulutusvalintoihin ja ”ostamalla äänestämiseen”, kriittisimmillään sekä epäreilujen suuryritysten viherpesukampanjoihin että reilujen, hyväntahtoisten ruohonjuuritason järjestöjen lobbaus- ja brändäysprojekteihin. Mutta olipa kyse minkä tahansa tavaran liikkumisesta millä tahansa periaatteilla, toiminnan kyseenalaistamattomana lähtökohtana tuntuu yltiökaupallisessa nyky-yhteiskunnassamme olevan pyrkimys vaikuttaa ensisijaisesti yksilöön ja yksilön valintoihin. Tällöin oletuksena on, että kuluttaminen on ainoa tai ainakin merkittävin tapa muuttaa maailmaa. Samalla kuluttamisesta on tullut tärkeä tekijä yksilön identiteetin rakentumisessa. Itsekeskeinen kapitalisti ja hyväntahtoinen maailmanparantaja seilaavat samassa veneessä, mutta minne jäikään veneen rakentaja?

Monet niin feministien kuin muidenkin hyvää tarkoittavien toimijoiden suosimat viralliset kanavat ja keinot eivät tunnu riittävilta aikaamme luonnehtivassa tilanteessa, josta käytetään nimitystä globalisaatio mutta joka yleensä tarkoittaa lähinnä talouden globalisaatiota – ei ihmisten ja ajatusten vaan rahavirtojen ja kaupankäynnin ”vapautumista” ja ”maailmanlaajuistumista”. Tässä tilanteessa valtiovaltaa on yhä vaikeampi ja vaikeampi erottaa yhtiövallasta. Tässä tilanteessa ihmisten, yhteisöjen ja kokonaisten kansojen merkitystä mitataan ennen kaikkea tuottavuuden ja tehokkuuden kriteerein.

Miten sitten voisimme omassa arkielämässämme – täällä kaukaisessa lännessä – vastustaa edellä kuvailemaamme kehitystä ja sitä tukevaa länsimaista kulttuuri-imperialismia? Eurooppa-keskeisen feminismin valta-asemaa kirjoituksillaan horjuttanut Chandra Talpade Mohanty peräänkuuluttaa antikapitalistista ja anti-imperialistista feminismiä, feminismiä ilman rajoja. Tämä uudenlainen feministinen

projekti kykenee tekemään vallan mekanismit näkyviksi lähtemällä marginaalisimpien yhteisöjen (kaksi-kolmasosaa-maailma) marginaalisimpien jäsenten (naiset) elämästä ja kokemuksista. Mohantyn mukaan juuri kaikkein alistetuimpien naisten näkökulmasta voi alkaa kuvitella yhteiskuntaa, joka kykenisi todennäköisesti kohteelmaan kaikkia jäseniään oikeudenmukaisesti. Samalla on tärkeää pitää mielessä, ettei myöskään alistetusta asemasta puhuvaa tule automaattisesti korottaa minkään yleispätevän, kaikkia alistetuja koskevan tiedon auktoriteetiksi. Tällainen vain omalta osaltaan jatkaisi ’kolmannen maailman naisen’ määrittelyn – jonkin lopullisen ja kaikkia koskevan totuuden etsinnän – länsimaisista perinnettä.

Lännen ja kolmannen maailman entistä tiiviimpi mutta monimutkaisempi yhteys asettaa haasteita myös feministiselle politiikalle. Mitä mahdollisuuksia erilaisissa toimintaympäristöissä vaikuttavilla naisilla on rakentaa epähierarkkisia poliittisia suhteita? Tansanialainen naisaktivisti Fatma Alloo pitää tärkeänä erityisesti asiantuntijuuden merkityksen kyseenalaistamisesta. Alloon mukaan länsimaisilla kehitystyöntekijöillä on niukasti annettavaa kolmannen maailman naisille, jollei heillä ole omaa kokemusta kamppailusta naisten oikeuksien puolesta. Alloo peräänkuuluttaakin ruohonjuuritason yhteyksien luomista. Omaehtoinen verkostoituminen, suorat yhteydet eri kulttuuripiireissä (kaukana ja vähän lähempänäkin) eläviin ihmisiin ja kokemusten jakaminen voi auttaa itse kutakin näkemään asiat hieman laajemmassa kehityksessä – ja opettaa näkemisen ja katsomisen ohella myös kuulemaan, kuuntelemaan. Asiantuntijuuden ja kulttuurissamme hallitsevien mediakuvastojen kyseenalaistaminen ei toki tarkoita sitä, että meidän pitäisi tai että ylipäänsä edes voisimme tukeutua pelkästään arkitietoomme, johonkin meille muka välittömästi läsnäolevaan ”aitoon” kokemukseen. Kyse on ennen kaikkea sen tiedostamisesta, että kaikki tieto tuotetaan aina jostakin/jonkun näkökulmasta³. Se, mitkä näkökulmat kulloisessakin tilanteessa ovat olennaisia, liittyy pitkälti siihen, kenen elämänpiiriä tuotettu tieto ja sen pohjalta tehdyt toimintasuunnitelmat konkreettisimmin koskettavat.

Ehdottoman tärkeää on myös alkaa kyseenalaistaa ja ”oppia pois” omia vakiintuneita ajattelu- ja toimintamallejamme. Se mitä ja miten opitaan ja ketkä mitäkin oppivat liittyy olennaisesti yhteiskuntiemme sosiaaliseen järjestymiseen. Institutionalisoituissa oppimistilanteissa

tieto esitetään usein muuttumattomina faktoina. Tällaista oppimista tukee ns. arkipärjien kehittyminen: tietyt ja tietynlaiset ”totuudet” muuttuvat ajattelumme näkymättömiksi perustoiksi, joita emme osaa kyseenalaistaa koska emme varsinaisesti tule edes ajatelleeksi niitä. Poisoppimisessa ei niinkään yritetä päästä eroon jo tällä tavalla opitusta, vaan päin vastoin kyseenalaistamattomiksi totuuksiksi unohtunut tieto pyritään nostamaan takaisin tietoisuuteemme. Tällöin sitä voitaisiin vihdoinkin problematisoida, tarkastella hieman kriittisemmin. Esimerkiksi 1970-luvun radikaalifeministien tiedostamisryhmissä naiset oppivat kokemuksiin jakamalla, että heidän tilanteensa eivät olleetkaan pelkkiä yksittäistapauksia, ns. henkilökohtaisia ongelmia, vaan olennainen osa patriarkaalisen yhteiskunnan laajempia käytäntöjä ja rakenteita. Jaetut sorron kokemukset sekä herättivät naiset tietoisuuteen alistetusta asemastaan että voimauttivat heidät kamppailemaan yhdessä yhteisen tilanteensa parantamiseksi.

Poisoppimisen ei tietenkään tarvitse tapahtua pelkissä varta vasten järjestetyissä kokoontumisissa tai kasvokkain kohtaamisissa. Bengalilaissyntyisen feministifilosofi Gayatri Chakravorty Spivakin hahmotelussa poisoppimisen prosessiin sisältyy esimerkiksi sen huomaaminen, kuinka hallitsevat kuvaukset maailmasta sekä erilaisissa kulttuurintuotteissa että tiedonvälityksessä johdattelevat ihmisiä unohtamaan alistettuihin ryhmiin kuuluvien todelliset elämät ja kokemukset. Kuka tahansa voi ryhtyä pehmittämään jähmeää maailmankuvaansa yksinkertaisesti ottamalla ihmisten oman tiedontuotannon vakavasti. Tässä olennaisinta ei ole niinkään se, tapahtuuko oman maailmankuvan kyseenalaistaminen esimerkiksi iranilaisen Marjane Satrapin nuoruudenkokemuksista kertovan Persepolis-sarjakuvan vaiko filippiiniläisten sokerityöläisten lakosta ja sen väkivaltaisesta lopettamisesta raportoivan lennän pohjalta. Olennaista on oppia olemaan pitämättä virallista, valtamedian tuottamaa tietoa automaattisesti epävirallista, ruohonjuuritason tiedotusta luotettavampana. Suuryhtiöiden omistuksessa olevien (tai niiltä saatavien mainostulojen va-

rassa toimivien) yksityisten mediayhtymien ja yhteiskuntarauhaan ja kunniallisten kansalaisten kasvattamiseen tähtäävien ”julkisten” medioiden sijaan tietoa voi hakea vaikkapa surffaamalla Indymedia.orgin kaltaisille vaihtoehtouutisivustoille tai tutustumalla lähialueen kansalaisjärjestöjen lehtivalikoimiin.

Toiseksi on tärkeää kiinnittää huomiota siihen, mitä ylipäänsä kutsumme arjeksi, ja sen rakentumiseen: oman arkemme suoraan yhteyteen muiden ihmisten arkiin. Mikä mahdollistaa jokapäiväisen elämämme, valintamme ja tekemme, elintasomme ja tottumuksemme? Mitä valintoja ja tekoja mahdollistamme itse omalla toiminnallamme? Mitä – ja keiden – mahdollisuuksia arkipäivämme sulkee pois? Kaikki ns. arkipäiväiset tekemme aamukahvin keittämisestä iltautusten katsomiseen ovat aina tavalla tai toisella sidoksissa joidenkin muiden arkipäiviin. Tieto siitä, kuka käyttämämme tuotteet ja palvelut tekee ja miten, auttaa hahmottamaan paikallisesti vaihtelevia tilanteita ja niiden maailmanlaajuisia kytköksiä. Viime kädessä kyse ei kuitenkaan ole pelkistä yksittäisistä tuotteista tai palveluista eikä edes siitä, mitä kautta nämä hankitaan: itse kuluttaminen on alkanut jäsentää arkipäiväämme siinä määrin, ettei sille enää tahdota nähdä vaihtoehtoja. Vaikka vapaakaupan liberalistinen mantra kuinka vetoaisi yksilöllisen kuluttaja-kansalaisen valinnanvapauteen, yksilöllisyyttä ja autonomiaa ei tule ymmärtää muusta maailmasta irtautumisena vaan päinvastoin tiiviinä suhteena maailmaan: yksilöllisyys rakentuu paljolti juuri vuorovaikutuksessa muiden ihmisten ja yhteisöjen kanssa, osana yhteisöjä. Asettamalla yksilö ja autonomia vastakkain yhteisön (eli muiden yksilöiden) kanssa uusintetaan sellaista mustavalkoista vastakkainasettelua, joka vahvistaa ihmisten irrallisuuden ja epävarmuuden tunteita. Fatma Alloo – lukemattomien muiden feministien tavoin – korostaakin sen tärkeyttä, että lännessä irrottauduttaisiin yksilökeskeisestä ajattelusta ja pyrittäisiin näkemään rakenteellisia syitä ”henkilökohtaisten” tragedioiden takana. Köyhyys lännessä ja kolmannessa maailmassa ovat sidottuina samoihin globaaleihin prosesseihin.

³ Tällaisessa huomautuksessa on aina se vaara, että lukija luulee kirjoittajan julistavan jonkinlaisen ”kaikki on suhteellista”-ajattelun nimeen. Emme missään nimessä tarkoita sitä, että kaikki tieto pätsi vain ja ainoastaan siihen asemaan josta se on tuotettu, vain ja ainoastaan tiedon ”alkuperäiseen” tuottajaan – emmekä myöskään sitä, että omakohtaisen tiedon tuottaja olisi aina automaattisesti ”oikeassa”, aina tietoinen kaikista hänen omaan tiedontuotantoonsa vaikuttavista tekijöistä. Tämä olisi jälleen ääri-individualistista uskoa ainutlaatuisen yksilön kaikkivoipaan kykyyn tuottaa ainutlaatuista tietoa maailmasta jossa elää, sen sijaan että myös itse yksilö ymmärrettäisiin tämän maailman ja siitä tuotetun tiedon avaamien erilaisten toimintamahdollisuuksien tuottamaksi.

Poisoppiminen ei ole päämääräha-kuista, se ei pyri tietämykseen jonka saavutettuaan voisi omahyväisesti vain pysähtyä. Toimintaa ei ole oppimisen jälkeen vaan erottamattomana osana sitä. Mikäli käyttämämme toiminnan käsite tuntuu tässä jäävän hieman epämääräiseksi ja luonteeltaan avoimeksi, niin näin sen pitää ollakin: toiminta määrittyy aina kulloisenkin tilanteen mukaan. Yhtäällä joku voi ryhtyä spontaanisti toimeen seksististä tai rassistista katumainontaa kohdatessaan, toisaalla joku toinen voi tehdä hyvinkin pitkäjänteistä järjestötyötä erilaisten alistettujen ryhmien kamppailujen tukemiseksi.

Poisoppiminen ei tarkoita länsimaisen yksilösubjektin kehitystä kohti omaa täydellistymistään. Sellaiseksi se saattaa kuitenkin jäädä, mikäli se irroteetaan konkreettisesta, suorasta toiminnasta. Niin oppiminen ilman toimintaa kuin myös toiminta ilman oppimista johtavat itseään ruokkivaan kehään, josta etuoikeutetussa asemassa olevien on yhä vaikeampi ja vaikeampi irtautua.

F-PISTE

F-piste on naistutkimuksen opiskelijajärjestö Turun yliopistossa. Sen toimintaan ovat tervetulleita paitsi naistutkimuksen opiskelijat myös muut sukupuolen ja seksuaalisuuden problematiikasta kiinnostuneet. F-piste pyrkii raivaamaan tilaa luovalle toisin toimimiselle uralähtöisen tehokkuusajattelun hallitsemassa akateemisessa maailmassa. Haluamme viedä naistutkimuksen teorian tutkijoiden kammioista ja konferensseista kaduille, osaksi laajempaa sortavia käytänteitä vastustavaa toimintaa, ja tuoda naistutkimukseen erilaisten poliittisten ala- ja vastakulttuurien kriittisiä näkemyksiä. F-pisteen kirjastosta voi lainata anarkafeminismiä, ekofeminismiä, queer-teoriaa, marginalisoituja seksikulttuureja, naismerirosvoja ym. valtakriittistä toimintaa ja ajattelua käsittelevää kirjallisuutta. Lisäksi julkaisemme säännöllisen epäsäännöllisesti ilmestyvää f.-lehteä ja välitämme muiden järjestöjen ja toimijoiden kirjoja, pamfletteja ja omakustannezinejä. Yhdistyksen www-sivut löytyvät osoitteesta <http://org.utu.fi/tyyala/f-piste>.

Luettavaa:

- * Airaksinen, Jaana & Tuula Ripatti (toim.): Rotunaisia ja feministejä. Nais- ja kehitystutkimuksen risteyskohtia. Vastapaino 1999.
- * Saunders, KriemHild (toim.): Feminist Post-Development Thought. Rethinking modernity, post-colonialism and representation. Zed Books 2002.
- * Bhavnani, Kum-Kum & John Foran & Priya Kurian (toim.): Feminist Futures: Re-imagining Women, Culture and Development. Zed Books 2003.
- * Sweetman, Caroline (toim.): Women, Land and Agriculture. Oxfam GB 1999.
- * Sandilands, Catriona: The Good-Natured Feminist. Ecofeminism and the Quest for Democracy. University of Minnesota Press 1999.
- * Alaimo, Stacy: Undomesticated Ground. Recasting Nature as Feminist Space. Cornell University Press 2000.
- * Shiva, Vandana: Staying Alive. Women, Ecology and Development. Zed Books 1989.
- * Spivak, Gayatri Chakravorty: Maailmasta kolmanteen. Vastapaino 1996.

Lisäksi ainakin yliopistojen kirjastoista löytyy monia mielenkiintoisia kehitys- ja naistutkimusaiheisia lehtiä, kuten Canadian Woman Studies – les cahiers de la femme, jonka kestävän kehityksen teemanumero (Vol. 23:1, Fall 2003) oli yksi artikkelimme taustateksteistä. Nämä kirjastot ovat kaikkien käytettävissä.

REILU KAUPPA JA KAPITALISMI

Reilu kauppa on eräs hyvä keino maailmantalouden rakenteiden alistamien maiden ja väestöryhmien olojen parantamiseksi ja näiden rakenteiden epäoikeudenmukaisuuden ja radikaalin muuttamistarpeen pitämiseksi asialistalla. Mutta reilun kaupan ongelma on sama kuin kaupan, eli markkinoille tuottamisen ongelma yleensäkin: viime kädessä on melko samantekevää – sikäli kun tavoitteemme on päästä eroon kapitalismista ja sen tuotantologiikasta – maksetaanko tuotteesta jonkin verran korkeampi hinta, tuleeko tuottaja tällä hinnalla toimeen joten kuten, paremmin, hyvin tai loistavasti, jos osa luodusta arvosta kuitenkin menee kauppiaan pääoman kasaamiseen ja siis kapitalististen tuotantosuhteiden ikuistamiseen.

Lisäarvo on se osa tuotteen arvosta, jota kapitalisti ei maksa arvon tuottaneelle työläiselle vaan jonka hän pitää itsellään. Tätä kutsutaan riistoksi. Lisäarvon salaisuus piilee ihmisen kyvyssä valmistaa enemmän arvoa kuin mitä hänen työvoimansa ylläpitäminen vaatii. Koska useimmat ihmiset eivät kykene hallussaan olevilla tuotantovälineillä hankkimaan elantoa itselleen, he joutuvat myymään työvoimaansa niille, jotka tuotantovälineet omistavat. Tämän omistussuhteen nojalla kapitalistit onnistuvat riistämään osan luodusta arvosta omaan hallintaansa ja maksamaan palkkoina vain sen verran kuin on välttämätöntä.

Riistosuhde ei rajoitu pelkästään palkkatyöläisen ja teollisuuskapitalistin suhteeseen, vaan itsenäinen pientuottaja on samalla tavoin kauppias-kapitalistin armoilla. Hän voi joutua luovuttamaan tälle ilmaiseksi osan luomastaan arvosta ja pitämään itsellään vain sen verran kuin tarvitsee omaan tai perheensä elämiseen.

Sikäli kun reilu kauppa ostaa palkkatyönä valmistettuja tuotteita, mistään reiluudesta ei kannata puhua, koska palkkatyöläiselle ei koskaan makseta palkkana kaikkea hänen luomaansa arvoa – jostainhan kapitalistinkin on elettävä. Mutta siinäkin tapauksessa, että keskityttäisiin vain itsenäisiin pientuottajiin, jotka elävät omasta työstään, kaupan reiluus – siinä määrin kuin se mielletään yleistämiskelpoiseksi yhteiskun-

nalliseksi ratkaisuksi – kohtaa ongelmia: itsenäinen pientuottaja tuottaa markkinoille enemmän kuin kukaan muu, ja juuri tämä on ongelma.

Sikäli kun yksittäiset työläiset pystyvät itse tuottamaan kaiken tarvitsemansa, mitään vaihdon tarvetta ja siis markkinoita ei ole olemassa. Mutta työnjaon edetessä työläiset eivät enää pysty tai heidän ei enää kannata valmistaa kaikkea tarvitsemaansa itse, vaan he alkavat vaihtaa omia tuotteitaan muiden valmistamiin erilaisiin tuotteisiin, joihin he kokevat tarvetta. Tällaisessa tilanteessa tavaroita aletaan valmistaa käyttöarvon sijasta vaihtoa silmälläpitäen. Tämä logiikka toteutuu tänä päivänä yhä selvemmin siten, että tavaroiden valmistuksen syynä ei ole inhimillinen tarve vaan se, arvioidaanko valmistetun tuotteen menevän kaupaksi. Työttömyys, tuotantokapasiteetin vajaakäyttö, valmiiden tuotteiden tuhoaminen hinnan pitämiseksi tarpeeksi ylhäällä, ylituotanto, ja monenlainen muu haaskaus ovat oireita tästä.

On tärkeää huomata, että tämä ei johdu kenenkään pahansuopuudesta, ahneudesta tms. Kyse on markkinoiden omasta sisäisestä toimintalogiikasta, joka pakottaa tuottajat kilpailemaan keskenään ja valmistamaan tuotteita suunnitelmattomasti.

Mitä tuottaja tekee työstään saamallaan tulolla? Hän voi käyttää (tai joutua käyttämään) sen kokonaan elämiseensä (tai perheensä elämiseen), jolloin hän aloittaa uuden tuotantokierroksen alusta ja käyttää jälleen työstään syntyvän arvon kokonaan elämiseensä jne. Tai hän voi ehkä onnistua säästämään osan siitä, jolloin hän kenties laajentaa tai muutoin kehittää toimintaansa ja tuotantovoimiaan helpottaakseen omaa työtään, ts. luodakseen vastaavan arvon lyhyemmässä ajassa (tai kääntäen: suuremman arvon samassa ajassa).

Kuta ahkerampi ja taitavampi tuottaja, sitä enemmän hänen on halutessaan mahdollista periaatteessa säästää ja laajentaa toimintaansa. Entä ne, jotka eivät ole yhtä tuotteliaita tai joilla ei ole käytössään yhtä tehokkaita tuotantomenetelmiä? Markkinoille tuotettaessahan tuottajien välillä vallitsee kilpailu, koska selvittääkseen heidän on saatava tuotteensa myydyksi. Kilpailun logiikka toimii yksittäisten tuottajien tarkoituksista ja hyvästä tahdosta riippumatta. Mitä tapahtuu niille tuottajille, jotka eivät saa tuotteitaan myydyksi? Millä tavoin estetään yksittäistä tuottajaa – joka kai on omien tuotanto-

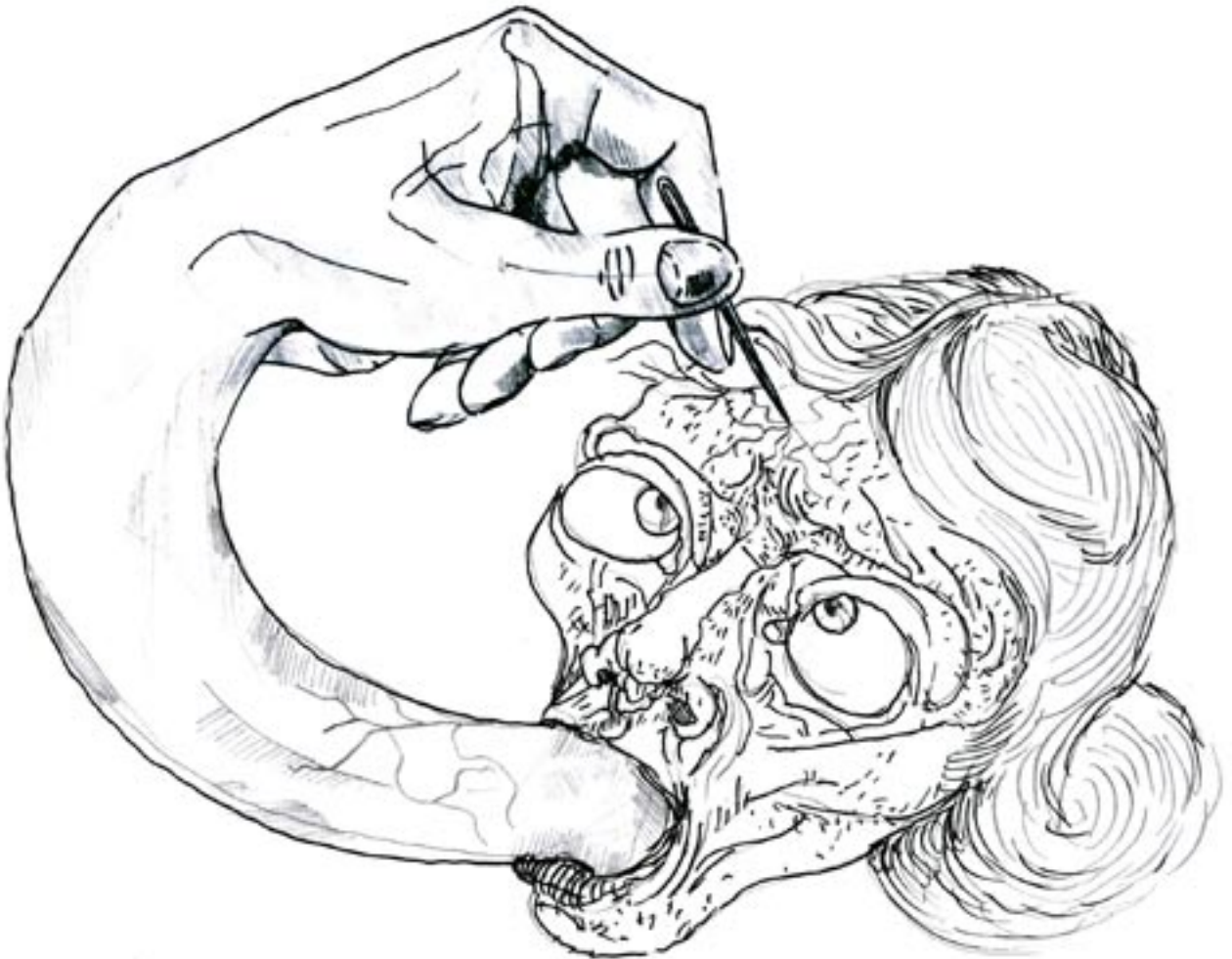
välineidensä omistaja – ottamasta palkkatyöläisiä, mahd. ja tod.näk niitä tuottajia jotka eivät ole pärjänneet yhtä hyvin?

Siinäkin tapauksessa, että tuottajat olisivat järjestäytyneet osuuskuntiin, osuuskunta kai tuottaisi yhä markkinoille? Ja tällöinkin kai tavarat valmistettaisiin myyvyttä eikä tarvetta silmälläpitäen?

Kapitalismi on omistuksen poliittinen muoto, yhteiskunnallinen suhde, jossa ihmiset osallistuvat tuotantoelämään. Oma teesini on, että kapitalismille ominainen tuotantosuhde, työn ja pääoman välinen suhde, pyrkii väistämättä kasvamaan tuotantovälineiden yksityisomistuksesta ja markkinoilletuottamisesta, vaikka lähtökohdana olisikin se hypoteettinen tasaveroinen tilanne, jossa kaikki tuottajat ovat aluksi yhtä vahvoilla.

Reilu kauppa tuntuu olennaisilta keinoiltaan jäävän täysin kapitalismin horisontin tälle puolen, kun lisäarvon riiston mahdollistavaan tuotantovälineiden yksityisomistukseen ei kosketa. Pointti ei ole, että Maailmankaupat olisivat riistäjiä. Mutta kun Maailmankauppojen ja vastaavan kokoisen vähittäiskaupan osuus kaikesta kaupasta on häviävän pieni ja kun todelliset riistosuhteet liittyvät niihin tavaroihin, jotka liikkuvat yritysten välillä (n. 70% kaikesta kaupasta), olisi keskityttävä miettimään, miten öljyn, teräksen, puolivalmisteiden ja muiden vastaavien tuotantohyödykkeiden tuotannosta ja vaihdosta saataisiin reilua ja millä edellytyksillä – tai onko se kaupan puitteissa edes mahdollista.

JJONAS@NIC.FI

Reilua ei-kaupallisuutta Maailmankauppa Aamutähdessä

Maailmankauppojen perimmäinen tavoite on luoda oikeudenmukainen ja demokraattinen kansainvälinen talousjärjestelmä. Saman tavoitteen allekirjoittavat monet muutkin, mutta parhaista toimintatavoista on erilaisia näkemyksiä jo maailmankauppaliikkeen sisällä. Monet pitävät reilun kaupan merkkituotteiden myynnin lisäämistä ja maailmankauppojen toiminnan ammattimaistumista hyvinä askelina kohti tämän tavoitteen saavuttamista. Jos kuitenkin annamme kaupallisen tehokkuuden ohjata toimintaamme ensisijaisena arvona, saatamme kadottaa yhteyden tavoitteidemme ja toimintatapojemme väliltä ja olla mukana luomassa yhteiskuntaa, joka tekee tyhjiksi toiveemme paremmasta maailmasta. Voisiko uusia mahdollisuuksia löytyä siis jostain muualtakin, esimerkiksi vähemmän kaupallisen toiminnan suunnasta? Esittelemme tässä kirjoituksessa joitakin ajatuksia, jotka ovat syntyneet osallistuessamme turkulaisen Maailmankauppa Aamutähdessä.

toimeentulomuotoihin ja tekee heidät riippuvaisemmiksi rahataloudesta.

Kulutustottumuksia ylläpidetään ja muokataan markkinoinnilla, mainostamisella ja “hyvän elämän” mielikuvien tuottamisella. Tähän toimintaan käytetään monesti paljon enemmän rahaa ja resursseja kuin itse tuotteiden tekemiseen. Samalla synnytetään kulttuuria, jossa ihmisyyden mittana on ostokyky ja köyhien ihmisarvo täten käytännössä olematon. Köyhyyden kokemuksesta ja siihen liittyvää arvottomuuden tunnetta on helppo pienentää pyrkimällä kuluttamaan enemmän, joten epäeettisille – halvoille tai suuremmasta varallisuudesta viestiville – tuotteille löytyy todennäköisesti ostajansa niin kauan kuin niiden tuotanto sallitaan. Lisäksi kaupan keskusliikkeet ja suuryritykset hallitsevat maailman taloudesta niin suurta osaa, että ne kykenevät omilla päätöksillään kontrolloimaan tarjontaa ja tuotantoa sen sijaan, että teoreettinen “kysynnän ja tarjonnan laki” määräisi sen mitä ja miten tuotetaan. Yrityksillä on yksittäisiä ihmisiä paremmat mahdollisuudet valvoa etujensa toteutumista, mutta ne eivät silti pysty täysin itsenäisesti päättämään, miten valtaansa käyttävät. “Hyvienkin” yritysjohdajien ensisijainen velvollisuus on tuottaa voittoa osakkeenomistajille, ja tarve säilyä hengissä tiukassa kilpailussa estää yrityksiä muuttamasta toimintatapojaan merkittävästi. On siis epätodennäköistä, että suuryritykset muuttuisivat edes “valistuneiksi diktaattoreiksi”.

Kuluttajademokratiaa?

Reilun kaupan merkki ja esimerkiksi kierrätystä ja ympäristöystävällistä kuluttamista kannattavat ympäristöliikkeet ovat tuoneet yleiseen tietoisuuteen sen, että myös arkisiin toimiimme pitäisi sisältyä eettistä harkintaa. Yksittäisen kuluttajien vaikutusmahdollisuuksiin ovat kuitenkin vedonneet myös säätelemättömän vapaakaupan kannattajat. Kuluttajathan voivat ostoksiensa yhteydessä “äänestää” parhaaksi katsomiansa tuotantomenetelmien puolesta. Tällaisessa “kuluttajademokratiassa” eniten ääniä pääsevät kuitenkin käyttämään ne, joilla on eniten rahaa. Ääni per dollari -periaatteelle rakentuvassa taloudessa vähätuloiset ja rahatalouden laitamilla elävät – eli maailman asukkaiden enemmistö – jäävät käytännössä ilman äänioikeutta. Samalla kapitalistisen talouden leviäminen tukahduttaa heidän mahdollisuuksiaan omavaraisiin

Muuttuakseen mahdollisimman vähän vallitsevan järjestelmän on muututtava aina jonkin verran. Kuluttamalla vaikuttaminen ja suuryritysten painostaminen omaksumaan eettisiä säännöstöjä ovat vaarassa pelkistyä juuri tällaisiksi pienten muutosten edesauttajiksi. Rauhaisa rinnakkaiselo reilun kaupan liikkeen kanssa ja joidenkin “reilujen” toimintatapojen omaksuminen on suuryrityksille yksi tapa luoda mielikuvaa joustavasta, muuttuvasta ja eettisyy-

teen pyrkivästä järjestelmästä. Tärkeää yrityksille ja valtaapitäville on ehkäistä itse järjestelmän ja esimerkiksi suuryritysten olemassaolon oikeutuksen kyseenalaistaminen. Tässä on onnistuttu niin, että yritysten oikeudet ovat monin paikoin jopa ihmisten oikeuksia tärkeämpiä. Nykyään puhutaan “yritysten eduista” ja “talouselämän vaatimuksista” kuin kyse olisi elävistä olennoista. Ihmisten oikeuksien oletetaan toteutuvan vasta sen jälkeen kun yritysten oikeudet ja edut on turvattu.

Kapitalistisen talousjärjestelmän jatkuva kasvun tarve edellyttää kuitenkin yhä voimakkaampaa luonnonvarojen ja työvoiman hyväksikäyttöä sekä eri kulttuurien ja yhteiskuntien yhdenmukaistamista. Yritysten keskitetty, ylhäältä alas suuntautuva hallinto estää työntekijöiden mahdollisuuksia omaan eettiseen ajatteluun ja rajoittaa heidän oikeuttaan toimia vapaina yksilöinä. Yritysten koko vieraannuttaa päätöksentekijät ja yritysten “tulostavien” asettajat niistä, joiden elämiin heidän päätöksensä vaikuttavat. Talousjärjestelmämme ja sen keskeiset toimijat ovatkin jo rakenteeltaan kykenemättömiä eettisyyteen ja vastuullisuuteen. Siksi on voitava sanoa: “tämä on väärin eikä tätä voi mitenkään hyväksyä!”, sen sijaan että yrittäisimme asteittaisilla uudistuksilla muuttaa järjestelmää tai sen osaa sisältäpäin. Osuva sanonta “ole realisti, vaadi mahdotonta” antaa edelleen ajattelemisen aihetta.

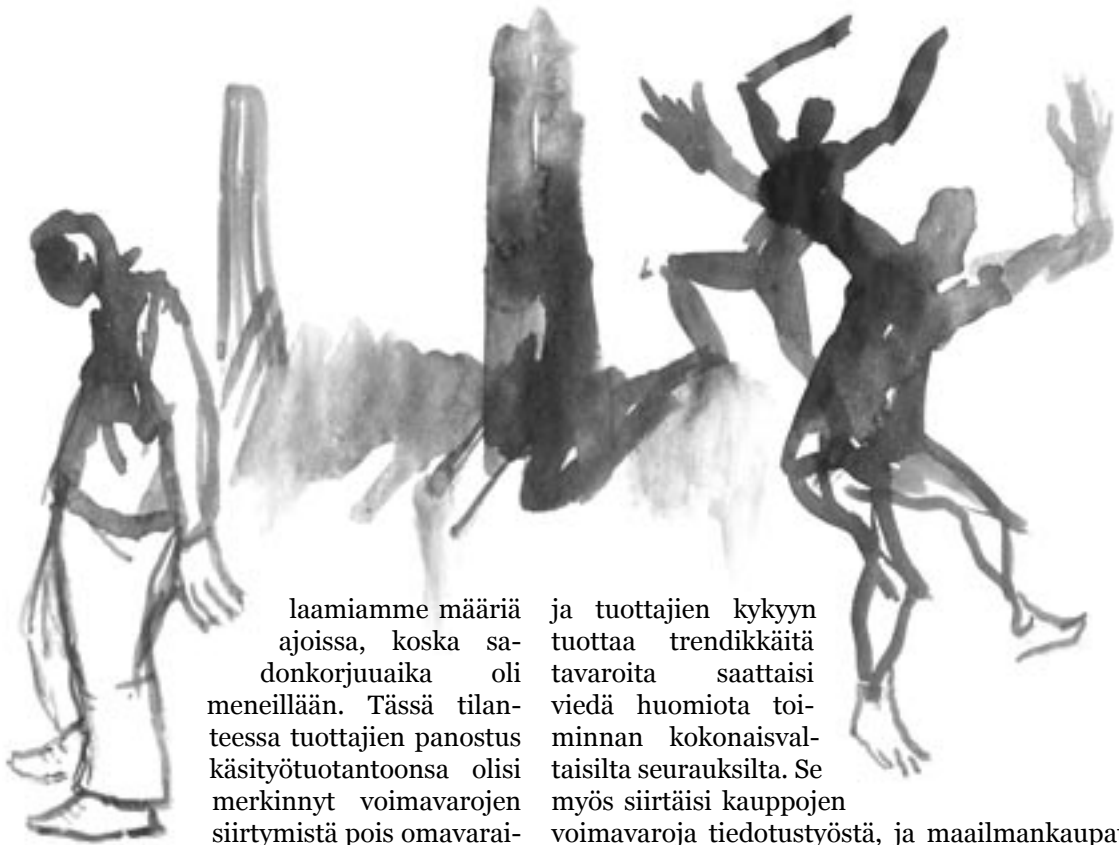
Mielikuva kuluttamisesta ainoana tai tehokkaimpana vaikuttamisen muotona vaarantaa ihmisten luovuttamattomat oikeudet yksilöinä ja yhteisinä. Viime vuosisatoina on käyty kovia kamppailuja juuri sen puolesta, että ihmisillä ja heidän yhteisöillään olisi oikeus päättää heitä koskevista asioista varallisuudesta ja asemasta riippumatta. Poliittikkaa ei saa tyypistää rahan matematiikaksi. Yrityksiä ohjailemaan pyrkivän kuluttajademokratian ajatuksessa on siis vakavat heikkoutensa. Siitä huolimatta on tärkeää pohdita, kuinka hankimme tarvitsemamme tuotteet. Esimerkiksi ostamalla reilun luomutuotteen suurpääoman hallitseman jakeluverkoston kautta – eli miltei mistä tahansa tavallisesta kaupasta – edesautamme pääoman ja taloudellisen vallan keskittymistä ja ylläpidämme voitontavoitteluun, kilpailuun ja taloudelliseen kasvuun perustuvaa järjestelmää. Tuotteen ostaminen saattaa siis olla tuhoisa teko sen tuotantotavasta riippumatta. Kysymys kuuluukin, millaisia taloudellisia toimijoita tuemme ja mitä uutta haluamme luoda nykyisen järjestelmän tilalle.

Maailmankaupoista valtaviiran haastaja?

Maailmankauppaliikkeen voi mieltää osaksi laajempaa pyrkimystä luoda vaihtoehtoinen malli kapitalistiselle markkinataloudelle. Keinoiksi tässä tehtävässä on ehdotettu isompien markkinaosuuksien valtaamista, muun muassa ammattimaistamalla perinteisesti vapaaehtoisuuden varaan rakentuvaa toimintaa, panostamalla tuotokeskeiseen markkinointiin, ottamalla käyttöön uudempaa teknologiaa sekä luomalla tyylikäs imago, eräänlainen brändi. Määrätietoisella myynnin lisäämisellä taattaisiin tuottajille paremmat tulot ja yhteistyötä voitaisiin tehdä yhä useamman tuottajayhteisön kanssa. Myynnin lisääminen onkin yksi reilun kaupan tuottajien yleisimmistä toiveista.

Yksipuolisella myynnin kasvattamiseen pyrkimisellä saattaa kuitenkin olla myös kielteisiä vaikutuksia. Jotta ammattimaistumisen vaatimat sijoitukset eivät tuota tappiota, on koko kauppaketjun toimittava sujuvasti. Näin ammattimaistumisen paineet siirtyvät myös tuottajille. Ostajien tarpeiden mukaan kasvavat tilauserät ja vaatimukset nopeammasta tavarantoimituksesta saattavat vaikuttaa kielteisesti tuottajien organisaatorakenteeseen ja toimintakulttuuriin. Voimakas suuntautuminen ulkomaanmarkkinoille johtaa todennäköisesti keskitetympään tuotantoon ja päätöksentekoon myös reilun kaupan tuottajajärjestöissä, jolloin esimerkiksi osuuskuntien jäsenistä tulee enemmän palkkatyöläisiä kuin omaehtoisesti järjestäytyneitä ja keskenään tasavertaisia yhteistyökumppaneita. Reilun kaupan tuottajien välillä on jo nyt kilpailua, ja luotettavasti tavaransa toimittavat ovat luonnollisesti houkuttelevampia kauppakumppaneita ostajille. Pienimmät ja eniten tukea tarvitsevat tuottajaryhmät sekä köyhimmät ihmisryhmät saattavat jäädä reilun kaupan järjestelmän ulkopuolelle. Tuottajiemme edustajat tuskin edustavat koko maailman köyhiä myynninlisäämistöiveillään – eikä kai olisi kovin reilua, jos tukisimme vain heitä unohtaen muut köyhyydestä kärsivät?

Vahvojen paikallistalouksien luominen vastaisikin paremmin pyrkimyksiä köyhyyden laajamittaiseen poistamiseen ja taloudelliseen turvallisuuteen. Reilu kauppa voi toki tuoda lisää voimavaroja paikalliseen käyttöön, mutta se ei saa aiheuttaa liiallista riippuvuutta viennistä. Hyvinvoinnin lisäämisen ei pidä tapahtua ailahtelevien markkinoiden ehdoilla. Esimerkiksi eräs Aamutähden tuottajakumppani ilmoitti taannoin, etteivät he kykene toimittamaan ti-

laamiamme määriä ajoissa, koska sadonkorjuuaika oli meneillään. Tässä tilanteessa tuottajien panostus käsityötuotantonsa olisi merkinnyt voimavarojen siirtymistä pois omavaraisesta ruoantuotannosta, ja sitä kautta heidän riippuvuutensa ulkomaankaupasta olisi kasvanut. Vaikka tuottajien rahalliset tulot olisivat kasvaneet, olisi todellinen elämähallinta heikentynyt ja toimeentulo muodostunut epävarmemmaksi.

On perusteltua kysyä, kuinka vaihtoehtoisia tai hengeltään reiluja maailmankaupat tai reilun kaupan tuottajat olisivat omaksuttuaan tavallisessa kilpailussa tarvittavia toimintatapoja. Esimerkiksi ammattitaitoisille ja siten "tärkeämmille" ihmisille olisi maksettava korkeita palkkoja, jotteivät he siirtyisi maksukykyisempien yritysten palvelukseen. Näin nykytalouden perusasetelma ei juurikaan muuttuisi: köyhien pientuottajien työllä rahoitettaisiin johtajien, ammattimyyjien tai "asiantuntijoiden" korkeampi elintaso sen sijaan, että pyrittäisiin kaikkien osallistujien väliseen tasa-arvoisuuteen. Myyntipainotteisessa ajattelussa tuotteen reiluus saattaa pelkistyä laskennalliseksi lisäarvoksi – kuinka paljon enemmän kuluttaja on valmis maksamaan tuotannon "reiluudesta" – ja eettinen ajattelu voi jäädä taka-alalle. Lisäksi puhtaasti länsimaisten kuluttajien makutottumuksien ehdoilla tapahtuva tuotekehittäminen saattaisi hävittää perinteisiä ja kulttuurisesti tärkeitä käsityötaidon ja -tuotannon muotoja. Liika keskittyminen myyntiin

ja tuottajien kykyyn tuottaa trendikkäitä tavaroita saattaisi viedä huomiota toiminnan kokonaisvaltaisilta seurauksilta. Se myös siirtäisi kauppajien voimavaroja tiedotustyöstä, ja maailmankaupat saattaisivat pelkistyä kilteiksi hyvän omantunnon lahjatavaraputiikeiksi. Vaikka maailmankaupallisuuden laajentuminen onkin toivottavaa, on itse kasvua tärkeämpää kuinka kasvu tapahtuu.

Aamutähdestä tiedottava ei-kaupallinen avoin ikkuna maailmankauppa- ja kansankorkeakoulutila? Tai siis mitä häh?

Aamutähdessä olemme kokeneet tärkeäksi pyrkiä tiedottamaan siitä, mikä on johtanut köyhien maiden köyhyyteen ja mikä pitää ne edelleen köyhinä. Kansainvälisen talouden ja politiikan rakenteiden orjuuttava vaikutus on tuotava julki yhä uudelleen ja uudelleen. Samalla haluamme tuoda esille köyhien maiden ihmisten taitoja ja kykyjä sekä osoittaa, ettei heidän köyhyytensä johdu esimerkiksi laiskuudesta tai osaamattomuudesta. Auttamisretoriikkaa käyttävä tai tuotemarkkinointia muistuttava tiedotus saa aikaan lähinnä pinnallisia muutoksia ostotottumuksissa ja tyynnyttää ihmisiä hyväksymään yhä jatkuvan epäoikeudenmukaisuuden muilta osin.

Kaupankäynnin, kansalaistoiminnan ja tiedottamisen yhdistäminen on tärkeää. Näin syntyy pelkän kaupan sijasta tila, joka parhaimmillaan kannustaa aktiiviseen toimijuuteen

maailman muuttamiseksi. Jo pelkästään asioiden erilaisilla tekeminen saattaa herättää kyseenalaistamaan tavanomaisen kaupankäynnin perustavoitteita, kuten kaupallista tehokkuutta, rahallista voittoa ja jatkuvaa kasvua, jotka osaltaan ohjaavat taloutta kestävämpään suuntaan. Yhtenä ajatuksenamme onkin ollut luoda Aamutähdessä avointa ja ei-kaupallista tilaa, joka voi toimia myös kanavana erilaisten tarpeiden tyydyttämiseksi ihmisarvoisella ja vähemmän ympäristöä kuormittavalla tavalla. Toivomme, että astuessaan sisään Aamutähteen ihminen ei ole pelkkä asiakas tai kuluttaja, vaan kokonaisvaltainen ihminen, jonka arvokkuus ei määräydy hänen ostokykynsä mukaan. Samalla haluamme kyseenalaistaa kuluttamisen keskeisyyden nykyisessä valtakulttuurissa. Esimerkiksi kansainvälisenä Älä osta mitään -päivänä olemme pitäneet kauppaa auki myymättä mitään. Kaupanpidon ja kulutuskriittisyyden välistä jännitettä voi kuvata käsiteparilla 'kauppa' ja 'ei-kauppa'.

Käytännössä Aamutähdessä ei-kaupaa luovat ihmisten kanssa käydyt keskustelut, kaikille avoin kirjasto, keskustelutilaisuudet ja opintopiirit. Sama pyrkimys näkyy myös maahantuonnissamme. Parhaiten myyvät tuotteemme ovat yleensä suhteellisen pieniä ja halpoja, mutta tuomme maahan myös hienompia, tuottajakumppaniemme kulttuuria ja osaamista esitteleviä tuotteita. Haluammekin kehittää tilaamme vielä enemmän tähän suuntaan, eri maiden kansanperinnettä ja kulttuurihistoriaa esitteleväksi näyttely-, kahvila-, luku- ja kirjastotilaksi. Samalla yksisuuntainen tiedottaminen voisi muuttua vierailijoiden ja kaupassa aktiivisesti toimivien yhteiseksi oppimiseksi. Jo nyt erilaisten ihmisten, ajatusten ja kulttuurien kohtaaminen ja yhdessä toimiminen ovat muuttaneet maailmankatsomuksiamme ja kokonaisten elämien suuntaviivoja. Tässä mielessä näennäisen kevyt hauskanpito ei ole merkityksetöntä: yhteinen ajanvietto, ystävyys-suhteiden solmiminen, takahuonekeskustelut ja esimerkiksi roskisdyykkauksen opettelu protestiksi tuhlaavalle rahataloudelle ovat luoneet elävää vaihtoehtokulttuuria. Vahvistamalla ei-kaupallista kulttuuria pyrimme vähentämään kaupallisten arvojen merkitystä yhteiskunnassa.

Olennaista on myös rikkoa ihmisten rooleja "myyjinä" tai vastaavasti "kuluttajina" ja "asiakkaina." Omaksumalla ja uudistamalla tietynlaisia rooleja tai käsityksiä normaaliudesta ja tiettyihin tilanteisiin sopivia käyttäytymismalleja me kaikki ylläpidämme yhteiskunnallista järjestystä ja käytämme valtaa osin sitä tiedostamattamme. Näin ollen kaikki toimintomme ja elä-

mämme alueet saavat osin poliittisen luonteen. Tällaista kokonaisvaltaista lähestymistapaa ei pitäisi unohtaa myöskään taloudesta puhuttaessa. Kaikki tuotannon ja vaihdon muodot tuottavat myös tietynlaisia kulttuureja, sosiaalisia suhteita ja yhteisöjä. Itse asiassa nämä sosiaaliset "sivutuotteet" saattavat nykyään olla tärkeämpiä hyvinvointimme kannalta kuin varsinaiset materiaaliset tavarat tai palvelut. Meidän pitäisi kiinnittää enemmän huomiota siihen, kuinka asioita teemme ja miten olemme sitä varten järjestäytyneet. Toimintatapojen ja järjestäytymismallien tulisi määräytyä pikemminkin kulttuuristen ja sosiaalisten tarpeidemme kuin kapea-alaisen taloudellisen tehokkuuden mukaan. Näin voimme löytää "hyvän elämän" tapoja, jotka ovat vähemmän riippuvaisia kuluttamiemme tuotteiden määrästä, ja voimme keskittyä enemmän ihmisiin ja tarinoihin tuotteidemme takana. Kaikki tämä vaatii opettelua, ja yksi tehtävä kaupallamme onkin toimia eräänlaisena demokraattisen, osallistavan ja tasa-arvoon pyrkivän yhteistoiminnan kansankorkeakouluna.

Kulttuuristen vaikutusten tiedostaminen ei tietenkään tarkoita sitä, että kaikkien pitäisi sopeutua yhteen toimintatapaan tai -kulttuuriin. Eräs mielekäs tapa toiminnan laajenemiselle olisikin pienten itsenäisten toimintaryhmien syntyminen eri tilojen yhteyteen ympäri kaupunkia. Myynti- ja toimintapisteitä voisi olla yhtälailla vallatuissa taloissa ja eläkeläisten kerhotiloissa kuin seurakunnissa ja rock-konserttien yhteydessä. Maahantuonti, tavaroiden tilaus ja yhteydenpito tuottajiin hoidettaisiin yhteistyössä tai jaettaisiin ryhmien kesken, ja muistakin yhteisistä hankkeista voitaisiin sopia tarpeen mukaan. Myyntitoiminnan hajautuessa fyysinen "kaupпамme" muodostuisi eräänlaiseksi ikkunaksi maailmaan: sekä kehitysmaiden todellisuuteen että vaihtoehtoisten elämäntapojen ja uuden maailman mahdollisuuksiin. Tällainen lähempänä kuluttajaosuuskuntien verkostoa kuin tavallista kauppaa oleva malli valaisi uskoa siihen, että voimme itse järjestäytymällä luoda haluamamme kaltaista taloutta.

Vaihtoehtojen ja toisin elämisen tapojen verkosto

Nyky-yhteiskuntamme ja sen keskeiset poliittiset ja taloudelliset instituutiot ovat monimutkaiset ja valtaa keskitetään yhä suurempiin yksiköihin ja harvempien käsiin. Mahdollisuutemme vaikuttaa omaan elinympäristöömme ja oman elämämme ehtoihin pienenevät jatkuvasti. Järjestelmä on rakentunut siten, että olemme siitä riippuvaisia ja joudumme toimimaan sen

eidoilla ilman sen kummempaa sananvaltaa. Yksilön voimatonta asemaa suhteessa yhteiskuntaan vahvistaa käsitys rahataloudesta omana toiminnan alueenaan, jolla pätevät omat lakinsa. Näin enemmistölle jää elämönhallinnan keinoksi kilpailu taloudellisesta menestyksestä ja yhteiskunnallisesta asemasta. Tämä yhteiskuntajärjestelmän pakottama kilpailu ei sovi yhteen vastuullisen talouden tai kansainvälisen solidaarisuuden kanssa. Päinvastoin, yhteiskuntiemme sisäiset suhteet heijastuvat myös niiden ulkoisiin suhteisiin. Keskinäisen kilpailun aiheuttamat pyrkimykset maksimoida esimerkiksi ulkomaankaupasta saatua hyötyä ylläpitävät kansainvälisiä riiston ja vallan rakenteita. Tätä perustavanlaatuista ristiriitaa suhteessa eettiseen ja vastuulliseen talouteen ei ratkaista yritysten itsesääteilyllä tai ulkopuolisella säätelyllä esimerkiksi valtion tai kansainvälisten sopimusten kautta. Pikeminkin ratkaisu löytyy luomalla kapitalismista mahdollisimman riippumatonta vaihtoehtotalouden ja -elämisen piiriä, jossa eri ryhmät toimivat keskinäiseen avunantoon ja solidaarisuuteen perustuvassa verkostossa.

Yksinkertaisetkin arkielämän järjestelyt voivat auttaa meitä tyydyttämään tarpeitamme rahatalouden ja globaalien markkinavoimien oikuista riippumatta – samalla rikastuttaen sosiaalista elämäämme. Aamutähdessä toimiva luomuruokapiiri on ollut meille keino tukea lähialueemme pieniä luomuviljelijöitä ja saada omaa elämänpiiriämme suoremmin hallintaamme. Supermarketin hyllyltä valitessamme joku muu on jo valinnut puolestamme, emmekä saa samanlaista tietoa ruokamme alkuperästä kuin ollessamme suoraan yhteydessä ruoan viljelijään. Vastaavanlaisia ratkaisuja on kehitetty ja on mahdollista kehittää muillekin talouden ja sosiaalisen elämän alueille. Hyviä esimerkkejä ovat erityyppiset tuotanto-, asunto- ja luotto-osuuskunnat, demokraattiset työyhteisöt, paikallisrahat ja vaihtopiirit sekä muunlaiset yhteisöllisyyteen perustuvat hankkeet. Nämä voivat olla vapaaehtoisvoimin järjestettyä kerhotoimintaa, perinteisiä talkoita tai palveluiden tuottamista esimerkiksi lastenhoitopiirillä. Yleisesti ottaen on tärkeää luoda ja tukea sellaisia taloudellisia toimijoita, joita voidaan ohjata suoraan paikallistasolta ja työntekijöiden itsensä toimesta.

Vaihtoehtotalouden tulee toimia myös poliittisen järjestäytymisen, erilailla tekemisen ja yhteisen oppimisen tilana, eikä sen tuloksia pidä mitata tavanomaisilla taloudellisen menestyksen mittareilla. Arvokasta on ihmisten kyky tehdä asioita vapaana johtajien, suurpääoman ja keinottelevien sijoittajien hallinnasta. Nykyiset

omistussuhteet antavat yksittäisille toimijoille – olivatpa nämä rikkaita yksilöitä tai yrityksiä – vallan hallita useiden ihmisten elämänpiiriin kuuluvia asioita, mikä on ristiriidassa niin demokratian, tasa-arvon kuin vapaudenkin ihanteiden kanssa. Omistussuhteet onkin järjestettävä uudelleen ja demokraattinen päätöksenteko ulotettava kaikkialle yhteiselämämme piiriin, siis myös esimerkiksi maan ja tuotantovälineiden hallintaan. Demokraattisia vaihtoehtoja sekä kapitalistiselle yksityisomistukselle että valtion keskitetyksi hallitsemmalle taloudelle voidaan luoda yhteisö- ja työntekijäpohjaisen omistuksen ja itsehallinnon kautta. Taloudellisten toimijoiden inhimillisempi koko, hajautettu tuotanto ja suurempi paikallinen omavaraisuus parantaisivat suoran paikallisdemokratian toimintaedellytyksiä. Yhdistämällä vaihtoehtotalouden toimintoja yleisiä asioita käsitteleviin naapurusto-, kaupunginosa- ja kyläkokouksiin vahvistaisimme niitä taitoja ja toimintavalmiuksia, joita tarvitaan vastuulliseen itsehallintaan ja demokraattiseen yhteistoimintaan. Näin kokemus yhteistyöhön perustuvasta elämönhallinnasta vahvistuisi ja auttaisi meitä vapautumaan niin keskinäisen kilpailun pakosta kuin kaikista ylivallan muodoista.

Mitä sitten, Aamutähti?

Vaikka toteutamme työtämme pienin ja huojuvinkin askelin, on pitkällekin menevä yhteiskunnallinen visiointi yksi tärkeistä toiminnan perusteista. Näkemyksemme erilaisista hyvän yhteiskunnan mahdollisuuksista vaikuttaa arkisten kokemustemme ja toimintamme puitteisiin ja suuntaan. Puhe siitä, miten “vallankumouksen” jälkeen kaikki tulee olemaan paremmin, saattaa kuitenkin hämärtää jo nyt käsillämme olevia mahdollisuuksia sekä niitä ongelmia, joita omassa toiminnassamme on. Toimintamme vahvuus riippuu enemmän siitä, kuinka hyvin pystymme tuomaan esiin kauniit periaatteemme toiminnassamme kuin siitä, kuinka yleviä visioita pystymme paperille kirjoittamaan.

Se, että haluamme olla ei-kauppa-kauppa, ei saa tehdä Aamutähdessä kulttuurisesti sulkeutunutta aktivistien tukikohtaa, joka näyttäytyy ulkopuoliselle kävijälle vain epämääräisenä sekavan palvelun paikkana. Lisäksi olemme huomanneet, kuinka voimakkaat persoonallisuudet ja oikeassa olemisen halu johtavat helposti vallan käytön ja vastuun kantamisen epäsuhtaan myös omassa toiminnassamme. Ongelmien voittamiseksi on tärkeää, että onnistumme jotain muilta oppimaan ja toisillemme opettamaan. Kuten eräs aktiiveistamme kirjoitti:

“Aamutähden merkitys on ollut tärkeä itselleni juuri asennekasvatuksessa. Se on vahvistanut omia epäröiviä arviointejani ja ajatuksiani maailmankaupan vääristymistä. Näin ollen pieni vallankumous on tapahtunut ainakin yksilötasolla. Tämä ei olisi ollut ehkä mahdollista ilman Aamutähteä, sillä kaikki siellä käydyt keskustelut ja väittelyt ja sieltä saamanani tuki ovat olleet korvaamattomia omien käsityksieni rakentuessa. Aamutähden toimijat, ihmiset, joista monet ovat henkilökohtaisia ystäviäni, ovat auttaneet tajuamaan mahdollisuuden muutoksiin elämässäni.

Olen vuosien varrella muuttunut keskiluokkaisen kasvatuksen saaneesta kiltistä tytöstä aktiiviseksi toimijaksi, joka pyrkii ensisijaisesti käyttämään omia aivojaan ja toimimaan sisäistämiensä arvojen mukaisesti. Ilman Aamutähteä olisin ehkä kasvanut ihmisenä hitaammin tai muuttunut harmaaksi vyöhykkeeksi. Näin ollen olen itse käytännön esimerkki yksittäisen maailmankaupan toiminnasta.

Aamutähti on tärkeä paikka ja keskustelupiiri, jossa tapahtuu pieniä muutoksia

yksittäisissä elämässä. En koe muutoksen pienimuotoisuutta negatiivisena. Vallankumous, jota me kaikki odotamme ja haluamme, on rauhanomaisena mahdollista vain pieninä jatkuvina muutoksina yksittäisten ihmisten asenteissa ja käsityksissä. Vallankumous etenee siten koko ajan. Tärkeintä on, että yksittäinen ihminen alkaa muuttua omasta tahdostaan, eikä muiden tahdosta.”

[Oheisen artikkelin on kirjoittanut joukko Maailmankauppa Aamutähden toimintaan 1990-luvun lopulla ja 2000-luvun alussa osallistuneita ihmisiä. Artikkelin on syntynyt pitkällisen ryhmätyön ja keskustelujen tuloksena. Se ei edusta Turun maailmankauppayhdistyksen virallista kantaa. Kirjoittajat eivät myöskään ole täysin yksimielisiä tekstin kaikista kohdista. Toimitustyöstä ovat vastanneet pääosin Johan Ehrstedt, Toni Haapanen, Jyri Jaakkola, Karel Keiramo, Mari Korhonen ja Jenni Kosonen. Artikkelin on julkaistu myös kirjassa Talous ja demokratia (toim. Hakkarainen, Airaksinen, Selin. Like 2005).]

Käsitlemiämme aiheita sivuavaa luettavaa, joka jollakin tapaa on vaikuttanut tämän artikkelin syntyyn:

Kauniisti ajankäytöstä ja "tehokkuudesta"

* Ende, Michael: Momo (WSOY 2000)

Viihdyttävää, mutta vakavasti otettavaa

* Le Guin, Ursula K.: Osattomien planeetta (WSOY 1979; Basam Books 1999)

* Subcomandante Marcos: iViva Zapata! Chiapasin intiaanikapinallisten unelma paremmasta maailmasta (Like & Suomen Rauhanpuolustajat 1998)

Vapaudenhenkisistä ja tasa-arvoon perustuvista käytännöistä, teorioista ja organisaatiomalleista

* Ahonen, Timo et al. (toim.): Väärin ajateltua. Anarkistisia puheenvuoroja herruudettomasta yhteiskunnasta (Kampus-kustannus 2001)

* Bookchin, Murray: From Urbanization to Cities (Cassell Academic 1997)

* Marshall, Peter H.: Demanding the Impossible. History of Anarchism (Fontana P. 1993)

* Rocker, Rudolf: Anarkosyndikalismi - vapaa työväenliike (Suomen anarkistiliitto 1996)

Filosofisemmin vallan eri muodoista ja vastarinnan mahdollisuuksista

* Foucault, Michel: Seksuaalisuuden historia (Gaudeamus 1998)

* Foucault, Michel: Tarkkailla ja rangaista (Otava 2000)

* Hardt, Michael ja Antonio Negri: Imperiumi (WSOY 2005)

* Pulkkinen, Tuija: Postmoderni politiikan filosofia (Gaudeamus 1998)

Länsimaisen mieskeskeisen talous-, tiede- ja kehityskäsityksen ravistelua

* Bhavnani, Kum-Kum & John Foran & Priya Kurian (toim.): Feminist Futures. Re-Imagining Women, Culture and Development (Zed Books 2003)

* Shiva, Vandana: Staying Alive: Women, Ecology and Development (Zed Books 1989)

* Vainio, Tiina (toim.): Naisten talouskirja (Gaudeamus 2000)

* Wichterich, Christa: Globalisoitu nainen. Raportteja epätasa-arvon tulevaisuudesta (Like & Suomen Rauhanpuolustajat 2002)

Hierarkkisten valtarakenteiden tuhoisuudesta

* Tammilehto, Olli: Maailman tilan kootut selitykset (Like 2001)

Nälästä ja sortavista valtarakenteista

* Collins, Joseph et al.: 12 myyttiä maailman nälästä (Like 2000)

* Collins, Joseph & Francis Moore Lappe: Ruokaa kaikille (Tampereen kehitysmaakauppayhdistys ry. & Perusta ry. 1986)

www-sivuja

* www.maaailmankaupat.fi

* www.ecn.org/finlandia/tottelemattomat

* <http://cc.joensuu.fi/~jnsoa>

* www.infoshop.org

* www.crimethinc.com

Arkipäivän solidaarisuuteen haastaa pohtimaan, kuinka parempaa maailmaa voisi rakentaa. Kokoelma sisältää kirjoituksia erilaisista, keskenään ehkä ristiriitaisistakin näkökulmista. Keskustelun keskipisteessä pyörii kysymys siitä, kuinka järjestää oma aremme ympäristön kannalta kestävämmän, ottamalla samalla huomioon muut ihmiset sekä lähellämme että kaukana maapallon toisella puolella. Vihkosen kokoaminen on lähtenyt liikkeelle reiluun kauppaan ja maailmankauppatoimintaan liittyvistä pohdinnoista. Kokonaisuus on kuitenkin laajentunut johdatukseksi aikamme ympäristöliikkeen sekä kansainvälistä solidaarisuutta ja yhteiskunnallista oikeudenmukaisuutta tavoittelevien liikkeiden keskeisiin kysymyksiin.

Riittävätkö yksittäisten ihmisten arkiset muutospyrkimykset ja asteittainen uuden rakentaminen kestävä ja oikeudenmukaisen maailman aikaansaamiseksi? Vai tarvitaanko radikaalimpaa – kenties jopa vallankumouksellista – lähestymistapaa? Muun muassa tällaisia kysymyksiä käsissäsi olevassa julkaisussa käsitellään helposti lähestyttävillä tavoilla käytännön esimerkkejä ja konkreettisia toimintatapoja esitellen.

Tämän vihkosen julkaisivat Turun maailmankauppayhdistys ry ja Turun yliopiston naistutkimuksen ainejärjestö F-piste. Toimitustyöstä vastasi Jyri Jaakkola, muita toimittajia Toni Haapanen ja tsi-kollockvio. Madam Sith taittoi, tsi-design tuotti kannet. Kuvista kiitos: Heini Aho, Ulrika Haggqvist, Mika Hurttala, Tanja Kangas, Jaakko Karjula ja Matti Vainio. Julkaisuun ja siihen liittyvään opintotoimintaan on saatu tukea Turun yliopiston ylioppilaskunnalta, Turun kaupungin nuorisolautakunnalta ja erinäisiltä yksityishenkilöiltä. Kiitos. Painettiin cyclus-paperille Turun yliopiston Digipainossa lokakuussa 2005.